Daumont

RESA

i

SVERIGE

1.

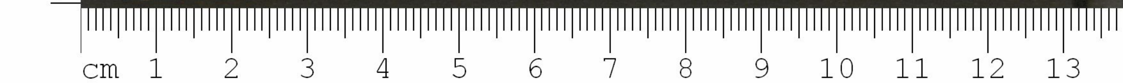

£ 200
2 vols

~~B II~~. Σ. VII

~~[illegible]~~

[illegible]

RESA I SVERIGE,

ÅR 1830,

INNEHÅLLANDE

UNDERRÄTTELSER RÖRANDE DETTA RIKES HANDEL, SJÖFART, JORDBRUK, BERGSRÖRELSE, MANUFAKTURER, ALLMÄNNA UNDERVISNING, KONSTER OCH LITTERATUR; DESS INVÅNARES SEDER OCH BRUK;

ÄFVENSOM

EN ÖFVERSIGT AF LANDETS ALLMÄNNA BESKAFFENHET, DESS KLIMAT OCH VÄXTLIGHET

JEMTE

NÅGRA DETALJER BETRÄFFANDE NU REGERANDE KONUNGEN OCH DESS HÖGA FAMILJ, ADELN, FÖRSVARSVERKET, STATSFÖRFATTNINGEN SAMT POLITISKA FÖRHÅLLANDEN;

AF

Alexander Daumont.

ÖFVERSÄTTNING

AF

FR. BERNH. CÖSTER.

FÖRSTA DELEN.

STOCKHOLM.
TRYCKT HOS JOHAN HÖRBERG, 1834.

Ces récits ont un charme irrésistible, lorsque le narrateur possède l'art difficile de tracer des peintures à la fois élégantes et fidèles.

DAUMONT.

Första Delens innehåll.

*Författaren till den resebeskrifning, som härmed, i öfversättning, lemnas Svenska Allmänheten, har redan uti inledningen till franska texten lemnat möjligheten af deri förekommande felaktigheter obestridd, och, i följd deraf, vädjat till ett kritiskt beriktigande; men då detta arbete redan vunnit europeisk ryktbarhet *), har öfversättaren ansett sig böra låta dess innehåll oförändradt öfvergå till sina landsmän. De förändringar öfvers. tillåtit sig äro således, snart sagdt, inga andra än dem meningens förtydligande på ett annat språk fordrat. Några ställen, der föga maktpåliggande oriktigheter dock falla i ögat, har man utmärkt med klauderade frågtecken. Att för samma ändamål nedskrifva noter, har öfvers. ansett mindre behöfligt, och det skulle dessutom gifvit öfversättningen en tillökning, hvars öfverflöd tilläfventyrs blifvit lika menlig för bokens innehåll som afsättning; endast på ett par ställen har öfvers. infört sådane, dertill föranlåten af en med författaren skiljaktig opinion. De reproducerade och intressanta utdragen ur Öfverste af Forsells Statistik och Professor Grafströms text till* Ett år i Sverige, *hoppas öfvers. skola med tillfredsställelse återfinnas i en utlännings anteckningar öfver vårt fädernesland, helst de äro inflätade med egna läsvärda åsigter; deremot har öfvers. förbigått flera tabellariska uppgifter och åtskilliga detaljer angående armén, kleresit, styrelsen, finanserna, 1809 års statshvälfning, m. m., der förf. endast följt de af en hvar väl kända och allmännaste urkunder.*

---

*) Bredvid de bevis härför, som öfvers. inhemtat ur den i Berlin utkommande *Magazin für die Literatur des Auslandes* samt åtskilliga franska jurnaler, erinras han om en i Dagligt Allehandas Aftontidning förekommande, ur *Wiener Theater-Zeitung* hemtad, uppsats, rörande det i Sverige rådande bruket att efter måltiden kyssa värdinnans hand, som dock, med den sybaritiska lättsinnighet, hvilken i allmänhet karakteriserar Wienarn, blifvit till löjlighet vanställd (se pag. 214 af denna del).

Den kunskap författaren röjer beträffande Sveriges ekonomiska och merkantila angelägenheter skall väcka mindre förundran, då man erfar att han för densamma står i förbindelse hos män af den värderade upplysning som, t. ex., Statsrådet Poppius och Statssekreteraren Skogman. Man måste göra författaren den rättvisa att sällan, kanske aldrig, har en resande främling, med förf:s berömvärda nit att förskaffa sig utförliga och tillförlitliga underrättelser rörande vårt land, beträdt detsamma. Detta förhållande, i förening med den hyllning förf. egnar Sveriges sköna natur och folkets i grunden verkligen goda karakter, är ett så mycket vackrare drag af hans egen, som egentliga ändamålet för hans långväga färd genast i begynnelsen af ankomsten hit på det mest afgörande sätt förfelades, en omständighet, som visserligen icke bidrager att skänka intresse åt de omgifvande föremålen, särdeles då detta missöde träffar en det sköna Frankrikes son i vår jemförelsevis tröstfattiga nord. Les causes en elles-mêmes les plus légères et les plus insignifiantes suffissent pour nous faire voir les choses sous un aspect bien différent de la réalité, *yttrar författaren sjelf, men tillägger i det följande:* l'homme doué d'un esprit juste, d'un caractère observateur, d'un goût eclairé et pur, sait s'affranchir de ces préoccupations pour juger sainement et examiner les objets sous leur véritable point de vue. *Genom dessa, med anledning af de förvånande motsägelser, man ofta finner i skilda beskrifningar öfver samma land, framställde tankar, har Hr Daumont uppenbarat en personlighet, hvilken utan tvifvel skall öka värdet af hans bekantskap. Stockholm i November 1834.*

Smärre bokstafsfel, såsom sidan 86, raden 19: tryggar i stället för trygga; sidan 182, raden 22: slage för slags; sidan 223, raden 23: förstörelsers för förstörelsens, och några andra dylika, behagade läsaren sjelf rätta.

FÖRSTA KAPITLET.

Afresa från Havre. — Anblicken af norrska och danska kusterna. — Skagerrack. — Kattegat. — Kroneborgs slott. — Helsingör. — Sundet. — Danska marinen och trupperne. — Folkundervisningen i Danmark. — Afresa från Helsingör.

Sedan enskilda angelägenheter fört mig till Havre, beslöt jag att sjövägen begifva mig derifrån till Sverige, och som skeppet *Jeanne d'Arc*, kapiten Blondin, låg segelfärdigt till S:t Petersburg, anmälte jag mig som passagerare på detsamma, för att blifva landsatt i Helsingör.

Vi afseglade den 24 Maj 1830, och sex dagar derefter, den 30 om morgonen, fingo vi norrska kusten i ögonsigte. Jag betraktade för första gången det land, som var föremålet för alla mina önskningar; anblicken deraf var stor och alfvarlig; höga berg, som tycktes äga sin grund i hafvets djup, omgåfvo stranden utan afbrott; deras dystra och branta sidor voro på afsatserna beklädda med tallskogar, som här och hvar öppnade sig för några odlade fläckar med sina gårdar eller byar.

Vinden, som ända hittills varit oss beständigt gynsam, vände sig i hast och dref oss mot kusten; vi hade framför oss den lilla hamnen vid Mandal, hvars hvita byggnader framlyste ur fonden af en slingrig hafsvik. Kapitenen, som med ledsnad såg sig tvungen att söka hamn, fogade redan anstallt dertill, och jag deremot fägnade mig åt en närmare bekantskap med denna nejd, då vinden i detsamma sagtade sig; vi fortforo alltså att lovera och lyckades på det sättet att komma förbi Skagens udde, den nordligaste på Jutland, som man måste passera innan man hinner Skager-rack, eller den trångare delen af hafsviken mellan Norrige och Danmark, som föregår det egentliga Kattegat och Sundet.

Vi hade nu danska kusten i sigte, en fullkomlig motsats till den norrska. Så hög och imponerande denna senare är, så låg och enformig är den förra: en ödslig sträcka af ett sorgligt utseende, utan grönska, utan växtlif, omgifven af sandkullar eller så kallade *düner*, på hvilka man med stora mellanrum blef varse en och annan väderqvarn eller enstaka byggnad. Sjömän vilja anmärka en stor likhet mellan detta farvatten och franska kusten i nejden af Etaples och Montreuil.

Vid vår inkomst i Skager-rack fingo vi besök af flera norrska fiskarebåtar, som ville afyttra sin

fångst, eller rättare sagt, utbyta den mot bröd, tobak och bränvin; menniskor, hvilka öfverlemna sig åt detta lika mödosamma som farliga yrke, äro öfverallt fattiga; men här syntes de vara det mer än annorstädes; dock gåfvo en af godhjertenhet utmärkt uppsyn och den eftergifvenhet de visade i deras lilla handel, ett ganska fördelaktigt begrepp om deras redlighet.

Seglingen i Skager-rack och Kattegat är högst farlig; intet år går förbi, utan att något skeppsbrott der inträffar: dessa små inre och trånga haf äro fulla af blindskär och sandref, hvilka af stormarna upprifvas och ändras beständigt; hafsvågen är på sådane ställen mindre långsträckt och mera våldsam, och kusten erbjuder intet skydd; också underrättas den sjöfarande om de faror, som omgifva honom, af flera utmed landningsställena på Jutland och på de farligaste bankarna uppförde fyrbåkar och sjömärken, hvilka alltså ådraga sig hela hans uppmärksamhet.

Under det vi öfverforo Nordsjön, hade vi som oftast mött ett ej obetydligt antal fartyg; men de visade sig vanligtvis på långt afstånd, och det fordrades merendels en sjömans vanda öga, för att blifva dem varse; förhållandet blef ej mera detsamma, sedan vi inkommit i Kattegat. Emedan

samma vind, som var oss emot, gynnade afresan från Helsingör för de seglare, hvilka kommo från Östersjön, voro vi beständigt omgifna af en mängd till slag och storlek olika fartyg; af lätta slupar, tunga galeaser, briggar, loggertar, skonertar, m. fl.; det hela erbjöd anblicken af en stor med fulla segel förbifarande flotta; somliga af dessa fartyg gingo oss så nära, att de ströko alldeles utmed vår sida och vi kunde tala dem till; jag räknade ända till hundra tjuge på en gång inom vår horisont. För att undvika faran af att blifva påseglade under natten påtände vi lyktor, som upphissades i masterna. Detta skådespel, så nytt för mig, som alldrig förut varit till *sjös*, qvarhöll mig hela dagen och en del af natten på däck, hvarest jag ej upphörde att plåga kapitenen och besättningen med frågor, hvilka om de än voro besvärliga, likväl någon gång hade den förtjensten att väcka deras löje.

Vid ankomsten till Sundet får danska kusten ett alldeles förändrat utseende; vi hade till höger de bördiga fälten på ön Seland, hvars öfverallt låga och släta stränder voro betäckta af en lysande grönska, af talrika och välbyggda köpingar, byar och slott, omgifna af nyss utspruckna häckar och de vackraste löfträn. Till venster och på föga afstånd, närmade vi oss som oftast till

den svenska vallen, bakom hvilken en skön omvexling af behagliga utsigter utbredde sig för ögat; dock syntes mig jordmånens bördighet här stå långt efter det danska landets; åtminstone dömde jag så af den mindre kraft plantlifvet utvisade. Skånska kusten är icke bergig och brant såsom den norrska; den framvisar en lycklig blandning af höjder och dalar; bergen visade sig endast på afstånd; allenast några enstaka från hufvudkedjan skillda klippmassor, framträda såsom ett slags förposter på denna slättbygd.

Slutligen blefvo vi på en gång varse Kroneborgs Slott, så *namnkunnigt genom* Shakspeares *Hamlet, af Drottning Carolina Mathildas* fängslande och åtskilliga andra episoder i de skandinaviska folkens historia. Knapt hade vi passerat förbi slottets sista bastion, förr än vi i samma stund befunno oss framför staden Helsingör, midt på en redd, som i detta ögonblick betäcktes af mer än tvåtusen fartyg, hvilka af motvind der varit qvarhållna i flera dagar. Jag hade till höger Kroneborgs slott med dess ädla och theatraliska arkitektur, dess med kanoner späckade bastioner; dess murar och dess torn, på hvilka Danmarks kungliga flagga svajade; framför och omkring mig såg jag den vackra staden Helsingör, Sundet, hvars genomskinliga bölja uppbar en skog af ma-

ster; längre bort ön Hven, som fordom beboddes af Tycho Brahe, hvilken der hade låtit uppföra ett observatorium, hvaraf nu endast ruiner återstå, samt på den motsatta stranden Helsingborg, med qvarlefvorna af dess urgamla krenelerade torn, hvilket liksom en krona öfversväfvade staden.

Väl var jag förut underrättad att näst anblicken af Constantinopel och Neapel skulle icke någon vackrare utsigt från hafssidan finnas inom Europas farvatten än Sundet; jag var således förberedd derpå, och icke dessmindre blef jag intagen af öfverraskning och beundran. Kort före min afresa hade jag i Paris beskådat en präktig panorama af Sundet; det intryck, som den qvarlemnat, var ännu helt färskt; och likväl, hvilken skillnad mellan denna och det original jag hade för ögonen. Förgäfves skola alla konstens bemödanden försöka att med sanning återgifva den lefvande naturen; de skola alldrig blifva annat än en kall och matt kopia. Försök väl att på en panoramas duk framkalla ljudet af vågornas sorl, sjömännens rop, vindens sus, båtarnes vaggande rörelse, eller denna så genomskinliga luft, dessa beundransvärda ljuseffekter, som äro de nordliga länderna egna! Skulle väl hela den skickligaste

---

*) Fråga är om att återställa detta torn i sitt fordna skick. (?) *Förf:s not.*

målares konst kunna framkalla den rörelse och det lif, som var utbredt öfver den herrliga tafla jag hade under mina ögon?

Vi gjorde oss färdiga att gå i land, och vår slup tycktes knapt kunna bana sig väg mellan den oräkneliga hop af fartyg, som betäckte redden. Vid vår landstigning anmodades vi med höflighet af en soldat att följa honom till ett slags corps-de-garde, hvarest endast en Sergant, och denne en ganska ung man, hade sig uppdragit att undersöka våra pass, hvilket han verkställde på ett sätt, som utmärkte en finare bildning.

Jag var försedd med bref till Hr Mure de Plélane, då varande fransk konsul i Helsingör, och skyndade mig att framlemna dem. Han emottog mig med artighet och välvilja, och sökte förmå mig att qvarstadna till middagen hos sig, hvilken bjudning jag likväl icke kunde antaga. Innan jag lemnade skeppet, hade jag öfverenskommit med en af mina reskamrater, för hvilken jag fattat en verklig tillgifvenhet, att i sällskap med honom tillbringa middagen på ett värdshus. De som varit till sjös äro bäst i tillfälle att inse hela det värde en älskvärd och upplyst mans umgänge får under en öfverfart, den må vara huru kort som helst; en sådan person var för mig Hr Krafft. Associerad med handelshuset Bonnafé i Bordeaux

och dess ombud i Bengalen, kom han nu ifrån Calcutta, det vill säga han hade gjort en liten resa af fyra tusen sjömil. Besvärad af en ögon-sjukdom (ophthalmie), hade han begifvit sig till Paris, för att der söka hjelp af läkarekonsten, och sedan han utan framgång undergått de smärt-sammaste operationer, ville han nu försöka det inflytande hemlandets luft kunde möjligtvis åstad-komma. Såsom född i Riga var Hr Krafft rysk undersåte; men emedan han länge bott i Frank-rike och för det mesta i Paris, var han till sina känslor, sin intagande karakter och renheten af sitt språk en verklig Fransman; hans okonstlade sätt att vara, hans anspråkslösa yttre stodo i en beundransvärd förening med en äfvenså vidsträckt som mångsidig bildning; han hade rest ovanligt mycket och var hemmastadd med de flesta euro-peiska och åtskilliga indiska språk; ehuru han ännu var ung, tycktes hans helsa förstörd, och det uttryck af lidande och resignation, som var utbredt öfver hans af en tidig bräcklighet fårade ansigte, ägde för mig en dragningskraft, som ifrån första ögonblicket fästade mig vid honom. Jag ber läsaren ursäkta denna något långa afvikelse från mitt ämne; den är en minnesgärd, som jag trott mig böra hembära åt en man af sällsynt förtjenst.

Vår kapiten, Hr Blondin, f. d. officer vid kungliga marinen, hade qvarstadnat hos Hr Mure; men kom till oss på aftonen. Han förenar med theoretisk och praktisk skicklighet i sitt yrke ett högst angenämt sätt att vara. Vi skiljdes åt med saknad, och vid midnattstiden åtföljde jag dem till hamnbryggan, hvarifrån de återvände ombord, för att påföljande morgon fortsätta resan.

Värdshusen här äro ibland de dyraste, och dela denna obehagliga utmärkelse med några andra punkter på vårt klot, såsom Petersburg, Gibraltar, London. Det som jag bebodde var det bästa i staden, det enda hyggliga och som hölls fullkomligt väl af Hr Boux; vi förtärde der en ganska tarflig middag af två eller tre rätter mat, hvilka nedsköljdes af tvenne buteljer Bordeaux-vin; om aftonen drucko vi thé tillika med kapitenen och en af passagerarne, och vår räkning gick till nära 80 francs. Sedan mina följeslagare afrest, såg jag mig nödsakad att på egen hand meddela åtskilliga föreskrifter, hvarvid min unga och vackra värdinna, Fru Boux, hade den synnerliga godheten att vara min tolk. Här i norden infinner sig nästan alldrig värdshusvärdarne sjelfve hos den resande, utan alla meddelningar ske igenom betjeningen. Dessa underrättelser synas kanhända småaktiga, men jag anser dem ej vara utan nytta.

Helsingör räknar tio till tolf tusen invånare, och är, liksom de flesta Östersjöstäder, ganska vacker. På de felande kanalerna när, skulle man tro sig vara i en holländsk stad. Likasom der finner man äfven här reflektionsspeglar utanför fönsterna, hvilka man sålunda slipper att öppna, för att se de på afstånd gående.

Denna stad har för sitt välstånd att tacka tilloppet af de fartyg, som ankra på dess redd, och hvilkas antal årligen stiger till tolf eller fjorton tusen under de sex eller sju månader, som sjöfarten är öppen; denna rörelse är invånarnes förnämsta inkomstkälla, ty de verkställa sjelfva inga handelsoperationer, de blott förse de sjöfarande med deras nödtorftigheter. Imellertid tillverkas här en myckenhet röda ylleskjortor, som begagnas af matroserna, hvilka, då de återvända till Petersburg eller Riga, alldrig försumma tillfället att förse sig dermed; några göra till och med små handelsspekulationer på denna vara, den de i Frankrike kunna sälja med 50 à 75 proc. vinst; men som denna artikel der är strängt förbjuden, måste den lurendräjas in.

För några år sedan voro alla fartyg, som passerade sundet, skyldiga att salutera Kroneborgs fästning, men detta bruk har numera blifvit afskaffadt. Sundska tullen inbringar mer än fyra mil-

lioner francs årligen till danska kronan. Den erlägges efter en tarif, som är beräknad på hvarje fartygs lästetal. Man har försäkrat mig att uppbörden af denna tull blifvit öfverlåten på ett engelskt handelshus, till säkerhet för ett lån, som danska kronan upptagit i London; men jag har icke kommit i tillfälle att vinna bekräftelse på denna uppgift. Förgäfves skulle ett fartyg söka att undandraga sig denna tullafgift, vare sig att det passerade genom Bälten, utmed hvilka uppbördskontor jemväl äro inrättade, eller att det, utan att lägga till, genomseglade Sundet. Som rättigheten till denna tull, medelst urgamla fördrag, är *erkänd af alla de europeiska* makterna, skulle danska regeringen icke uraktlåta att, i sådan händelse, genom sina agenter reklamera och till laga ansvar befordra de redare och kapitener, som blottställt sig för ett sådant åtal; dessutom äro de danska konsulerne i utländska hamnar ytterst angelägne att till vederbörande i Helsingör öfversända noggranna uppgifter på alla afgående fartyg. De summor, som inflyta medelst sundska tullen, hafva derjemte till föremål en utgift af allmännelig nytta för alla sjöfarande, nemligen underhållet af lotsar, fyrbåkar, sjömärken, m. m., som äro af högsta nödvändighet för den farliga seglingen utmed dessa kuster.

Hvaraf kan det väl komma, att inom en hamn, der en sådan mängd skepp lägga till, man ännu ej varit betänkt på att inrätta ett bolag, till anskaffande af bogserfartyg? Det tyckes mig att ett företag af denna beskaffenhet skulle erbjuda en säker vinst åt spekulanter, och blifva af mycken nytta för alla handlande nationer. Det händer ofta att ett stort antal seglare äro flera dagar å rad qvarhållne i Östersjön eller i Kattegat af en stark motvind, som tvingar dem att söka skydd uti närmaste hamnar. Det uppskof, som häraf uppkommer, tillskyndar redaren en gifven förlust genom den enda omständigheten att tiden för resan onyttigtvis förlänges, hvilket åter leder till ökade kostnader för matrosernes aflöning och underhåll, och det är mer än troligt att ett fartyg af tio mans besättning, på detta sätt qvarhållit omkring åtta dagar, förorsakar en tillökning i utgifter af 4 till 500 francs, hvilka till större delen kunde blifva besparade genom anskaffandet af ångfartyg, hvars ändamål vore att bogsera andra fartyg i hamn. För öfrigt gör jag ingalunda anspråk på ofelbarheten af denna min framställning; men om den låter verkställa sig, anser jag densamma för nyttig, och öfverlemnar åt dem, som äro erfarnare än jag, omsorgen att öfverväga för-

delarne af ifrågavarande förslag och de hinder, som kunna möta dess verkställighet.

På Helsingörs redd låg då en vacker dansk fregatt, och som jag visade lust att besöka den, täcktes Hr Mure förskaffa mig detta nöje. Jag blef på ett angenämt sätt öfverraskad af den ordning och ytterliga snygghet, som rådde i alla delar af skeppet och hos dess besättning. De officerare, som befunno sig ombord, visade mig med största förbindlighet hela inredningen. Oaktadt föga talrik, anses den danska flottan äga en förträfflig organisation, så väl i anseende till de reglementariska föreskrifterna, som dess ypperliga *skeppsbyggeri*, officerarnes skicklighet och besättningarnes utmärkt goda sammansättning.

Jag såg i Helsingör en bataljon danskt infanteri. Folket var temligen vackert, men jag har aldrig träffat soldater, hvars hållning varit mindre militärisk. Uniformen är krappröd, illa tillskuren, med blåa uppslag, byxor af samma färg, tschacot af filt med hvita prydnader; beväpningen är tung och ovig, gevärsstocken går ända ut till mynningen af pipan, huggarne äro långa och grofva, patronköken orimligt stora och remtyget svart. Men om den danska soldaten under vapen saknar krigiskt skick, utmärkes hans personlighet af ett yttre, som röjer en långt hunnen

bildning, vida skild från den plumpa grofhet, som uppenbarar sig hos många andra nationers soldatesk. Det är bekant med hvilken framgång elementarundervisningen blifvit utbredd i Danmark. Äfven inom hvarje regemente finnes en eller flera skolor, der soldaten är tvungen att följa undervisningen; denna inskränker sig ej endast till innanläsning, skrifning och räkning, ty dessa första begrepp förvärfvas ifrån spädaste barndomen inom sjelfva familjekretsen; regementsskolan bibringar soldaten kunskap om sina skyldigheter som medborgare och krigsman, och han begagnar den tid han tjenar, att förvärfva insigter, som blifva honom nyttiga, då han, efter fulländad tjenstetid, inträder i det borgerliga lifvet.

Danmark är ett af de länder i Europa, som utmärka sig genom mängden af vetenskapliga inrättningar samt lärde män af första ordningen, och intet land finnes, inom hvilket regeringen med så stort nit och så mycken ihärdighet sysselsätter sig med utvecklingen af folkets moraliska och intellektuella förmögenheter. Vexelundervisnings-skolor finnas i den minsta by; men på den punkt af odling folket i allmänhet står, är detta undervisningssätt ej användbart för bibringandet af de första begreppen, utan inhämtar ungdomen i dessa skolor kunskaper af en mera vidsträckt

beskaffenhet. Uti alla någorlunda välmående byar finnas sockenbiblioteker, hvarest bönderne komma tillsamman under vinteraftnarna.

Konung Fredrik VI uppmuntrar af alla krafter den allmänna undervisningens utbredande; han är en furste, berömd för sin välgörenhet och sin omsorg för nationens bästa. Hans politiska åsigter äro de mest liberala, och han förehade, efter hvad man sagt mig, år 1829 den planen att afstå från den oinskränkta makt, hvaraf han, med folkets önskan, är i bisittning, samt i stället införa en konstitutionel styrelseform. Men som detta förslag rönte ett starkt motstånd inom sjelfva den kungliga familjen, afstod han med smärta derifrån; och har sedermera ofta yttrat sin ledsnad öfver detta hinder för personer, hvilka äro i åtnjutande af hans förtroende.

Jag hade tillfälle att samtala med några officerare vid det i Helsingör garnisonerande regemente, och det dröjde ej innan jag kom i erfarenhet att Frankrike icke ägde ifrigare anhängare. Denna vårt land gynnande opinion sträcker sig till alla samhällsklasser i Danmark, hvarest minnet af Köpenhamns bombardering af Engelsmännen midt i den djupaste fred, icke är utplånadt; ingenstädes har jag märkt en så stor vördnad för Napoleons minne och så mycken enthu-

siasm för vår militäriska ära; sådant är tänkesättet öfverallt bland nordens invånare.

Den 6 Juni, sedan jag tillbragt hela dagen i sällskap med Hr Mure, lemnade jag honom klockan tie om aftonen, för att fara öfver Sundet, till hvilket ändamål jag betingat mig en segelbåt. Då jag ankom på redden, intogs jag af största förundran öfver det förändrade skådespel, som der mötte mig; ty i stället att den några timmar förut var alldeles öfverhöljd med segel, kunde jag nu knappt räkna tjuge eller trettie fartyg; vinden hade nemligen mot qvällen blifvit gynnande för de flesta, hvarföre de af sig sjelfva på en gång hissat ankare, och inom få ögonblick försvunnit.

Min lilla farkost fördes af en enda man; himlen var ren, hafvet lugnt, och gynnade af en frisk kultje, verkställde vi en öfverfart af tre och en half lienes på mindre än en timma. Jag landsteg i Helsingborg på en vacker nyligen uppförd hamnbrygga, och sedan jag låtit i tullhuset aflemna mina saker, med hvilkas visitering jag uppsköt till påföljande dagen, begaf jag mig till mitt nattherberge hos Mollbergs vid torget.

AN-

ANDRA KAPITLET.

Jemförelse imellan Helsingborg och Helsingör. — Hamnen vid Helsingborg. — Det gamla tornet (Kärnan). — Skånska handskar. — *Husaren.*

När man ifrån Helsingör kommer till Helsingborg, är hela företrädet på danska sidan, hvars åkerfält bevittna en ögonskenlig öfverlägsenhet i jordens odling.

Det fordras mycket, för att Helsingborg skulle blifva en så blomstrande stad som Helsingör: lättheten att finna säker ankarplats, danska kronans urgamla traktater med alla handlande nationer angående *seglingen genom Sundet*, och flera *andra omständigheter* hafva af Helsingör gjort en anloppsort för alla sjöfarande, som erna sig till Östersjön, hvaraf följer att då den danska sidan är betäckt med en mängd fartyg, som der utbreda rörelse och verksamhet, är den motsatta stranden åt Helsingborgssidan utan allt lif *). Denna stad ägde icke en gång en hamn, eller, rättare sagdt, den som fanns der fordom hade så småningom blifvit igenfylld af sig sjelf. Landets nuvarande regent har insett den stora nödvändigheten

*) Sundet är lika djupt åt svenska sidan, som på den danska. År 1801 seglade engelska flottan så nära utmed den förra, att hon gick utom skotthåll för batterierna på Kroneborgs slott.

att på denna vigtiga punkt äga en plats, som under häftiga *stormar* kan vara en tillflykt för de sjöfarande; derföre har man alltsedan 1821 varit sysselsatt med byggandet eller återupphjelpandet af hamnen vid Helsingborg, hvilket arbete, fulländadt år 1833, erbjuder i framtiden vigtiga fördelar för handeln och sjöfarten på denna del af skånska kusten. Denna hamn kan hysa etthundrafemtie till tvåhundra fartyg af etthundrafemtie lästers drägt. Den bildas af en dam eller brygga, som framskjuter i krökt linea, och som åt hafssidan har en lång sluttning mot hvilken äfven de våldsammaste vågor bryta sig och mattas innan de hinna den inre upphöjdare delen. Denna brygga är uppförd af ofantliga gråstenar, som blifvit tagna på sjelfva bottnen under uppgräfningen af hamnen.

Helsingborg liknar en af våra stora välbyggda köpingar; staden är uppförd vid foten af en hög kulle, hvars spets krönes af ett gammalt fäste, eller, rättare sagt, af ett fordom befästadt, nu med murgrön betäckt torn; sluttningarna af denna kulle äro beskuggade af fruktträn och häckar, som tillhöra åtskilliga små trägårdar, hvilka likasom sväfva öfver staden.

Det intill hamnen gränsande torget, som höjer sig med sagta sluttning, är rymligt, fyrkantigt

och omgifvet af täcka byggnader, fastän de ej hafva mer än en till två våningars höjd, eller till och med endast består af en simpel jordvåning. Folkmängden i Helsingborg stiger blott till 2,800 invånare, till större delen oförskräckta lurendräjare; smyghandeln med Danmark utgör de fattiga klassernas sysselsättning, och den är upphofvet till de mest välmående familjernas förmögenhet.

I Helsingborg, så väl som några andra städer i Skåne, såsom Ystad och Malmö, beredas lamskin, af hvilka man tillverkar dessa *svenska handskar*, hvilka äro så eftersökta af damerna i hela Europa, emedan de skola äga den egenskapen *att bevara hudens smidighet och friskhet*; de äro vanligtvis groft och illa sydda, samt gula (?) till färgen. Priset öfvergår ej, efter hvad jag kan påminna mig, 75 centimer paret; men på fabriken och då de köpas i parti tror jag att man kan få dem för 50 centimer.

I Helsingborg finnes ingen handel. Här ett prof hur litet affärsvand man är i denna stad: I Sverige likasom i Danmark finnes ej annat än pappersmynt i omlopp. Jag hade i Helsingör vexlat några napoleoner, för att bestrida utgifterna för tillfället, i den öfvertygelse, att man för guld, i hvilket land som helst i verlden, kunde förskaffa

sig hvad man behagade; men i Helsingborg blef jag tagen ur *denna* villfarelse. När jag framtog mina napoleoner, för att få dem vexlade i svenska sedlar, ville ingen förstå sig på dem. Herr Mure hade rekommenderat mig till franska konsuls-agenten, Hr Roth, en rik köpman i denna stad; men han kunde icke ett ord franska, icke heller engelska, och jag kunde ej lyckas att göra min önskan begriplig för honom. Min förvåning bragtes till sin höjd; jag kunde icke förstå huru det var möjligt att ej få vexla några guldmynt i en stad, som underhöll så talrika förbindelser med Helsingör, och denna omständighet bidrog ej att gifva mig några särdeles höga tankar *om dess commerciella* relationer. Omsider tvungen att å nyo söka min tillflykt till Hr Mure's förekommande godhet, skref jag till honom för att begära hjelp ur min förlägenhet, samt afsände en sjöman med brefvet, hvilken om aftonen samma dag, i utbyte mot mina napoleoner, medförde en bundt papperslappar, till större delen smutsiga och sönderrifna, samt alldeles outgrundliga för mig; detta var således det i Sverige gångbara mynt.

Dessa sedlar gå i omlopp ända tills de falla sönder. Det händer sällan att allmogen i de aflägsnare landsorterna söka att få dem utvexlade i Stockholm mot nya sedlar, och den temligen

betydliga mängd, som, i anseende härtill, går förlorad, är en säker vinst för svenska banken. De emottagas utan svårighet i handel och vandel, huru nyttjade och trasiga de än må vara, endast underskrifterna äro i behåll; och då sedlar äro i omlopp ända ned till 8 skillingars valör, som svarar ungefär mot 35 franska centimer, är det lätt begripligt att de, sedan de cirkulerat en tid, skola bära outplånliga spår af de händer, mellan hvilka de passerat. Dessutom äro dessa sedlar i högsta grad illa tryckta, med göthiska bokstäfver, utan några slags ornamenter eller gravyrarbeten; papperet är groft och dåligt, och likväl försäkrar man att *förfalskningen* är ganska svår. Det finnes tvenne slags sedlar, riksdaler banko och riksdaler riksgäld, (tre riksdaler riksgäld gå på två riksdaler banko, hvilken kurs, enligt på riksdagen 1800 fattadt beslut, är oföränderlig); båda slagen sönderdelas i 48 skillingar. Af denna olikhet uppstår en villervalla, som är obehaglig för främlingar, hvilka, innan de blifvit hemmastadde med denna besynnerliga variation i pappersmynt, kunna som oftast få vidkännas lärpenngar, om ej invånarnes ärlighet fredade dem derför. Till mindre skiljemynt begagnas kopparpenngar från en fjerdedels ända till en skilling (en och en fjerdedels centime till 4 och en half centime), hvilka äro

ganska väl slagna; dessutom finnes en slags *liards* *), kallade runstycken, af hvilka tolf gå på en skilling. Hvad guld och silfvermynt beträffar, ser man sådant ingenstädes.

Jag beredde mig att fortsätta resan. Till densamma behöfde jag en mängd saker, och för att göra mig förstådd erfordrades en tolk; förgäfves eftersökte man en sådan åt mig; sedan slutligen kommendanten på stället fått kännedom af den förlägenhet, hvari jag befann mig, hade han den godheten att skicka till Hr Roth en husar af Skånska (Kronprinsens?) Husar-Regementet, som var född i Frankrike. Det var en karl af omkring 40 år och af en fullkomligt militärisk hållning. Emellan oss uppstod följande samtal: — Ni är Fransman? — Ja, min herre. — Och från hvilken ort? — Från Valenciennes. — Huru länge har ni varit i svensk tjenst? — I sjutton år. — Huru har ni kommit till detta land? — Under ryska fälttåget 1812 blef jag fången; jag kom undan och for öfver till Sverige. — Huru kommer det sig att ni under en tid af sjutton år ej vunnit någon befordran? — Jag kan inte läsa svenska. — Är ni nöjd med ert öde? — Ej stort. — Er tjenstgöring är tilläfventyrs besvärlig? — Nej. — Kanske hafva edra befälhafvare något emot

*) Franskt skiljemynt, motsvarande våra runstycken.

er, för det ni är utlänning? — Tvertom. — Säg mig då anledningen till ert bekymmer? — Jag är gift. — För fan! det är en annan sak. Jag hade ej kommit att tänka på denna omständighet; den raske karlen sökte att på bästa vis uttyda för mig att det gafs en ännu svårare: han hade nemligen fyra eller fem barn, och denna talrika afkomma beröfvade honom för alltid hoppet att återse fädernejorden; häruti bestod hans förnämsta sorg. Han underrättade mig slutligen att det fanns en Fransman till i regementet. Min husar hade punktligt besvarat de korta och bestämda frågor jag gjort honom; men då jag ville göra honom några *omständligare förklaringar*, fann jag med ledsnad att han ej förstod mig. Den stackarn hade nästan helt och hållit glömt sitt modersmål. Denna upptäckt bedröfvade mig, mindre i anseende till den hjelp jag väntat och gick miste om, än af en känsla, den man lätt gissar till. Det var honom omöjligt att öfversätta de flesta af mina frågor; jag behöfde, för att göra mig begriplig, använda omsägningar, samt lämpa uttrycken efter hans fattningsförmåga, och det var ej utan ett ständigt bruk af dessa försiktighetsmått, som jag kunde draga någon nytta af hans tjenst.

Då funnos ännu icke några diligenser i Sverige; jag blef således nödsakad att köpa ett åkdon.

Min värd, Hr Mollberg, hade sådana att afyttra, och detta utgör en ganska indrägtig del af hans handel. När en utlänning ankommer till Sverige med sin vagn, måste han lemna densamma till förvar i tullen, så vida han ej föredrar att derstädes deponera ett af tillkallade värderingsmän åsatt värde; i sådan händelse aflemnar tullförvaltaren ett emottagningsbevis på den summa han erhållit, med förbindelse att densamma återställa, i händelse den resande inom år och dag återkommer; i annat fall blir han sin deposition förlustig. För de åkdon, som man förklarar sig vilja införa, erlägges en tullafgift af 20 till 33 procent. Dessa prohibitiva åtgärder äro ganska besvärliga. De tyckas gå ut på att åt Sverige *bibehålla* tillverkningen af dess otaliga vagnar; men då man genomrest några provinser, blir man innan kort varse att detta monopolium, som befriar fabrikanterna från all täflan, leder till sin naturliga följd: det vill säga brist på bemödande att fullkomna sitt yrke; det dröjde dessutom icke länge innan jag kom i erfarenhet af denna sanning.

Mollberg förde mig till en rymlig gård, omgifven af vagnshus och lider, i och under hvilka ganska omsorgsfullt voro förvarade en talrik mängd vagnar af alla skepnader och färgor, men alla af en ganska respektabel ålder; der funnos kalecher,

landauer, coupé- och täckvagnar, kabrioléer, hollsteinare, rustvagnar, m. fl. Han började genast med en ganska ståtlig uppgift på alla de höga personer, hvilkas tillhörighet de fordom varit, och om jag hade låtit honom fortfara, tror jag säkert han velat inbilla mig att den vagn, som Carl XII begagnade vid Pultava, fanns med i denna rara samling. Af kristlig skyldighet hastade jag att afbryta honom midt i sin beskrifning med den underrättelsen, att min kassa ej tillät mig att sträcka mina anspråk högre än på sin höjd till en simpel jagtvagn.

Min handel var snart gjord. Mollberg och Hr Roth kommo slutligen öfverens om valet af en betjent, hvilken, efter hvad de försäkrade, talade fullkomligt väl engelska. Jag gaf dem ett kort afslag; ty jag hade fått i mitt hufvud, att jag, med min ordbok i fickan, skulle kunna resa ända till Nordkap, utan hjelp af någon tolk; och jag var fullt besluten att ej antaga någon, helst den, som jag nyss haft, icke gaf mig någon särdeles hög föreställning om den nytta en dylik person kunde göra mig. Jag ville vara fri och allena; genom detta medel påräknade jag den fördelen att med större ledighet kunna anställa mina betraktelser, och hoppades till och med att på sådant sätt förvärfva en liten undervisning i svenska

språket. Men dessa herrar framhärdade envist i deras yrkande af *motsatsen*, och föreställde mig omöjligheten att utan ledsagare resa i ett land, hvars språk och seder voro mig fullkomligt obekanta; de uppräknade för mig alla de goda egenskaper den unga karlen ägde, hvilken de utsett åt mig, så att när jag slutligen fann, att jag icke kunde slippa den mig påtrugade betjenten, nödgades jag gifva vika och antaga honom; dock erfor jag inom en fjerdedels timma att han var ännu klenare i engelskan, än min husar i franska språket.

Jag påskyndade förberedelserna till min resa; jag afsände ett förbud, det vill säga en skjutsbonde, som skulle beställa ombyte af hästar; han lade mina saker på sin kärra, for af med dem, och jag återsåg dem icke förr än i Jönköping; dessa menniskors pålitlighet är en känd sak: i Sverige är detta en allmän dygd hos folket, och det är utan exempel att minsta oärlighet i den vägen blifvit begången. Det händer ofta att resande förlora eller glömma under vägen någon sak utaf värde: ett enkelt tillkännagifvande deraf, som fortskaffas från håll till håll, till de passerade gästgifvaregårdarna, och slutligen kungöres i kyrkorna af presterskapet, är vanligtvis tillräckligt, för att återfå det förlorade.

Sedan mina tillrustningar omsider blifvit slutade, kom ordningen till min liqvid på stället, i hvilken afsigt jag öfverlemnade min sedelpacka till Hr Mollbergs välbehag; och jag är viss att han ej profiterade af min okunnighet, helst icke blott hans förmögenhet, utan äfven hans karakter sätta honom vida öfver dylika missbruk af en främlings förtroende.

Då jag påföljande morgon skulle resa, såg jag en sqvadron af Skånska Husar-Regementet *) uppställd på torget; folket var ganska vackert, och deras utseende har ett helt annat militärskick än det jag bemärkte hos de danska trupperne i Helsingör; *uniformen är blå med* gula snören. Sedan jag slutligen tagit afsked af Hr Roth och sagt farväl åt Helsingborg, begaf jag mig på vägen.

Jag skulle se Skåne; jag skulle genomfara en af Sveriges vackraste och bördigaste landskap; också jemför man detsamma, i hänseende till företräde i klimat, jordmån och naturalster, med Danmark, Holstein och Mecklenburg, allt länder, hvilka stå i rop för sin fruktbarhet.

Skåne, Blekinge och Halland tillhörde fordom Danmark; deras förening med Sverige har endast räckt ett hundra sjuttiefem år, och de vo-

---

*) Förmodligen Kronprinsens HusarRegemente, hvaraf en sqvadron är förlagd i garnison i Helsingborg.

ro för detta senare rike en eröfring af högsta värde, icke allenast i anseende till den betydliga tillväxt i folkmängd, landvidd och inkomster det derigenom erhöll, utan i synnerhet derföre att de gifva åt riket sin verkliga gräns, den som naturen utstakat; de afträddes genom freden i Roschild 1658, som slöts i följd af Carl X:s segrar. Man vet att denne tilltagsne furste utförde med en sällspord lycka det vågsammaste företag; sedan han lemnat Jutland i slutet af Januari 1658, för att gå på Köpenhamn, lät han hela sin krigshär, åtföljd af ett talrikt artilleri, tåga öfver de båda Bälten och ankom den 11 och 12 Februari till ön Seland, hvarest nyheten om hans landstigning utbredde den största förskräckelse; detta minnesvärda företag har gifvet ämne till en svensk hjeltedikt, författad af Grefve Gyllenborg.

Herre öfver Jutland, Fyen och Seland, tvekade Carl X om han skulle göra slut på danska monarkien genom dess införlifvande med den svenska, eller om han skulle åtnöja sig med att fråntaga den några provinser. Man försäkrar att ibland de orsaker, som förmådde honom att fatta detta senare beslut, finnes en, som bevisar att segerns ära och glans icke gjorde honom blind för följderna af sina företag; han fruktade, säger man, att Selands behagligare luftstrek en dag skul-

le locka någon af hans efterträdare att ditflytta regeringens säte, och att Sverige då skulle blifva en dansk provins; han åtnöjde sig derföre med *Skåne*, Blekinge och Halland, som ifrån denna tidpunkt hafva oföränderligen blifvit införlifvade med svenska monarkien.

TREDJE KAPITLET.

Skåne. — Åstorp. — Ljungby. — Torfmossar. — Gärdsgårdar. — Wernamo. — Svenska nattherbergen. — Exercisplatsen vid Skillingeryd. — Svenska trupper. — Herrliga naturomgifningar.

Trakten omkring Helsingborg utbreder sig för ögat på det behagligaste sätt och jag öfvertygades snart att Skåne till alla delar förtjente de loford jag hört gifvas denna provins. Då man lemnar staden åt det håll jag reste, böljar sig marken i sagta sluttande kullar, mellan hvilka den föga breda men fullkomligt jemna vägen ormar sig; tvenne små svarta, lifliga och ofördrutna hästar foro af i raskt traf med mitt bräckliga åkdon, under det mina blickar irrade åt alla håll, för att uppfatta den täcka och flyende bilden af de föremål, som lika hastigt visade sig och försvunno för mina ögon; väl odlade gärden, smyckade af grönskande sädesbrodd, enstaka och väl grupperade bondgårdar, lifliga små-säterier, leende och

välbyggda byar, af skogsparker omgifna herresäten framträdde i rik omvexling för min förvånade och *tjusta* syn.

Samma dag var marknad i Helsingborg: vägen betäcktes af en vacker folkskara med blonda hår, ärlig och mild uppsyn; det var här, som jag för första gången hade tillfälle att bemärka Svenskarnes höflighet; ingen af de mötande försummade att på ett fryntligt sätt helsa mig, hvarföre jag också skyndade att besvara denna helsning. Dessa menniskors åtbörder och ansigtsdrag uttryckte välmåga och förnöjsamhet; nästan alla färdades de i med goda hästar förspända vagnar; inga andra gingo till fots än *de, som ledde* kreatur. Allt som omgaf mig, väckte till den grad hela min uppmärksamhet att jag framkom till första ombytet, Åstorp, nästan utan att veta det; vi hade likväl tillryggalagt två och en half svensk mil, som svara mot fem och en half franska lieues *). Åstorp liknar en by i norra Tyskland; boningshusen äro väl byggda af sten eller tegel, samt omgifvas af sina ladugårdar och trägårds-

*) Den svenska milen svarar emot elfva millimètrer i runda tal. Något öfver tie svenska mil gå på en grad; således svarar denna mil mot två och en half geografiska (?), eller mot tre *lieues de poste*, eller mot sex franska mil af tusen toiser (famnar).

Förf:s not.

täppor, i hvilka jag varseblef sköna körsbärs-trän, äfvensom plommon- och andra fruktträn.

Jag erfor innan kort att den unga karlen, som jag fått i min tjenst, var en person af verkligt värde för mig; hans omtanka, nit och driftighet blefvo mig beständigt under denna resa af största nytta, och som uppriktighet förenade sig med alla hans andra förträffliga egenskaper, uraktlät han ej att gifva mig del af sina enskilda förhållanden; han var barnfödd i Helsingborg och återvände nu till sin hustru i Stockholm, hvarest hon innehade jag vet ej hvad för en befattning; han hade en tid sökt att utan kostnad göra denna resa, och han var förtjust öfver att ha träffat på mig. Således blef det min lott att återförena dessa lyckliga makar. Likväl förnam jag ej utan ledsnad att han, som tvifvelsutan mätte min otålighet efter sin egen, beställt hästar så, att resan oafbrutet skulle fortsättas ända till Jönköping, och att han påräknade fortfarandet af denna kurirfärd ända till Stockholm. Detta gick ingalunda in i min plan; jag hade ingen hustru, som väntade mig, och det var mig föga magtpåliggande, om jag ankom några dagar förr eller senare. Jag hade mycken möda att göra dessa skäl gällande. Våra samtal fordrade en högst besvärlig bearbetning, emedan karlen endast förstod några ord engelska; än

togo vi tecken till hjelp, än anlitade vi min ordbok, och slutade med att förstå hvarandra så godt vi kunde. För ögonblicket var likväl ingenting att invända mot hvad som redan skedt; jag var tvungen att fortskynda min resa ända till Jönköping och att tillbringa en natt i vagnen; det senare var mig temligen likgiltigt: jag var endast ledsen att under nattens mörker gå miste om åskådandet af de vackra nejder, som lågo i min väg, och framför allt att derigenom förlora tillfället till intressanta anmärkningar, hvarmed jag kunnat rikta detta arbete. Tilläfventyrs delas ej min saknad af läsaren. Vare härmed hur som helst, jag fick snart anledning till tröst, ty när vi klockan half tolf på aftonen ankommo till ombytet vid Fagerhult, var det ännu nästan full dag.

Det var mig icke obekant att solen i de nordliga länderna, vid denna tid på året, uppehåller sig ganska länge öfver horisonten; jag hade haft tillfälle att, under vår segling till norden, anmärka dagarnas progressiva och hastiga tillvext; ickedessminre bör jag tillstå, kanske till min blygd, att detta nattens uteblifvande, utan att förorsaka någon förvåning, gaf likväl åt min själ ett oförklarligt, gåtlikt intryck, som meddelade sitt inflytande till allt som omgaf mig; jag visste

väl att jag befann mig i ett annat luftstreck, under en annan himmel; men då jag vid midnattstid genomfor en vacker by, ännu belyst af återskenet *från* den herrliga dagen, och jag såg det djupa lugn och den nattliga tystnad der rådde, kunde jag, oaktadt förnuftets motsägande röst, ej återhålla en hemsk och förvirrad känsla; ovilkorligen återkallades i min inbillning tusende och en natt, med sina öde, obebodda städer, hvilka voro tillhåll för osynliga féer och périer, och dessa sällsamma föreställningar utbredde öfver den sköna och leende natur, jag hade under mina ögon, någonting underbart och fantastiskt. Under denna *årstid finnes det i sjelfva verket* nästan ingen natt, daggryningen är endast skild ifrån aftonskymningen af en kort mellanstund, under hvilken himlen bibehåller en matt och gulblek klarhet, men tillräcklig att urskilja föremålen, till och med bokstäfverna i en bok.

Vi fortsatte vår väg med yttersta hastighet; ända hittills hade landtbygden ständigt visat sig under samma leende yta; men backarne blefvo tätare, marken höjde sig, dess ojemnhet tilltog; ödsliga och nakna berg, djupa dalar, täta massor af granar gåfvo åt denna nejd både en större om-

vexling och en allt mer tilltagande anstrykning af vildhet och alfvar.

Dagen efter vår afresa förändrade sig taflan på en gång. Sedan vi nedfarit utföre en brant sluttning, kommo vi till en trakt, hvars ödsliga utseende genomträngde min själ med sorgliga känslor; jag såg mig i en hast försatt på en vidsträckt ouppodlad och enformig slätt, hvars vågformiga mark liknade böljorna på ett upprördt haf; ett stort kärr, som vi öfverforo på en färja, upptog midten deraf; talrika bäckar genomskuro sakta och utan buller den af vass och snärjgräs bevuxna mossen; några få enstaka trähus, täckta med torf, erbjödo för ögat endast anblicken af elände och fattigdom, och jag ansåg för en hastigt försvunnen dröm all den herrlighet, som naturen så frikostigt slösat på de lefnadsglada nejder jag dagen förut passerat.

Vi fortsatte några mil vår resa genom denna ödemark. Vägen, som hittills varit så vacker och väl underhållen, försvann för en tid; här såg man ej annat än de af vagnar banade spåren i en stenbunden hedmark eller i torfmossar, hvilka här och hvar afbrötos af stillastående vattenpölar; några skockar af uthungrade, magra och eländiga får, af den mest småväxta afvel, sökte deras föda på denna otacksamma jord. Horisonten begränsades antingen

af dystra furuskogar eller af bergsryggar; kojorna blefvo allt mera sällsynta; icke dessmindre sågo vi åtskilliga ensligt belägna kyrkor, alla uppförda på höjder, hvilka synbarligen blifvit tillskapade af menniskohänder, och hvilkas upphof sannolikt går tillbaka till en ganska aflägsen forntid, då det är troligt att dessa höjder varit begagnade till tempel åt den skandinaviska hedendomens gudomligheter.

På några ställen passerade vi hela sträckor af träskjul, hvilka innehöllo salubodar med deras diskar och hyllor; men allt var tomt och öde; dessa öfvergifna ställen hafva ett ängsligt utseende och erbjuda en trogen bild af förödelsen; de begagnas, sade min följeslagare, till marknadsplatser för de kringliggande häraderna.

Några mil innan man kommer till Wernamo, antar landet slutligen en ny karakter; det företer skiftevis tät skog och odlade sträckor, isynnerhet ängsmark. Alla egendomar, åkrar, ängar och en myckenhet skog äro här, likasom i hela det öfriga Sverige, sorgfälligt omgifna af gärdesgårdar, så att det är nästan omöjligt att taga vilse om vägen eller att komma in på de ägor, som stöta till densamma. Dessa stängsel, som röja den stora vigt Svenskarne fästa vid äganderätten, omgifva

icke allenast de minsta intägter, utan äfven de skogar, som äro delade mellan flere ägare. Gärdesgårdarne äro i allmänhet uppförda med mycken konst och omsorg; men i mitt tycke vanpryda de landskapet, och fastän öfverflödet på skog helgat bruket deraf, skulle lefvande häckar, enligt min tanka, äga ett stort företräde; men i landthushållningen bibehåller vanans välde sin rätt mer än i något annat yrke.

Landsvägarna äro öfverallt i hela Sverige, på olika afstånd, tillstängda med grindar, på det ej kreaturen må kunna gå vilse. När en vagn framkommer till en grind, hoppar skjutsbonden af, för att öppna; men vanligtvis finnas små barn i grannskapet, som passa på tillfälle att spara honom detta besvär, och man belönar denna deras tjenstaktighet med en eller ett par skilling. Jag betraktade med innerlig förnöjelse dessa vackra barn, deras blonda hår, friska purprade hy och milda vänliga uppsyn, huru ifrigt de sprungo fram, för att öppna grinden och emottaga den vanliga lilla gåfvan; icke en enda försummade att visa sin erkänsla med ett *jag tackar ödmjukast,* som de alldrig uraktläto; så starkt äro höflighetens lagar från barndomen inskärpta inom alla folkklasser i detta land.

Vi anlände till Wernamo; detta ställe är rätt

och slätt endast en station för skjutsombyte, här kallad gästgifvaregård, omgifven af några byggnader, hvilka lågo täckt grupperade midt på det gröna af *skog* begränsade fältet. Alla dessa stationer äro tillika värdshus; men de äro icke så väl försedda, som dem man träffar i Frankrike, Tyskland och England; man bör ej vänta sig en fullkomligt väl och efter våra bruk serverad måltid; alla bordets tillgångar äro här inskränkta till det alldra nödvändigaste: svenskt bröd, det vill säga tunna kakor, hårda och torra som skeppsskorpor, smör, ost, skinka, färsk och rökad fisk, öl, bränvin, kaffe och engelsk porter, se här i korthet allt *hvad man har att bjuda er*. Men om dessa ställen lida brist på sådane saker, som kittla vår smak och vår sinnlighet, böra åtminstone värdarnes höfliga, väl afpassade och från all tillgjordhet skilda bemötande godtgöra er för några försakelser, hvilka derjemte äro lätt umbärliga; dessa anspråkslösa omsorger, dessa bevis af aktning röja i hvarje ögonblick en medfödd välvilja; ty godhet, saktmod och höflighet utgöra de utmärkande karaktersdragen hos detta förträffliga folk. Det är dessutom icke svårt att finna sig belåten med de ringa tillgångar dessa värdshus erbjuda. Man hade haft den godheten att i Helsingör låta för min räkning, enligt Hr Mure's föreskrift, fylla en stor korg med skepps-

skorpor af en bländande hvithet; det var ett försigtighetsmått för resan, hvars oumbärlighet man på ett verkligen förfärande sätt afmålade för mig; likväl behöfde jag icke en enda gång anlita mitt förråd, och ankom till Stockholm, utan att hafva, åtminstone för egen del, rört dervid.

I Wernamo gjorde jag min första måltid i ett af dessa landt-värdshus; man serverade mig, uti en slags liten salong, en frukost, bestående af kaffe, färskt smör och friska ägg; det nyligen skurade golfvet var beströdt med blommor och granris. Denna landtliga lyx har någonting rörande; den återför minnet till folkets barndom, till dess enkla och gästfria seder. Detta bruk är i sjelfva verket af en ganska hög ålder; man återfinner det i flera sagor, och det är än i dag bibehållet öfver hela Sverige. Ända från den högst belägna vrån af Norrland ner till den sydligaste vinkeln af Skåne, försummar äfven det torftigaste hjonlag icke att, så länge den vackra årstiden varar, beströ sitt golf med löf och blommor, i synnerhet om högtidsdagarna. Äfven till konungaborgen sträckte sig fordom denna sed; numera har den så småningom börjat upphöra i städerna, der endast de mindre bemedlade bibehållit densamma.

Sedan vi lemnat Wernamo, anmärkte jag att bergen blefvo mera sammanhängande; gråstensmassor visade sig i större mängd; landet antog ett dystrare utseende och betäcktes allt tätare af granskog; från alla håll strömmade friska vattendrag, hvilkas stränder förskönades af grönskande ängar, der talrika hjordar af oxar och kor gingo i bet; kreatursslaget är litet, men man inser utan svårighet att boskapen i ett land, hvarest ängarna bergas endast en gång om året, och der klimatets hårdhet tvingar att hålla den instängd de sex månaderna, ej kan vara så storväxt som i Norra Tyskland.

Jag reste förbi ett vackert jernbruk af en intagande belägenhet på något afstånd ifrån vägen; jag önskade att besöka detsamma, men min ledsagare satte sig deremot; vi hade icke ett ögonblick att förlora, och jag var tvungen att gifva efter. Något längre bort, i en tallskog, störtade sig med dån ett skönt vattenfall, likasom sväfvande i luften.

Dagen var herrlig; vägen bar igenom tysta skogar, när jag på föga afstånd från Skillingeryds gästgifvaregård öfverraskades af det oväntade skådespelet af ett läger och ett svenskt regemente under vapen. Denna hastiga öfvergång från det djupaste lugn till vapenbuller förorsakade en ma-

gisk verkan; betagen af denna syn skyndade jag mig ur vagnen, för att en längre stund njuta af densamma. Lägret var uppfördt på en hed, omgifven af tät tallskog; anblicken deraf var beundransvärd; de hvita tälten, som stucko af mot trädens mörka grönska, de manövrerande trupparne, som rörde sig på deras befälhafvares röst, hvars kommandoord upprepades af eko, de blänkande vapnen, den krigiska musiken, som stundtals lät höra sig, trummornas hvirflande dån, rörelsen af en nyfiken folkhop, som begäret att åskåda detta vackra uppträde ditfört: allt detta upplifvade nu den annars så ödsliga nejden och väckte ett högst sällsamt intryck.

Jag blef snart omgifven af några officerare, hvilka nalkades mig med denna fina och utmärkta belefvenhet, som är så vanlig hos detta stånd; de sågo genast att jag var Fransman; flere af dem talade mitt språk och uttryckte den största aktning för franska nationen. Jag sade dem några artigheter öfver regementets vackra hållning och utseende. "Det är icke dåligt, svarade de mig, men hvad är det ändå att jemföra med edra trupper. Franska nationen är den mest krigiska i Europa; edra soldater äga ojemförligt större själslyftning, begriplighet och eld än alla andra." Jag tillstår att jag alldeles icke väntade mig ett så-

dant språk: jag kände mig på en gång smickrad och hedrad af detta beröm öfver mitt land, helst det uttalades af främlingar, hvilka sjelfva i hög grad äga förmåga att bedömma militärisk förtjenst.

Dessa herrar underrättade mig att denna tid på året var den för *indelta* arméns möten, det är så man kallar de trupper, hvilka utgöra massan af svenska krigsmakten. De äro i verkligheten åkerbrukande soldater; ända ifrån öfversten ner till simpla soldaten innehar hvar och en efter sin grad en större eller mindre jordlott, som är dem anvist att odla till deras underhåll i stället för sold; vi skola längre fram lemna en något *omständligare berättelse* öfver denna märkvärdiga organisation.

Den korps, som här kamperade, var Jönköpings Regemente; en ganska vacker trupp, som med en beundransvärd hållning och noggrannhet utförde sina rörelser; uniformen var af mörkblått kläde med röda uppslag och krage, hvita byxor, preussisk tschakot; beväpningen var fullkomligt väl underhållen, endast gevären syntes mig något tunga.

Byn, der gästgifvaregården låg, gränsade intill exersisfältet. Tvenne skildtvakter, som voro placerade utanför ingången till det ansenligaste huset, utvisade hvarest öfversten bodde; något

längre bort var en rymlig lada med mycken omsorg inredd till sjukhus under mötestiden. Som jag utan svårighet erhöll tillåtelse att inträda, begagnade jag mig deraf, och blef lika intagen som förvånad af den utmärkta renlighet, som rådde inom denna inrättning, hvilken innehöll åtta eller tie sängar. Man hade den godheten att vilja qvarhålla mig några timmar och att visa saknad då detta ej kunde ske; sådant var äfven omöjligt, och jag lemnade med saknad detta lifliga uppträde, för att i nästa ögonblick återfinna mig i skogarnes tystnad.

Efter några timmar ankommo vi till foten af den bergskedja, hvars spetsar uppreste sig framför oss, och som bildar en gördel kring sjön Wettern. Vi befunno oss nu inom ouppodlade, af bråddjup omgifna bergspass; fält, ängar, menniskoboningar, alla spår till odling hade försvunnit, för att gifva rum åt de ofruktbaraste och vildaste utsigter; våra hästar bestego i fullt traf, med deras vanliga liflighet, den branta vägen, som höjde sig i otaliga afsatser ända upp till sjelfva bergsryggen; denna afsöndrade ensliga nejd tycktes skild från den öfriga delen af jorden och från hvarje lefvande varelse; i dessa af tjocka skogar betäckta berg afbröts tystnaden endast af blåstens sorgliga vinande i de vaggande furutopparna; sko-

gens klagande röst gaf åt själen en anstrykning af melankoli, men tillika lyftning, och jag trodde mig höra ljuden från harporna af Fingals barder. Vid hvarje steg lifvades min inbillning af det poetiska inflytande, som dessa naturens stora uppträden gåfvo; jag öfverlemnade mig åt de föreställningar, hvilka hoptals infunno sig; sålunda förflöto de tysta stunderna, och denna ljufva tankvilla midt ibland denna enslighet hade för mig ett outsägligt behag.

Ju längre jag kom, ju flera omvexlingar erhöll skådespelet; det bar nu utföre de berg jag nyss bestigit; bäckar nedföllo i silfrade kaskader; vilda strömmar rullade med dån deras skummande bölja öfver en bädd af granit, mellan fragmenterna af genombrutna klippor ner till sjön Wettern, hvars lugna och blåa yta utbredde sig framför mig; snart kunde jag urskilja de fartyg, som med fulla segel klyfde densamma. Nu fick allt, liksom genom en förtrollning, ett annat utseende: de dystra skogarna, de branta bergen efterträddes i hast af en liten leende och bördig slätt, höljd med åkrar, ängar, trägårdar och landthus ända fram till staden.

FJERDE KAPITLET.

Jönköping. — Wettern. — Naturmärkvärdigheter hos denna sjö. — Skönheten af dess stränder. — Grenna. — Brahehus. — Klippor. — Blommor. — Böndernes boningar. — Östa. — Landtfolket. — Exersisplatsen nära Bankeberg. — Linköping.

Jönköping*) är byggd utmed södra ändan af sjön Wettern. Staden har en hamn, som nu var uppfylld af stora båtar, hvilka voro däckade, samt tacklade för resor på större haf. Wettern har trettie lieues i längd och sex till åtta i bredd; sjöfarten på densamma är ganska liflig; men de seglande anfallas der ofta af våldsamma stormar, förorsakade af de höga berg, som på alla sidor omgifva denna sjö; vindarna, som med häftighet nedrusa från höjderna till vattenytan, fara öfver densamma med hastigare och förfärligare ilar än på öppna hafvet, hvarigenom det oberedda fartyget i ögonblicket kantrar; en olyckshändelse, hvilken, ty värr, alltför ofta inträffar. Wettern erbjuder dessutom åtskilliga naturmärkvärdigheter: ofta, då himlen är klar och lugn, höjer och sänker sig vattenmassan med en förvånande hastighet, underjordiska stormilar uppkasta vågorna med

---

*) *Köping* af ordet *köpa*, betyder köpstad, försäljningsplats; deraf förklaringen på en ändelse, som man så ofta igenfinner bland namnen på de svenska städerna.
Förf:s. not.

våldsamhet, och på samma gång förorsaka de häftiga strömdrag, hvilkas riktning i hvarje ögonblick förändras, samt öka seglarens fara; midt i sjelfva vintern, då sjöns yta är betäckt med is, lossas densamma af de underjordiska vindarne med ett dån, som utbreder förskräckelse bland de fredliga invånarne på dess stränder, ty detta hemska buller är vanligtvis förebud till någon olycksfull katastrof. Man berättade mig att för några år sedan hade ett stort antal kustboar begifvit sig öfver isen, för att afhöra gudstjensten i en på motsatta stranden belägen kyrka; men blefvo under vägen öfverraskade af en dylik storm, hvarvid de alla omkommo. Äfven fortplantas från slägte till slägte bland dessa nejders invånare vidskepliga legender, uti hvilka Wettern förvärfvat en sorglig ryktbarhet.

Vattnet i Wettern ligger högre än Östersjön, i hvilken det utgjuter sig genom Motala; det är dessutom af en utomordentlig klarhet, så att man på mer än hundra fots djup kan urskilja det minsta föremål.

Likasom de flesta städer i Sverige, är Jönköping ganska väl byggd; stadens gator, som äro ljusa och glada, korsa hvarandra i räta vinklar och äro omgifna af täcka och utvändigt målade trähus; man finner ingenstädes dessa göthiska tak

eller nerrökta och dystra byggnader, som i allmänhet misspryda de tyska städerna. Men om städerna i Sverige äga ett så angenämt yttre, köpa de *denna* fördel med stor fara, emedan de äro *blottställda* för täta eldsvådor, hvilka nästan periodiskt hafva än till en del, ofta helt och hållit lagt dem i aska.

Jönköping är hufvudorten för länet af samma namn, och säte för den andra i ordningen af rikets hofrätter; dess folkmängd, utgörande tretusen femhundra invånare, består till större delen af löntagare och borgare; adeln är föga talrik, industrien obetydlig, handtverkerierna få och inskränkta till *ställets behof*.

Det värdshus, hvari jag tog in, var väl underhållit, ljust och angenämt. Middagsmåltiden var, som alla värdshusmiddagar i Sverige, ganska slät, men serverades med en utsökt renlighet. Likaledes fägnades jag i min sängkammare af en frisk luft och mycken nätthet: hvita och väl draperade gardiner, eleganta möbler, en matta; det var sannerligen för mig, arme vandrande nomad, en sybaritisk lyx. Olyckligtvis svarade sängen, ehuru den var ganska snygg, ej mot det öfriga. Sängarne i Sverige bestå i allmänhet af mycket trånga tältsängar eller liggsoffor och äro således ganska obeqväma; det är omöjligt att två kunna

ligga tillsammans i dem, och jag har svårt att förstå huru gifta personer bära sig åt att få rum; men jag förmodar att inom den äktenskapliga *helgedomen* finnas sängar af rymligare beskaffenhet.

Vi afreste påföljande dagen temligen sent ifrån Jönköping; vägen följde någon tid strandens krökningar utmed Wettern, eller erbjöd alltid utsigten af denna sjö. I samma mån vi kommo längre fram, utvecklade sig landskapet framför oss i hela sitt behag. En frisk och liflig grönska smyckade dessa leende nejder, som i skönhet öfverträffade allt hvad jag hittills sett. Mina blickar sväfvade med välbehag till sjöns förtjusande stränder, deras blomsterhöljda ängar, bördiga åkerfält, trefliga hyddor, täcka sätesgårdar, kringskuggade af ekar, granar och pilträn, hvilka än gruppvis, än liksom uppvuxna ur böljornas sköte, omgåfvo dem.

Jag har kringvandrat Genfersjöns stränder; de erbjuda onekligt en större vegetabilisk yppighet, flera verkliga rikedomar för jordbruket; de prydas af praktfullare byggnader, förmögnare och talrikare byar, men jag betviflar att de framvisa en behagligare och mera herrlig tafla; och jag är öfvertygad att alla, som dela min känsla för naturens skönheter och som hafva besökt Sveriges sjöar, skola medgifva att de äga företräde framför

de schweitziska genom deras i hög grad pitoreska karakter.

Vi ankommo till Grenna, en liten stad med femhundra invånare, samt bestående af blott en enda gata med illabyggda trähus; denna löper långs sjöstranden, som ofta är ett obehagligt granskap, emedan det händer att vattnet stiger upp i husen och förorsakar mycken skada. Grefvarne Brahe ägde fordom vidsträckta gods i denna nejd; man ser ännu på spetsen af en brant höjd ruinerna af det gamla slottet Brahehus. Trakten närmast Grenna är betäckt med en myckenhet fruktträn, isynnerhet körsbär. Den i svenska historien namnkunniga *ön Wisingsö höjer sig* ur midten af sjön, midt framför staden. Det var der, som landets regenter i tolfte och trettonde seklerna tillbragte den vackra årstiden; Carl VII, Erik X, Johan I, Birger Jarl, Magnus Ladulås hafva bebott denna ö. Grefvarne Brahe hade derstädes anlagt ett gymnasium, som numera har upphört.

På något afstånd ifrån Grenna reste vi uppföre den bergskedja, som omger Wettern. Jag kunde ej tröttna att betrakta den sköna stranden, jag steg ur vagnen, för att säga ett slutligt farväl till denna underbara nejd. Från höjden, der jag stod, nedföllo mina blickar öfver en herrlig

pa-

panorama: hvarje by visade sig blott som en punkt på horisonten; Vetterns yta, hvilken än hopträngdes af täcka skogbevuxna holmar, än plöjdes af en och annan seglare eller lätt fiskarbåt, låg utbredd för mig som en spegel; de af löfhagar och åkerfält omvexlande stränderna upprullade derutmed en praktfull karta, och de bäckar, hvilkas små böljor skattade till det större vattnet, formade i deras bugtiga lopp ett silfvernät öfver ängarnas emalj. Jag måste omsider lösslita mig ifrån detta förtjusande landskap, hvars skönhet väl kan fattas af inbillningen, men ej återgifvas af pennan, helst en beskrifning alltid *måste* blifva kall och färglös.

Då vi hunnit högst upp på bergen, återfunno vi täta skogar, djupa dälder, strömmar, klippor, och några mil längre bort, framkommo vi till en fruktbar och välodlad bygd. Blott medelst ständiga omsägelser, skulle jag kunna beskrifva de lika ständiga öfvergångar, som här förete sig. Sverige är ett kontrasternas land, och denna ombytlighet utgör just dess största behag. Vägarna, som slingra sig mellan alla markens betydligare ojemnheter, spara åt den resande, vid hvarje steg, någon ny öfverraskning; än insvepes han i de ofantliga granskogarnas dystra skugga, hvilken understundom af de tätt nedhängande grenarna förvandlas till en fullkomlig natt; än går vägen uppföre ett

brant skogbevuxet berg, då hastigt en öppning mellan träden röjer för hans syn en vidsträckt och bördig dal, och midt i densamma någon vänlig sjö, hvars krusade yta glänser i ett af dagsljuset försilfradt sken.

Små bergshöjder finnas öfverallt; de höljas om våren af täcka blommor, hvilka, skilda till färg och slägte, uppväxa på vissa afstånd från hvarandra: här äro alla blommorna ljusröda, något längre bort äro de blåa, hvita eller violetta, o. s. v. Den svenska allmogen älskar att fästa sina bostäder på dessa klippgrunder, förmodligen med hänsigt till det helsosamma läget. Uti Skåne äro bondgårdarna uppförda af sten, stora och välbyggda; men sedan man inkommit i Småland och Östergöthland, ända fram till Stockholm, äro de af träd och högst oansenliga; alla äro de öfverstrukna med en mörkröd färg, och taket är som oftast betäckt med torf, på hvilken växer mossa, gräs och blommor.

Jag bemärkte inom vissa härader, dem jag genomfor, en besynnerlighet, i anseende till de på slätterna belägna byar, som ådrog sig min uppmärksamhet; de små gårdar, af hvilka dessa byar bestodo, lågo hopträngda, liksom en bikupa, inom en inhägnad plats, hvarigenom deras nakna och afsöndrade läge, midt på den väl odlade men skoglösa slätten, gaf en besynnerlig anblick. Bruket, att

på detta sätt sammanhopa boningshusen, tyckes tillkännagifva, att dessa trakter icke alltid varit i åtnjutande af den säkerhet och det djupa lugn, som numera äro rådande derstädes.

Jag tog nattqvarter i Östa, som endast är en liten by; jag qvardröjde derstädes med nöje, emedan jag fägnade mig åt, att tillbringa några stunder bland okonstlade och redliga menniskor. Gästgifvaregården erbjöd ingenting ovanligt; den var icke annat än en anspråkslös bykrog, endast utmärkt af sin snygghet. Knapt hade jag fått rum, förr än tvenne små vackra barn nalkades mig; jag ville strax ställa mig in hos dem, och, för att bättre lyckas, *bjöd jag dem några skillingar*, dem de emottogo, väl utan att låta synnerligen bedja sig, men också utan någon snålhet, samt fattade genast min hand och kysste den; jag väntade mig icke denna oskuldsfulla tacksägelse, som imellertid på ett angenämt sätt öfverraskade mig.

Gästgifvaregårdens kök var garneradt med välskurade och blanka kopparkärl; man serverade min middag uti en näst intill liggande sal, och min måltid, kryddad af en god aptit, smakade mig förträffligt. Jag ville slutligen börja ett samtal med mitt värdfolk; den vördige familjefadren sög långsamt och gravitetiskt röken ur sin patriarkaliska tobakspipa. Två eller tre unga och vack-

ra flickor betraktade mig med nyfikenhet, några grannar hade ökat vår krets, och jag beredde mig på en *conversazione*, hvaraf jag lofvade mig mycket nöje; men olyckligtvis var min oskicklige tolk så osäker i sin engelska, att han endast kunde meddela mig de första orden af meningen; jag var sjelf icke synnerligen mäktig detta språk, så att det blef oss ganska svårt att förstå hvarandra; vi måste således upphöra, och sedan vi å ömse sidor noga skärskådat hvarandra genom den tjocka röken från deras pipor och mina cigarrer, insåg jag att det klokaste partiet, som återstod, var att gå och lägga sig, hvilket jag äfven gjorde.

Följande dagen var en söndag; vi skulle ej färdas längre än till Linköping, en kort dagsresa. Vägen var betäckt af en myckenhet bondfolk, som begåfvo sig till kyrkan; de snyggt klädde karlarne buro vida blåa rockar; ett hvitt linne, runda hattar och stöflor fulländade drägten; qvinnorna sågo, i mitt tycke, ganska bra ut i deras helgedagsprydnad. När vi kommo till ett af de näst-följande ombytena, som låg i en by, midt på en vacker slätt, voro mer än tvåhundra personer församlade vid gästgifvaregården och på den tillgränsande platsen; hvad som mest väckte min förvåning, var det fullkomliga lugn, hvarmed denna redliga allmoge sinsemellan samspråkade.

Bortom denna by, på venster hand, ligger Bankebergs hed (Malmen), der jag å nyo varseblef ett öfningsläger, som utgjordes af 1:sta och 2:dra Östgötha (Lifgrenadier) Regementerna; men emedan det låg på något afstånd ifrån vägen, och truppen icke för tillfället var under vapen, åtnöjde jag mig endast med att stanna ett ögonblick, för att som hastigast betrakta detsamma.

Vi hade på en stund mött flera ekipager, hvilkas ägare troligen begåfvo sig ut på landet, för att der tillbringa den vackra årstiden; nästan alla dessa vagnar bestodo af kalecher och landauer, hvilkas utseende just ej tillkännagaf någon långt hunnen *färdighet i tillverkning* af dylika effekter.

Vi hunno till Linköping i god tid, och jag var, genast vid framkomsten, så lycklig, att i gästgifvaresalen träffa några personer, som talade temligen väl franska; de flesta voro ganska bildade män, och jag tillbragte i deras sällskap en högst angenäm afton. När samtalet händelsevis föll på Konungen, hörde jag dem alla med en röst utbreda sig i loftal öfver honom; de lifliga och otvungna uttryck, som de härvid använde, tycktes vittna om den uppriktiga tillgifvenhet de hyste för sin regent. Jag hade sedermera tillfälle att vara närvarande i talrika och af utmärkta personer bestående sällskaper, der jag var fullkomligt okänd, och vann innan kort den öfvertygel-

sen, att Konungen, genom sin visa styrelse, förvärfvat sig folkets kärlek.

Linköping är en liten ganska vacker stad, hvars folkmängd ej öfverstiger fyra tusen invånare. Denna hufvudort i provinsen Östergöthland är ej stort större än flera af våra byar, i grannskapet af Paris; men husen äro här oändligen mycket snyggare, mera välbygda, bättre ordnade; gatorna mera raka; den är dessutom en ibland Sveriges äldsta städer. De enda föremål, värda uppmärksamhet, som denna stad innesluter, äro en vacker kathedralkyrka, samt ett gymnasium, hvilket anses för det största i hela riket, det i Stockholm undantaget. *(?)*

Denna stads läge, midt i en bördig dal, är högst angenämt; dess omgifningar öfverflöda af intagande belägenheter och täcka landtställen, hvilkas ägare ofta sammanträffa, för att njuta sommarn och dess nöjen; dessa grannskapsförhållanden, som af hvarje stund och tillfälle erhålla ökade anledningar, bidraga till underhållandet af en vänskaplig förtrolighet invånarne *emellan*, samt göra sällskapslifvet och vistandet i nejderna kring Linköping högst angenäma.

FEMTE KAPITLET.

Vägar. — Sätt att resa. — Åkdon. — Svenska böndernas dryckenskap. — Vacker hästrace. — Norrköping.

Vid första ombytet från Linköping, träffade jag trenne engelske *gentlemen*, som voro stadde på en resa till Nordkap; det är bekant, att solen, ofvanom polkretsen, visar sig, den 21 Juni, utan afbrott öfver horisonten; ett sådant skådespel var målet för dessa herrars färd, och, i händelse de skulle komma för sent att njuta detsamma, påräknade de, att hålla sig skadelösa genom jagtnöjet, som, enligt deras tro, var fritt öfver hela Sverige, hvarföre de också voro försedda med bössor, tre koppel hundar och allt nödigt tillbehör. Dessa resor till Nordkap begynna att blifva på modet i England, och smaken derför underlättas af en paketbåt, som på bestämda tider går imellan Harwich och Götheborg, äfvensom af den hastighet, hvarmed den föga kostsamma landtresan genom Sverige kan verkställas.

Vi anse stället vara här, att anföra några mindre kända, eller att rätta några vanställda detaljer, angående sättet att resa i Sverige.

Det är redan nämnt, att vid den tid, då jag afreste från Helsingborg, fanns ännu icke någon diligence-inrättning; men år 1832 har en dylik blifvit införd mellan Stockholm och Göthe-

borg, samt en annan mellan Stockholm och Helsingborg, hvilken äfven står i förbindelse med Ystad.

Här finnas inga anstalter för forslandet af varor landvägen, emedan transportmedlen till sjös äro så ökade, samt, medelst haf, sjöar, kanaler och strömmar, så underlättade, att alla andra skulle, snart sagdt, blifva otjenliga.

Hela verlden åker här i vagn; det finnes knapt en enda bonde, så vida han ej är alldeles utfattig, som icke har ett åkdon och en häst, och på min resa från Helsingborg till Stockholm (nära tvåhundra lieues), träffade jag högst sällan några fotgångare. När man kommer till en by, och ser sig föranlåten att afsända ett bud, om än alldrig så kort, spännes genast kampen för kärran; sällan eller alldrig beger den utskickade sig af till fots.

De åkdon, af hvilka svenska allmogen betjenar sig, vare sig till sina landtmanna-arbeten eller till resor, likna ingalunda de tunga och klumpiga kärror, som framrulla på våra vägar; de äro lätta, väl arbetade, samt utvändigt snygga och nätta. I Sverige skulle man icke kunna göra sig någon tydlig föreställning om våra fordon.

Skjutsombyten äro inrättade, på fyra till sex lieues afstånd, vid alla vägar. Hvart och ett sådant har sin föreståndare eller gästgifvare. Hästarna anskaffas: 1:o af gästgifvaren, hvilken det

åligger att underhålla ett af förordningen utsatt antal, som varierar från två till åtta, allt som vägen är mer eller mindre besökt; 2:o af bönder och jordägare i den kringliggande trakten (hållskjuts), hvilka efter en viss gifven ordning infinna sig; 3:o af reserven, eller de skjutsskyldige, som bo gästgifvaregården närmast.

Hållbönderne äro skyldige att hvarje afton, klockan sex, föra sina hästar till ombytet, för att derstädes, under en tid af tjugefyra timmar, invänta de resande; vanligtvis finnas tolf hållhästar på de förnämsta gästgifvaregårdarne; när dessa äro utgångna, kommer ordningen till reserven, och sist till *gästgifvarens hästar.*

Två eller tre af provinserna inuti landet äro, i anseende till deras aflägsenhet från de mest besökta vägarna, befriade från dessa åligganden; bönderne föra icke sina hästar till skjutsombytet förr, än de blifva dertill uppbådade.

Så snart en resande vill lemna en stad, afsänder han, några timmar dessförinnan, ett så kalladt *förbud,* som reser förut, i ändamål att beställa hästar hela vägen och tillkännagifva klockslaget, på hvilket de böra infinna sig vid ombytet. Förbudet är, i sådan afsigt, försedt med tryckta beställningssedlar, hvilka det, före sin afresa, låter er underteckna, sedan likväl ert namn och er ti-

tel samt antalet af nödige hästar redan förut blifvit införde.

Vid hvarje ombyte finnes en hållkarl, det vill säga en ordningsman eller ett ombud, som är tillsatt, för att handhafva skjutsordningen ibland bönderne. Till honom öfverlemnar förbudet den beställningssedel, som gäller stationen, på det han genast må kunna foga de anstalter, hvartill densamma föranleder.

Bonden, som blifvit uppbådad till skjutsning, är ej förbunden att vänta den resande längre än två timmar efter det i förbudssedeln bestämda klockslaget; har han väntat förgäfves denna tid, äger han rättighet att fara hem med sina hästar, och som, vid ett inträffadt dröjsmål, förhållandet kan blifva detsamma hela vägen, följer deraf, att man nödgas afsända ett nytt förbud, för att bereda ytterligare uppskof. Den resande är då skyldig att betala dubbel skjutslega (?), för att godtgöra bonden, som onödigtvis väntat; men om denne senare icke är, vid den i förbudsedeln utsatta timman, på stället, åligger det i sin ordning honom att ersätta den förlust, som en *dylik* försummelse kan förorsaka den *resande*: det vill säga, att den nya beställningen, äfvensom väntningsersättningen, faller den uteblifne till last. Imellertid händer det sällan, att Svenskar betjena sig af dessa förbud, och de komma derföre icke min-

dre fort, åtminstone inom provinserna Södermanland, Östergöthland och Upland. Förnäma eller rika personer, som resa med en talrik svit, äro nästan de enda, som begagna sig deraf. Utlänningar äro, i anseende till deras okunnighet i språket, nödsakade att använda denna åtgärd, ehuruväl jag sedermera sjelf kommit i erfarenhet, att densamma äfven för dem kan vara öfverflödig.

För öfrigt är detta sätt att färdas visserligen ganska vigt; men det har en svår olägenhet för personer, hvilka resa för deras nöje: sedan tiden för ombytena en gång blifvit bestämd, måste den iakttagas; en resande, som skulle vilja uppehålla sig under vägen, för att beundra en vacker belägenhet, och som härunder kunde råka att glömma bort sig, finge temligen dyrt köpa detta nöje; man får således se och skynda sig.

Vid hvarje ombyte finnes en dagbok, som hållkarlen alldrig försummar att framlemna, och i hvilken ni är skyldig att inskrifva ert namn och er titel, samt timman då ni afreser; äger anledning till klagomål rum, skola de införas i denna bok, På vissa tider af året inspekteras gästgifvaregårdarna af kronobetjeningen, till hvars distrikt de höra, och sedan dagböckerna blifvit behörigen genomsedda, öfversändas de, jemte en rapport, till länets höfding, som förordnar om de deruti befintliga klagomåls upptagande inför domstol.

De bönder, hvilka rå om hästarna, skjutsa ofta sjelfva, och det är icke sällsynt, att mången rik hemmansägare personligen åtager sig detta besvär.

Uti några provinser hafva de skjutsande mer än tie lieues till gästgifvaregården. Skjutslegan är ganska billig; den utgör för hvarje häst icke mer än 16 skillingar milen på landet, och 20 skillingar från städerna, hvarje mil svarande ungefär mot trenne franska lieues; dessutom gifver man, frivilligt och efter godtfinnande, skjutsbonden 2 till 4 skillingar i drickspenngar. För några år sedan var skjutslegan bestämd till endast 8 skillingar milen; men *den nu regerande Konungen* stegrade densamma, år 1818, till nu gällande taxa. Före samma tid borde milen tillryggaläggas på trefjerdedels eller minst en timma, till stort men för landtbruket; numera är tiden för en mil fastställd till en och en half timma, och den skjutsande har dessutom rätt till plats på vagnen.

Förslag hafva blifvit uppgjorda till inrättande af poststationer, såsom i det öfriga Europa; men de förhandlingar, hvilka, i anledning häraf, ägt rum vid riksdagarne, och i synnerhet inom bondeståndet, hafva nogsamt ådagalagt, att det införda skjutsningssättet icke är så betungande, som man i allmänhet ansåg det, emedan bönderna voro nöjda dermed, ja till och med angelägna om dess

bibehållande, hvarefter också ingenting vidare i den saken var att yttra.

Hästarna äro förträffliga, eldiga och små, men nästan alltid utmärkta af deras behagliga former; racen är isynnerhet märkbart vackrare uti de provinser, hvarest stuterier blifvit anlagda; dessa hafva på den nu regerande Konungens befallning, blifvit reorganiserade.

Ingenting kan jemföras med den hastighet, hvarmed man reser; vagnarna fara af som blixten; på en minut äro hästarna ombytta; man kommer, det spännes ifrån, spännes för igen, och man reser, och under dessa få ögonblick förgäter man *ej att låta hälla i bränvinsglaset* åt skjutsbonden, en höflighet, för hvilken han är mycket känslig. Hästarna skynda af, vid minsta tecken, i fullt traf eller galopp; de brantaste backar hejda ej deras ifver; inom en liten stund äro de uppföre, och först nära intill spetsen af backen, saktar man deras steg; när det går utföre, samlar man i början in tömmarna; men snart bär det af i fullt galopp, och ofta utan att hålla det minsta igen, så vida backen ej är nästan lodrät. Jag tillstår, att jag i början ej fann mig rätt säker på utgången af denna bråstörtande färd; men snart vande jag mig dervid, och det var icke utan nöje, som jag betraktade den otålighet, hvarmed hästarna ilade utföre de brantaste höjder. Det förstås, att

djur, som äro så lifliga, hafva sällan behof af piskan; också begagnar man den nästan alldrig. Sättet att mana på dem är olika med vårt; kusken smäller med läpparne, alldeles som då en tobaksrökare smackar, när han drar röken åt sig, och för att stanna dem, ropar han *prrr, prrr;* det är, som man finner, ett tungomål för sig sjelft.

De svenska hästarnas växt är vanligtvis föga reslig. En vacker och helt och hållit lilliputtisk race finnes, kallad *ölänningar,* af ön Öland, derifrån de ursprungligen härstamma, hvilken är äfven så utmärkt för sin nätta växt som för sin litenhet. De finnas så små, att de ej hafva mer än tre till fyra *fots höjd, tagen ifrån manken;* men denna täcka race blir med hvarje dag mera sällsynt. Skinnet på dessa hästar är vanligtvis svart eller fuchsrödt; likväl har jag i Kronprinsens stall sett ett spann, som är alldeles hvitt, och af en sällsynt skönhet.

Under vägen betraktade jag de ypperliga arbetena på Götha kanal; de bära denna vördnadsbjudande stämpel af storhet, som utmärkte de fordne Romarnes företag.

På något afstånd från Linköping, hade jag första gången den förmån, att blifva åskådare till de svenska böndernes dryckenskap; detta hände sig, för att nyttja Madame Sévigné's uttryck, uti ett litet hundhål till by (dans un petit chien de village),

hvarest jag nödsakades att uppehålla mig en stund, för att låta laga ett hjul på min vagn. Rummen i en närbelägen krog voro uppfyllda af druckna bönder, eller sådane, som voro på god väg att blifva det; de klokaste blefvo qvarsittande vid sina ölstånkor och bränvinsglas; de mera tilltagsna, som samlat sig i spridda hopar, bemödade sig, så godt de kunde, att stå på benen och visa sig rediga, och man märkte tydligt all den möda de använde, för att gifva sig ett allvarsamt och förståndigt utseende, hvilket förhållande stod i föga öfverensstämmelse med deras lutande kroppsställning och raglande gång.

Hos dem, som stannade qvar vid bordet, rådde mindre förställning; men inga glada sångor hördes inom deras krets, intet muntert glam, inga skrattsalfvor, som så utmärkande karakterisera folkfesterna hos oss och vår nations liflighet; det var i stället ett dyckesgille af tungt allvarligt slag, föga lustigt för den ointresserade åskådaren; också låto de törstiga menniskorna icke störa sig i deras sysselsättning af min närvaro, helst de syntes så fördjupade deri, att jag afreste, utan att de ens hade märkt densamma, ehuruväl jag två eller tre gångor gått igenom rummet, der de befunno sig. Svenskarne äro starka drinkare; men det skenbara lugn, hvarmed de gå till väga i denna för dem vigtiga förrättning, hindrar ej, att dryckenskapen hos

detta folk, liksom öfverallt annorstädes, har svåra följder, och förteckningarna på brottmålen inom riket bevisa, att nästan alla förbrytelser af gröfre slag äro följder af kroggräl och fylleri.

Skåne är utan tvifvel den rikaste och bördigaste provins i Sverige; men Östergöthland, som jag nu genomfor, är den vida öfverlägsen i skönhet och pittoresk karakter; det är en beständig omvexling af berg och dalar, höjder och slätter, sjöar, trägårdar, ängar och skog, som vid hvarje steg erbjuder nya och förvånande utsigter.

Mången skall kanske finna de taflor, till hvilka jag, under min hastiga färd, lemnar ett och annat utkast, något *för starkt färglagde*; men mig förefalla de trogna, och de hafva alla blifvit tecknade under inflytelse af ögonblickets intryck. Sverige bär hela stämpeln af en storhet och ett majestät, hvilka äro detta land egna; det finnes poesi i denna natur af förtjusande mångfalld; man måste vara känslolös för skapelsens skönhet, för att ej hänföras af de oupphörligt nya behag, som den här öfverallt erbjuder; och konstnärn skulle förgäfves anstränga sin förmåga, för att med sanning återgifva de ömsom leende och vilda, ömsom landtliga och höga skiftningar detta landskap har att framvisa. När man imellertid från en, af denna skönhet exalterad, inbillnings höjder ned-

sti-

stiger till verkligheten, kan det väl hända att några misstag blifvit begångna, och jag erinrar mig ej utan harm den försmädliga invändning, som sedermera gjordes mig i Köpenhamn af en italiensk resande, hvilken genomfarit Sverige; han trodde sig afkyla min enthusiasm derigenom, att han med nedslående köld svarade: "Det är visserligen ett ganska vackert land, men der finnes intet annat än gräs." Denne resande, som var snarare okunnig än böjd för smädelser, hade utan tvifvel då föga begrepp om åkerbrukets framsteg i Sverige, och den utförsel af spannemål, som derifrån sker.

Vi ankommo i god tid till Norrköping, hvarest mina saker blefvo noga genomsedda i tullen. Ehuru denna stad icke är tätt bebygd, är den likväl stor, i förhållande till dess folkmängd, som ej går upp till mer än tie eller tolf tusen invånare. Motala ström, som genomflyter densamma, för att tvenne mil längre bort kasta sig i Östersjön, bildar här flera vackra fall eller forsar, som åt staden ger ett ganska eget utseende; flera nätta trädbryggor äro slagna öfver strömmen; från en af dem varseblir man en på udden af en ö uppförd qvarn, nära intill hvilken strömmen kastar sig med dån öfver en dubbel rad klippor, och danar ett präktigt vattenfall. Jag förmodar

att detta föremål icke undgått de svenska landskapsmålarnes uppmärksamhet.

De svenska städerna förete sällan några varaktigare monumenter; man bör ej vänta sig, att der möta dessa konstens mästerstycken, hvilka som oftast försköna våra stora städer; husen, som äro af en lätt byggnadskonst och vanligtvis uppförda af träd, erbjuda öfverallt samma något enformiga utseende, likväl i förening med en lika angenäm som utsökt elegans och snygghet.

För sin försköning har Norrköping att tacka flera tätt på hvarandra följande eldsvådor; den, som inträffade 1822, och ödelade mer än sexhundra hus, har i synnerhet gifvit anledning till stadens nuvarande reguliera och glada utseende; täcka stenhus hafva efterträdt de gamla trädrucklena, och denna stad är numera en ibland de skönaste i Sverige. Jag bodde i ett vackert värdshus, hvars fönster lågo åt ett stort fyrkantigt, af prydliga byggnader omgifvet, torg, som på den ankommande gjorde ett ganska angenämt intryck.

Denna stad var fordom en väl befästad ort, med en fästning, som låg på en klippa i Motala. År 1567, under Erik XIV:s regering, bemäktigade sig Danskarna staden, och lade den i aska. År 1719, blef den på nytt bränd af Ryssarna, som landstigit på den närbelägna kusten; ödeläg-

gelsen var då så fullkomlig, att ej ett enda hus stod qvar.

Flera riksdagar hafva blifvit hållna i denna stad: Drottning Margareta sammankallade ständerna derstädes år 1404; men den riksdag, som inträffade i Norrköping, år 1604, under Carl, hertig af Södermanland, son af Gustaf Wasa, utgör en vigtig tidpunkt i svenska historien. Denne prins, som då i fyra år styrt riket, under den anspråkslösa titeln af riksföreståndare, utropades här till konung, under namn af Carl IX, hvaremot hans brorson Sigismund, Pålens och Sveriges konung, förklarades thronen förlustig. På denna *riksdag reglerades äfven alla* sådana saker, som hade sammanhang med kronans rättigheter.

Den riksdag, som Gustaf IV sammankallade i denna stad, år 1800, är äfven ganska märkvärdig. Den retlighet och den oppositionsanda, som hade bemägtigat sig majoriteten af denna församlings medlemmar, voro likasom ett förebud till de olyckor hvilka sedermera oroade denne konungs regering. Invånarne i Stockholm tillkännagåfvo ett så mycket lifligare missnöje öfver riksdagens sammankallande utom deras murar, som konungens kröning under densamma skulle gå för sig, och så väl denna stad som Upsala, vid dylika högtidliga tillfällen, gjorde anspråk på

företräde. De öfverläggningar, som hade rikets financiella *ställning* till föremål, voro bland de stormigaste, och gåfvo anledning till en våldsam söndring bland adeln. Konungen öppnade öfverläggningar med oppositionspartiets hufvudmän, för att lugna förbittringen; han lyckades ej häruti, och denna sinnenas gäsning fortplantade sig i hemlighet eller uppenbart under hela fortsättningen af hans olyckliga regering.

Ehuru Norrköping är rikets förnämsta fabriksstad, bedrar man sig mycket, om man väntar att der finna den trängsel, verksamhet och rörelse, som lifva våra stora fabriksorter; gatorna äro der nästan äfven så *tysta och ödsliga*, som i andra svenska städer; endast på vissa timmar, när arbetsfolket lemnar deras verkstäder, blir det något lifligare i fabrikernas grannskap. Man bör ej påräkna att här träffa stora och vidsträckta anläggningar, som annorstädes sysselsätta hundrade till tusentals arbetare; tillverkningarna ske till det mesta af personer, som hafva verkstaden hemma hos sig, och som vanligtvis arbeta för fabrikörernas räkning. Antalet af fabriker öfverstiger ej åtta eller tie; de betydligaste af dem sysselsätta ej flera än trettie till fyrtie individer, och hela denna stads fabriksindustri utgöres af tvåhundra femtie hushåll, som äro fabrikanter, och tvåhundra trettie hushåll af den arbetande klassen.

I Norrköping finnas äfven ett ganska betydligt jerngjuteri och ett messingssmide.

Ett ångfartyg befordrar rörelsen imellan denna stad och Stockholm; det skulle afgå dagen derpå; jag beslöt att taga denna väg, och qvarstannade.

SJETTE KAPITLET.

Afresa från Norrköping. — Ångfartyg. — Beskrifning öfver skärgården utanför inloppet till Stockholm. — Pittoreska utsigter. — Ankomst till Stochholm.

Fartyget var belastadt med passagerare af alla stånd och vilkor. Hvad mig beträffar, var jag, såsom okänd och ensam midt i denna talrika samling, hvars språk jag icke förstod, temligen förlägen för min person; till hvem skulle jag vända mig? förbehållsam och blyg, som jag är, var jag dessutom mera böjd att i lugn öfverlemna mig åt mina grubblerier, än att med tomt prat förskingra de korta stunderna af vår segling, som ej skulle räcka längre än ett dygn. Jag tog således mitt parti, valde min plats på däck, nära styrmannen, hvarest jag, under fartygets jemna fart, vid det enformiga och afmätta bullret af dess machineri, i stillhet öfverlemnade mig åt betraktelser öfver de föremål, som hastigt flydde förbi mig.

De trånga inloppen till hamnen äro uppfyllda af öar, hvilka höja sig, eller ligga sammanträngda mellan skogbevuxna berg. På vissa afstånd ser man små landtställen, från hvilka man har utsigt öfver hafvet och de fartyg, som inlöpa i hamnen.

Sedan vi nått öppna sjön, höllo vi oss beständigt, på nära håll, intill kusten, hvars bugtningar vi följde, ofta midt igenom en labyrint af klippfulla skär; hela kusten är omgifven af berg, hvilkas mellanrum framvisa odlade dalar. Ända sedan morgonen hade jag ej lemnat däcket; klockan var två; middagsringningens ljud ryckte mig ur mina betraktelser, och jag bör, såsom sann berättare, uppriktigt tillstå, att denna signal ej var mig obehaglig; hafvets skarpa luft begynte att gifva en annan riktning åt min tankegång, jag erfor starka distraktioner, och min hänryckning minskades i samma mån, som min aptit tilltog.

Jag nedsteg i salongen: flera personer suto redan vid bordet; jag tog den plats, som var mig närmast, i förmodan att middagen skulle serveras allmänt, så som jag sett det tillgå på andra ångfartyg; jag misstog mig; man gaf mig ett stycke dåligt papper, på hvilket några ord voro skrifna; jag insåg fullkomligt väl att det var en matsedel; jag behöfde blott välja; men huru förstå den? och min betjent, som vanligtvis åtog sig denna

omsorg, var försvunnen bland passagerarne, af hvilka några voro honom bekanta. Lyckligtvis ville min goda stjerna, att jag fått plats bredvid en man af ett högst förekommande och artigt umgängessätt; han talte franska, och som han märkte min förlägenhet, täcktes han vara min tolk. Samtalet kom snart i gång mellan oss och några andra af bordgästerna, och jag saknade icke ett ögonblick den enslighet, hvilken jag påräknat. Min förbindlige granne var en ganska kunnig person, hvilken isynnerhet förekom mig hemmastadd, när någon gång frågan gällde svårare problemer i den politiska ekonomien.

Mot aftonen framkommo vi till den vidsträckta skärgård, som bildar inloppet till Stockholms hamn; hafvet är här öfverhöljdt af en myckenhet öar, hvilkas antal man uppger till mer än fyratusen; de omgåfvo oss på alla håll, än i täta flockar, än med större mellanrum, än nära, än på afstånd, i den sällsammaste oordning; vi hade inkommet i en irrgång, ur hvilken vi ej tycktes kunna reda oss.

Vi följde en kanal, omgifven af öar, några gröna och blomstrande, andra åter betäckta med tjock skog, eller ock bestående endast af en kal klippa; på en gång omgåfvos vi från alla sidor af en tät bergskedja; jag trodde mig i hast förflyttad midt i en lugn insjö, så förvillande är

Östersjöns klara och genomskinliga vatten. En för vårt fartyg knappt tillräcklig utgång visar sig; vi kunna nästan vidröra stranden från båda sidor. Snart vidgar sig sundet, och vi befinna oss åter midt ibland flockar af sällsamma och fantastiska öar; här reser sig en mur af taggiga klippor, och synes vara ett utanverk till något gammalt götiskt slott, hvars gluggar och små torn ni tror er varseblifva; der är en klippa, hvars obeliskformade spets höjer sig i luften ur vågornas sköte, eller en kal och ödslig holme, som endast synes hafva tillkommit, för att tjena till hemvist åt de sjöfoglar, hvilka der anlagt sina nästen. Understundom dröjer ögat vid den gräshöljda vallen af en odlad ö, hvars löfhagar och ängar omvexla med bondgårdar eller små egendomar, som slumpen eller nödvändigheten framkallat i denna enslighet.

Allt är förtrolladt på dessa ovanliga stränder; ofta utbreda sig utsigterna derstädes i en hög kraftfullhet: här höjer sig den vida branten af ett bergras, lik en amphiteater, på hvilken endast gladiatorer och åskådare fattas; längre bort ser ni, midt ibland en mängd skogbevuxna holmar, ett stort och på all grönska utblottadt berg, hvars kolossala sida klyfves af en lodrätt skrefva, alldeles som ett djupt sår; för min inbillning framställde sig en af Odens fordna kämpar, hvilken här blifvit utställd, för att försvara ingången

till denna trakt. Ensligheten tillväxer och blir allt mera stor och högtidlig; man tror sig, med ett ord, förflyttad långt bort ifrån den öfriga verlden, i de vildaste nejder, eller ock att bivista ett af dessa magiska skådespel, hvars gycklerier någon gång förvånat vår inbillning.

Det kan alldeles icke falla någon in, att man, midt i denna labyrint af öar, är i närheten af en stor och vacker hufvudstad; men, i samma mån, som man nalkas densamma, varseblifver man stundtals en och annan gård, eller någon kronan tillhörig byggnad, liggande på sluttningen eller vid foten af ett berg, eller ock *på höjden af en gråstenshäll; skogar och berg* framträda i myckenhet, odlade ställen blifva deremot sällsynta; allt bibehåller ett sträft och allvarsamt utseende; konsten synes här vara för vanmäktig att understödja naturen; hon allena, i sin vilda skönhet, utgör dessa trakters ära och prydnad.

Denna stora skärgård, hvilken omger inloppet till Stockholm, bildar utanför denna hufvudstad ett naturligt värn, som ingen fiendtlig flotta vågar ostraffad genomtränga, De förnämsta passen äro försvarade af Waxholms och Fredriksborgs fästningar, den förstnämda belägen på en ö, framför köpingen af samma namn, den andra tvenne mil längre bort.

Min åtrå, att hinna fram, ökades i samma mån, som vi närmade oss till staden, och min otålighet hade nått sin höjd, när, vid kringfarten af en udde, mina blickar på en gång blefvo öfverraskade genom den hastigt förvånande anblicken af Stockholm. Intet kan i sjelfva verket jemföras med denna ögonblickliga öfvergång från en ödslig naturs djupa enslighet till den ståt en präktig stad företer. Skådad ifrån sjösidan, är denna anblick isynnerhet herrlig: man ser prydliga byggnader, antingen i massa eller på vissa afstånd omgifvande den vidsträckta hamnen, som är betäckt med fartyg, af hvilka somliga svaja för ankar, andra åter trängas långs utmed skeppsbryggorna; en blandning af vackra hus, berg, skogar och trägårdar uppfylla midten af denna tafla, hvars skönaste prydnad är slottet, som med sin vördnadsbjudande storhet beherrskar allt det öfriga.

Vi inlupo i hamnen. Jag skulle nu skiljas från den af mina följeslagare, som visat mig så mycken välvilja, och som jag ej lemnat under hela den öfriga resan; men jag var alldeles okunnig om hvem han var. När jag tog afsked, anhöll jag om tillstånd att få aflägga min uppvaktning hos honom, och erfor då först, att jag haft den förmån göra bekantskap med Hr Poppius, presi-

dent i Kammarkollegium *), en man af utmärkt förtjenst; han tillät mig att besöka sig, så ofta jag önskade, och jag försummade icke att, under mitt vistande i Stockholm, begagna mig af denna frihet.

När vi framkommo till landningsstället, blef vårt fartyg genast bestormadt af en svärm menniskor af båda könen, hvilka skyndade att visa oss sin tjenstaktighet, somliga för att bära våra saker, andra för att tillbjuda oss rum; öfverhopad af deras anbud, på hvilka jag ej kunde svara ett ord, höllo de på att bortföra både mina saker och mig sjelf, när min betjent, hvars befattning hos mig snart skulle upphöra, lyckligtvis gjorde slut på deras efterhängsenhet och mitt bryderi. Han lät pålassa mina saker, hvilka ej blefvo undersökta af tullbetjeningen, utan tvifvel emedan de redan blifvit det i Norrköping, och några ögonblick derefter infördes jag i ett anständigt qvarter, som jag tillsvidare behöll.

SJUNDE KAPITLET.

Anledningen till min resa till Sverige. — Företräde hos Konungen. — Konungen. — Den kungliga familjen. — Drottningen. — Öfningslägret på Ladugårdsgärdet. — Vackra trupper. — Konungens folkvänlighet. — General Camps.

Här anser jag stället vara för en kort förklaring öfver de anledningar, hvilka förde mig till

*) Hr Poppius har sedermera blifvit utnämd till statsråd, en ganska hög befattning i Sverige.

Sverige. Såsom född i Pau, en landsman till Konung Carl Johan, och från min spädaste barndom hedrad med dess välvilja, hade jag tjent under högst densammes befäl, och förtroliga förhållanden hade ägt rum mellan de flesta medlemmarna af hans familj och min far. Hänförd af dessa minnen, intogs jag af den tankan, att om jag visade mig för Hans Maj:t, under åberopande af den godhet han fordom hyst för mig, skulle han värdigas emottaga det anbud jag ernade göra af min tjenst. Hvilken utgång dessa mina förhoppningar erhöllo, skall innan kort visa sig.

Dagen efter min ankomst till Stockholm, skref jag till Konungen, för att anhålla om företräde. Jag begaf mig genast till slottet. Sedan jag passerat borggården, ankom jag till foten af en präktig trappa, hvars steg af granit och ledstänger af polerad marmor voro prydda af statuer och bas-reliefs; i hvarje våning stod en skildtvakt, och tvenne framför ingången till vestibulen. Jag inträdde utan minsta svårighet; en vaktmästare anmälte mig, och en af Hans Maj:ts adjutanter infann sig genast, för att emottaga mitt *bref;* några minuter senare underrättades jag, att Konungen täcktes lemna mig företräde om en timma. Jag kunde, efter behag, komma igen eller vänta; som jag föredrog att qvarblifva, infördes jag i de vakthafvande officerarnes rum, der man betrak-

tade mig med någon nyfikenhet, hvilken ej undgick min uppmärksamhet.

Jag tillstår att denna timmas väntan föreföll mig temligen lång. Slutligen infördes jag af Kammarherren, Hr K . . . ., i ett vackert galleri, som ledde till den mindre salong, i hvilken Hans Maj:t behagade emottaga mig, och tie minuter derefter stod jag framför honom. De officerare, som hafva tjent under general Bernadotte, eller prinsen af Pontecorvo, påminna sig, utan tvifvel, den vördnadsbjudande och förskräckande åsynen af detta örnhufvud och dess lågande blickar, när någon storm var nära att utbrista; det var nästan med *detta ansigte, eller åtminstone med* en föga uppmuntrande allvarsamhet och köld, som Konungen väntade mig, och denna emottagning lemnade mig intet tvifvel öfrigt, att den bräckliga farkost, som förde alla mina förhoppningar ombord, lidit skeppsbrott.

"Nå väl, Hr D . . .," sade Hans Maj:t till mig, "hvad har kunnat förmå er att komma till Sverige? hvilken anledning för er till detta land?" — "Sire, det är minnet af den godhet, hvarmed Eders Maj:t hedrat min ungdom, som lockat mig hit, och den förhoppning, hvarmed jag smickrat mig, att Eders Maj:t äfven åt min mognare ålder skulle värdigas lemna samma hägn." — "Men hvad hoppas ni då?" — "Sire, jag hoppas att kunna

göra mig nyttig, och min önskan är att få helga det återstående af min lefnad till Eders Maj:ts tjenst." — "Huru har ni kunnat föreställa er, att sådant är möjligt? ni är utlänning, ni känner ej landets språk. Ni borde åtminstone först hafva skrifvit, innan ni företog denna resa: ni skulle då fått veta hvad ni haft att vänta. Med ett ord: det är alldeles utan ändamål, att ni söker blifva anställd här: ni är icke Svensk, och alla befattningar, till och med dem, som omedelbart röra min person, böra uteslutande förbehållas åt infödingar."

"Jag finner, Eders Maj:t, att jag bör afstå från mina förhoppningar, att jag måste göra detta offer; för mig återstår endast att bedja Eders Maj:t glömma ett företag, som jag ångrar, emedan det synes hafva varit Eders Maj:t föga angenämt."

Det stränga i Konungens utseende hade småningom mildrats, och då jag slutat dessa ord, hade han öfvergått till denna nedlåtande godhet, som klär honom så väl, och han fortsatte samtalet med en synnerlig välvilja. "Det är ganska bra," yttrade Hans Maj:t, "var imellertid öfvertygad, att det skulle varit mig ett stort nöje att emottaga eder tjenst; men ni ser huru omöjligt det är."

"Och huru länge ernar ni dröja här?" — "Sire, så vida min närvaro är oangenäm för Eders

Maj:t, är jag färdig att på ögonblicket återvända." — "Nej, nej, härom är ej fråga; dröj qvar, men misstag er ej om hvad jag sagt er; jag har ansett *mig* böra genast tala uppriktigt med er, på *det* ni ej skulle insöfva er i fåfänga förhoppningar. Jag har frågat om ni ernade uppehålla er någon tid här i landet, emedan jag är ledsen öfver de utgifter, i hvilka ni låtit inleda er, och som edra uträkningar slagit fel, önskar jag att godtgöra de kostnader resan förorsakat er. Huru stor summa behöfver ni?" — "Sire, jag har ej glömt att jag, redan som yngling, har mer än en förbindelse af denna beskaffenhet till Eders Maj:t; men nu vågar *jag anhålla om* Eders *Maj:ts tillåtelse* att på det vördnadsfullaste afslå en dylik godhet."

Hans Maj:t vände samtalet på Frankrike och de politiska meningarnas ställning. "En stor strid var nära att utbrista, partierna stodo väpnade emot hvarandra; Europa hade sina ögon med oro fästade på oss;" o. s. v., hvilket jag i största hast förbigår, för att komma till den verkligen ej ringa förundran, hvarmed jag varseblef Konungens utomordentliga öfverraskning, då jag nämde, att i Frankrike fanns ett republikanskt parti. "Huru," yttrade Hans Maj:t, "ni påstår er vara republikaner, och J viljen njuta alla behagen af ett vekligt lefnadssätt?" — "Sire, jag vet att våra seder hafva ingenting republikanskt, och

massan af nationen delar ingalunda dessa åsigter: den vill hafva en konstitutionel monarki." — "Nå väl! just emedan Frankrike är rikt och mäktigt, kan det ej konstituera sig till republik, denna tanka är det dåraktigaste af alla hjernspöken." — Eders Maj:t täcktes likväl tillåta mig den erinran, att man äfven, Spartanernas svartsoppa förutan, kan vara republikan; Förenta Staterna äro i nyare tider det rikaste samhälle på jorden; Venedig, Genua, Holland, England hafva efter hvarandra innehaft spiran öfver verldshandeln, och i gamla tider voro Rom, Kartago, Grekland, och Tyrus, genom sina rikedomar, mäktiga republiker."

"Låtom oss ej leka med ord," yttrade Konungen, "tror ni då, att man i Frankrike skulle vara synnerligen belåten med ett dylikt samhällsskick som den venetianska republikens. Norra Amerika är en ung stat, ännu i hela kraften af en nyfödd republikanism; men när befolkningen och rikedomarna derstädes nått sin fulla utveckling, skall dess nuvarande regeringssätt ej längre finnas användbart för densamma. Se hvilket *slut* Holländarnes republikanism fått: Genua och Venedig voro icke republiker i vår tids mening, det vill säga: de ägde ej regeringar, grundade på den demokratiska principen; de voro starka aristokratier.

Hvad de gamla republikerna beträffa, erbjuda de i detta afseende, under ingen synpunkt, någon jemförelse. Hvad var, till exempel, Rom? en senat af konungar, som höll den öfriga verlden under ett skamligt ok; ett fritt folk, hvars tvenne tredjedelar bestodo af föraktliga slafvar och frigifne."

"Det enda regeringssätt, som är lämpligt för nutidens stora samhällen, det enda, som tryggar deras varaktighet och bestånd, det enda, som står i öfverensstämmelse med den menskliga upplysningen och industrin, i deras nuvarande och fortgående skick, är den konstitutionella monarkin, i hvilken gränsen mellan båda statsmakterna finnes *tydligt utstakad*; endast genom denna äga folkslagen en borgen för sin lycka och deras samhällsinrättningars vidmakthållande."

Samtalet vändes snart på Sverige; jag blef högst förvånad, då Konungen, med sitt kraftfulla och korta framställningssätt, uppenbarade allt hvad han ernade uträtta för det land, som anförtrott sina öden åt hans ledning. Hans på en gång upphöjda och nedlåtande samt lifliga språk tillkännagaf en man, som ägde ett djupt medvetande af de skyldigheter, hvilka voro förenade med den krona han bar. Aldrig har jag hört så ädla tankar framställas i mera okonstlade ordalag.

Då Konungen talte, tycktes han framför allt vara mån att undvika dessa onyttiga och besvärande ordvändningar, som äro så vanliga inom ett hof; hvarje tanke fick i ögonblicket stöd af något intressant faktum; han ingick uti statistiska detaljer, hvilka tillkännagåfvo den vidsträcktaste kännedom af landet, och voro förenade med en kort öfversigt af dess åkerbruk, försvarsverk, financer, handel, m. m. "Jag fann åkerbruket," yttrade Hans Maj:t, "nästan i sin linda; under min regering har det gjort stora framsteg. Före min tid infördes till Sverige en stor myckenhet säd från utlänningen, för att fylla otillräckligheten af egna tillgångar; nu utföres hvarje år flera spannmålslaster; jordbrukets fortfarande tillvext, de nyodlingar, som på alla håll verkställas, tyckas lofva att denna utförsel skall med hvarje år tilltaga. Jag har satt våra financer på den mest blomstrande fot; vår statsskuld är inemot tillintetgjord *); kronouppbörden verkställes nästan utan all kostnad: man utlyser i kyrkorna tiden för hvar och en att erlägga sina utlagor; den skattskyldige infinner sig sjelf, med de för detta ändamål bestämda penningar; af alla Europas län-

*) Förmodligen var det af grannlagenhet, som Hans Maj:t icke förtrodde mig, att dess enskilda förmögenhet blifvit använd till godtgörande af svenska statsskulden.
Förf:s not.

der är Sverige det, hvarest folket är minst betungadt. Svenskarna äro ett i sjelfva verket sedligt folk; ingenstädes äro brott så sällsynta, och här har man intet begrepp om gendarmer. De kanaler, som jag låtit fullborda, äro på en gång nyttiga för handeln och landets försvar; vår af etthundra tjuge tusen man bestående nationalarmé, med dess förträffliga organisation, är den minst onerösa af alla, och ehuru Sverige endast är en makt af andra ordningen, känner jag den vigt det skulle äga i Europas politik, i händelse jag nödsakades draga svärdet, för att försvara dess anseende eller dess fördelar."

Här afbröt Hans Maj:t hastigt sitt tal, i det han frågande vände sig till mig: "Vet ni om folket är nöjdt? Hvad tänker man om min regering? Jag skyndade att med uppriktighet omtala den kärlek och det förtroende, som jag, för min del, funnit Svenskarna hysa för Konungens dygder och stora egenskaper; ett förhållande, som i sjelfva verket ej motsades af allmänna rösten, hvilken, öfverallt, hvarest jag hade tillfälle att förnimma den, yttrade sig med en tillgifvenhet, som ofta gränsade till enthusiasm.

Sålunda förlängdes min uppvaktning på ett vida angenämare sätt, än begynnelsen tycktes lofva. Hans Maj:t täcktes uttrycka sig, rörande min

person, i ordalag, som voro alltför smickrande, för att här kunna upprepas, och behagade, i sin godhet, göra mig åtskilliga förfrågningar, angående min slägt och min personliga ställning.

Konungen är nu sextionie år gammal *); han är född i Pau den 26 Januari 1764. Dess starka kroppsbyggnad har nästan icke lidit någon förändring af åren; ett rikt, ännu alldeles svart hår betäcker, utan att dölja, denna höga panna, på hvilken hvarken de bekymmer, som åtfölja makten, eller tidens hand ännu plöjt någon fåra; dess uttrycksfulla anletsdrag antaga, under det han talar, ännu samma liflighet, som då han, vid trettioåtta års ålder, berättade för mig några af sina bedrifter vid italienska armén. Alla musklor inom detta väl organiserade hufvud, hvarest tankens kraft röjer sig i förening med det för stora företag danade snillet, äro då i verksamhet; de svarta, själfulla och genomträngande ögonen hafva ej förlorat något af deras glans; kroppen har antagit en ganska obetydlig fetma, ställningen är reslig och full af värdighet, men naturligtvis mindre rak och smidig än i ungdomen. Det är samma utsökta snygghet, i afseende på renlighet och klädsel; samma enkla och oaffekterade elegans, som utmärker hans åthäfvor och sätt att vara.

---

*) Detta skrefs således 1833, eller tvenne år senare, än den omförmälta uppvaktningen ägde rum.

Det finnes ingen regent, den minsta tyska prins icke undantagen, som det är lättare att nalkas, och det är mycket svårare att erhålla företräde hos mången publik embetsman i Frankrike, än det är i Sverige, att få uppvakta Konungen. Då han således är tillgänglig för hvem som helst, som åstundar tala vid honom, kunna de skildtvakter, som man träffar i slottets porthvalf och trappor, endast anses såsom diställde för det yttre anseendets skull; detta förtroende imellan regent och undersåtare har någonting rörande och märkligt hos en prins, som genom sin födsel är främmande för det folk, han blifvit kallad att styra. *Man finner att denne furste, utgången från folket, har rätt uppfattat sitt höga kall, genom den förtroliga beröring, som äger rum imellan honom och den ringaste af hans undersåter, en omständighet, hvilken långt ifrån att nedsätta den vördnad, som bör omgifva thronens majestät, tvertom bidrager att gifva en ökad helgd åt densamma.* Denna lätthet att meddela sig med regenten är ett af de samtalsämnen, hvarmed Svenskarna företrädesvis underhålla utlänningen.

När Konungen beger sig ut, för att fara till Rosendal, Haga eller Drottningholm, åker han vanligtvis uti en öppen kalech, endast företrädd af en hingstridare; några af de högsta embetsmännen, eller af de personer, som tillhöra hans

omgifning, åtfölja honom, och han reser utan all svit eller *eskort*. Om Konungen ej alltid hör omkring sig *dessa* konstlade fröjderop, hvilka man är *så* angelägen att förbereda på åtskilliga andra furstars väg, är han åtminstone säker att se sig hyllad af icke tvetydiga tecken till vördnad och tillgifvenhet; hvar och en skyndar sig att aftaga hatten, och glada ansigten tolka mer än tillräckligt den allmänna belåtenheten. Hans Maj:t försummar alldrig att svara med en helsning, som understundom åtföljes af detta uttrycksfulla och vänliga leende, som sprider så mycket behag öfver hans ansigte.

Konungen äger också i hög grad den stora förmågan att tillvinna sig mängdens kärlek, och kanhända är hans thron en af de fastaste midt ibland de stormar, som hota Europa; det blir allt mera tydligt, att hans klokhet och folkvänlighet med hvarje dag tryggar den nya konungaättens bestånd.

Oaktadt Konungens helsa är ganska *god*, har den dock på de senare åren undergått *någon* förändring; jag tror dock att den skulle ännu kunna uthärda mödorna af ett krig, i händelse detta blefve oundvikligt. Några dagar efter min ankomst till Stockholm, var Konungen närvarande vid en stor manöver, som utfördes af de på La-

dugårdsgärdet församlade trupper. Redan klockan åtta om morgonen var han till häst, och fortfor att blifva det ända till nie på aftonen, med undantag af de få ögonblick, som åtgingo till middagsspisningen i en på Drottningberget belägen paviljon, hvarifrån man hade utsigt öfver hela fältet, och dit således den kungliga familjen, samt en omgifvande folkskara, hade församlat sig, för att i sin helhet åskåda truppernes rörelser. En i sig sjelf ganska obetydlig omständighet satte mig i tillfälle, att öfvertygas om den klokhet, Konungen vid alla tillfällen visste iakttaga, på samma gång den var ett bevis på hans naturliga godhet. Ett regemente beväringsskyldige misslyckades till den grad i en bataljonseld, att de härigenom uppväckte ett högljudt åtlöje, blandadt med hurrarop och spefulla bifallsyttringar, hos den omgifvande folkhopen. Konungen, som varseblef dessa utbrott af otillbörlig munterhet, hastade fram till regementet, och befallte att elden skulle förnyas; men salfvorna gingo endast ännu sämre; genast visade Hans Maj:t en liflig tillfredsställelse och ropade hastigt flera gånger: *bra! mycket bra!* han tryckte öfverstens hand, likasom för att uppmuntra soldaterne och godtgöra det elaka skämt, för hvilket de varit utsatte. Elden blef nu för andra gången anbefallt, och gick fullkomligt väl. Denna gången hade herrar belackare ej

ett ord att säga. Konungen talar ej svenska, men förstår språket *fullkomligt* väl.

Stället, hvarest vapenöfningarna förehades, är af den *skönaste* belägenhet man kan tänka sig; det *utgöres* af en stor och vidsträckt, strax utom staden belägen slätt, som nu höljdes af en vacker gräsbrodd, här och hvar afbruten af små höjder, dit de talrika åskådarne togo sin tillflykt. Trupperne, hvilkas antal uppgick till femton eller aderton tusen (?) man, voro ypperliga; isynnerhet utmärkte sig ett dragonregemente, tillhörande *indelta* armén: dess vackra sammansättning, så väl hvad manskap som hästar beträffar, samt precisionen i dess rörelser lemnade ingenting öfrigt att önska.

Vid samma tillfälle såg jag Prins Oscar, med hvilken jag haft den äran vara bekant, då han ännu var ett barn. Denne unge furste utmärker sig äfven så mycket genom sitt fördelaktiga yttre, som genom sitt inre värde och sina personliga egenskaper; han är af en hög och vacker växt; hans åtbörder äro behagliga, intagande och *fulla* af värdighet. Han är mycket älskad af Svenskarna, hvilka äro stolta öfver att äga honom, och anse honom helt och hållit för sin, emedan han af dem blifvit uppfostrad till det höga kall, som förestår honom, att en dag regera öfver Sverige. Också är han helt och hållit Svensk; han talar

svenska språket, har helt och hållit antagit svenska seder och bruk; hans bord serveras på svenskt vis, och det gällande sällskapsspråket vid hans hof är endast svenskan, under det man hos Konungen blott begagnar sig af franskan. Prins Oscar har erhållit den ypperligaste uppfostran, under ledning af Hr Lemoine *), fordom föreståndare för ett uppfostringsinstitut i Paris; Prinsen är förtrogen med de gamla och moderna språken, historien, samt nästan alla europeiska folkslags litteratur; han odlar med framgång vetenskaperna, företrädesvis matematik och kemi; äfven åt de sköna konsterna egnar han sin tid: han är målare och idkar musiken med en verklig enthusiasm; hans vanliga sällskap består af lärde och vetenskapsmän; man ser honom ofta om mornarna fara i sin droska till den namnkunnige kemisten Berzelius, eller någon annan lärd man, hos hvilken han någon gång tillbringar hela dagen. Denne furste är nu trettiefyra år gammal, och har lyckligt genomgått den ålder, i hvilken passionerna äga så stort inflytande på våra återstående öden; hans böjelser, hans okonstlade och anspråkslösa tycken hafva tillvunnit honom all-

---

*) Hr Lemoine är, sedan *flera* år tillbaka, sysselsatt med utgifvandet af en svensk historia, hvaraf de första delarna säges innan kort vara att förvänta. (?)

Förf:s not.

män högaktning, *och allt* synes förutsäga, att han skall förvara *thronen* åt den enda ätt, som, utgången ur *franska* revolutionens stormar, bibehållit *sig på sin* plats.

Prinsens giftermål med Eugène Beauharnai's dotter, Konungens af Bayern dotter-dotter, är märkvärdigt af den orsak, att barnen till tvenne män, hvilka voro medtäflare i ära, derigenom blifvit förenade; det är i sanning en egen nyck af ödet, som på närmaste steget till Sveriges thron ställde Bernadotte's son och dottern till Napoleons stjufson.

Kronprinsen är generalfälttygmästare, storamiral, *befälhafvare öfver alla* Konungens lif- och hustrupper, generalbefälhafvare i Skåne, kansler för Upsala, Lunds och Christiania universiteter. Prinsen bestrider i sjelfva verket och med mycken omsorg alla dessa funktioner; han bivistar ministerkonseljerna, och följer med uppmärksamhet kollegiernas göromål; då han af Konungen sändes till Norrige, sker det alltid i egenskap af detta lands vice Konung.

Kronprinsessan Josefina Eugenia, är ännu endast tjugufem år. Prydd med alla behag, begåfvad med de älskvärdaste dygder, delar hon med sin höge gemål Svenskarnas tillgifvenhet. Fem de vackraste barn, af hvilka det äldsta, hertigen af Skåne, är fem år gammalt, utgöra frukterna af

denna förening. När Kronprinsessan visar sig bland allmänheten, omgifven af sin späda och sköna *familj*, hastar folket att öfverhopa henne med *de* omisskänneligaste fröjdebetygelser.

Drottningen har nästan bibehållit det friska utseende, som tillhör de yngre åren; hennes behagliga anletsdrag bära uttryck af en godhet, som utgör den herrskande böjelsen i hennes karakter; hon lefver temligen indraget, och delar sin tid imellan sin familj, en vald omgifning och utöfvandet af välgerningar, hvilkas hemlighet som oftast blifvit röjd af tacksamheten, och som förvärfvat henne allmän vördnad.

Hela denna familj tyckes hafva gjort sig till en orubblig lag, att vid alla tillfällen iakttaga varsamhet och klokhet, i förening med det mest nedlåtande yttre, och sträfvar oupphörligt att tillvinna sig en hyllning af nationen, om hvilken den icke heller gått miste. Jag har, under mitt vistande i Sverige, lefvat på en förtrolig fot med personer af olika vilkor, af hvilka de flesta ej visste att jag var känd af Konungen; de hade följaktligen icke någon anledning, som kunde hänföras dit, att för mig yppa sina hemliga tänkesätt, och jag kan tryggt försäkra, att jag alldrig hört den minsta klagan eller det minsta knot.

Vid en af de uppvaktningar, som Hans Maj:t täcktes sedermera bevilja mig, gaf han mig del

af de ädla känslor, *som* lifva honom: "Den enda omständighet, som i denna stund fäster mig vid lifvet," *yttrade* han, "är öfvertygelsen att min tillvaro ännu kan vara nyttig för Sveriges sällhet; om Försynen tillåter mig att lefva ännu några år, hoppas jag att, inom detta land, kunna utveckla alla elementerna för ett stigande välstånd." Ädla och sköna ord, värdiga en Henrik IV, denne furste, som i flera afseenden tyckes vara Carl Johans förebild, och med hvilken han dessutom ur flera synpunkter har någon likhet.

Bernadotte visar sig, med ett ord, i alla afseenden värdig den höga plats, på hvilken ödet ställt honom. *Han uppfattar hela vidden* af de pligter, hvilka åligga honom såsom regent, och hans adopterade fäderneslands sällhet är det beständiga föremålet för alla hans tankar.

Denne furste har blifvit illa bedömd och illa förstådd i Frankrike, ej af de upplystare, utan af den stora hopen, hvilken, alltsedan 1814, är intagen af de fördomar och minnen den tidens händelser qvarlemnat, hvarföre de också anse honom såsom en nutidens Coriolanus. *Dessa* menniskor äro i en fullkomlig *okunnighet* om de tilldragelser och svåra omständigheter, af hvilka arftagaren till Sveriges *krona* då befann sig omgifven; men ehuru beklagansvärd till sina följder den andel var, som han hade i dessa olyckliga

händelser, är numera ingen i okunnighet, att han tvingades dertill af den mest befallande nödvändighet, hvilken kan sökas dels i hans ställning till de krigförande makterna, dels i fortsatta våldsamheter och tyranniska åtgärder å Kejsarens sida, våldsamheter, dem en stolt nation ej borde fördraga. Han var denna nations chef, och det tillhörde honom att hämnas de oförrätter, som blifvit densamma tillfogade. Men då han nödgades att deltaga i detta korståg af konungar och folkslag, skedde det med en hofsamhet, för hvilken en rättvis och sann historia skall hålla honom räkning; han samtyckte ej att gripa till vapen på *annat vilkor, än att Frankrikes jord skulle obrottsligen hållas helig.* Vi skola på ett annat ställe orda något om denna vigtiga tidpunkt, och framställa Konungens förhållande vid de svåra tillfälligheter, som derunder mötte honom, och vi hoppas att till deras rätta värde kunna nedsätta omdömen, hvilka med hvarje dag erhålla nya skäl emot sig, och som tiden snart skall tillintetgöra.

Den ende Fransman, som Konungen qvarhållit nära sin person, är general Camps, en af Hans Maj:ts förste adjutanter. Jag gjorde min uppvaktning hos honom, och blef emottagen med en landsmans hela hjertlighet. Jag hade sedermera ofta tillfälle att träffa honom, och de bevis

af godhet och deltagande, hvarmed han dervid täcktes öfverhopa mig, skola alldrig utplånas ur mitt *minne*. Denne aktningsvärde general har, som *jag* tror, på sin del erhållit alla intimare *detaljer*, som röra Konungens, i Frankrike boende, slägtingar; det är genom hans händer, som Hans Maj:t utdelar sina välgerningar till dem; ett ädelt uppdrag, värdigt den mans upphöjda sinne och ädla karakter, som erhållit detsamma.

ÅTTONDE KAPITLET.

Stockholms slott. — Staden. — Dess herrliga läge. — Dess fördelning. — *Dess ursprung.* — *Mälarn och Östersjön.* — Hus. — Gator. — Salubodar. — Stenläggning. — Vackra delar af staden. — Förstäder. — Torg. — Bryggor. — Roddarbåtar. — Fiske. — Publika byggnader. — Promenader. — Omgifningar. — Kongl. lustslott. — Rosendal. — Carlberg. — Drottningholm. — Ulriksdal.

Då en resande kommer till Stockholm, är den imponerande anblicken af slottet det första, som fäster hans uppmärksamhet. Det är en präktig byggnad; men också den enda verkligt *märkvärdiga* i staden, kanske derföre, att *den* genom sina i ögonen fallande *proportioner* fördunklar alla andra. Stilen i *dess* arkitektur, röjer en ädel storhet; byggnaden är fyrsidig, med en borggård innanföre, alldeles som Louvern i Paris; men denna är högre och vidsträcktare; tvenne flyglar

utgå i parallel riktning från motsatta sidor af slottet, samt bilda imellan sig, på östra sidan, åt hamnen, en föga vidsträckt trägård, och på den vestra en slags förgård, helt och hållit värdig sin plats; der är gardeshögvakten förlagd, på densamma defilera vaktparaderna, och fyra kanoner äro der uppställda i batteri, så att, när någon ifrån detta håll nalkas slottet, erfar han redan af det yttre, att en i fält uppfostrad konung regerar öfver en krigisk nation.

Detta slott är uppfört på en höjd, hvarifrån det beherrskar staden och hamnen; det byggdes under ledning af den namnkunnige grefve Tessin, som var *generalintendent* öfver *alla kronans* byggnader. Det på samma plats förut belägna gamla slottet förstördes af en eldsvåda, strax efter Carl XI:s död, medan ännu denne konungs likkista stod qvar på sin katafalk, så att man till och med nödgades rädda densamma genom ett fönster. Under det slottet ombyggdes, bodde hofvet i ett gammalt palats, kalladt kungshuset, som likaledes brann upp i början af detta århundrade, under Gustaf IV:s regering.

Nu regerande Konungen har *låtit sätta* slottet i alldeles nytt stånd, och på dess norra sida anbringa en skön terrass (Lejonbacken?), som innan korrt blir färdig; i de kungliga rummen råder en mindre vanlig lyx, i förening med smak och ele-

gans: friser, bas-reliefer, målningar, marmor, granit, porfyr, statyer, ingenting är sparadt.

Stockholms läge är herrligt. Denna stad är, tillika med Edinburg, Konstantinopel, Lisabon *och* Genua, en af de skönast belägna i Europa. Intet är att jemföra med det egna i anblicken af en stad, som på en gång förskönas af konsten och en vild naturs kraftfulla behag; palatser och hus omvexla med vattenytor, berg, gräsvallar, häckar, trägårdar, skog, fartyg och båtar, hvilka föremål, förenade till helt, erbjuda en den mest hänförande anblick.

Den delen, som egentligen kallas Staden, är icke annat än en ö af *ganska medelmåttig* storlek, och som ej upptar en tjugondedel af hela stadens vidd; den utgör ensam det gamla Stockholm, hvars grundläggning man tillskrifver Birger Jarl, i 12:te århundradet; den var ursprungligen endast en befästad ort, anlagd vid inloppet till Mälaren, för att beskydda Upsala, rikets dåvarande hufvudstad. Omfånget af denna ö är ej stort mer än tretusen *mètrer* *), och hela stadens omkrets, dess förstäder inberäknade, kan antagas till tjugutvåtusen *mètrer* eller fem *lieues de poste*. Några mindre underlydande öar omgifva den,

som

*) En mètre svarar ungefär emot tre fot och en tum.

som upptages af den gamla staden, såsom Skeppsholmen, Kungsholmen, Riddarholmen, Blasieholmen, Helgeandsholmen, Kastelholmen och slutligen den lilla ön Strömsborg, som blott rymmer ett enda hus.

Mälarens tvenne utlopp, som, på ömse sidor om den gamla staden, falla i Östersjön, skilja denna del af Stockholm från förstäderna eller malmarna, ungerfär som, i Paris, Seinen skiljer *la Cité* ifrån den öfriga staden; dessa tvenne förstäder, hvilka äro mycket vidsträcktare än sjelfva staden, åtskiljas af benämningarna Norrmalm och Södermalm, den förstnämda belägen i provinsen Upland och den senare i Södermanland; likväl är denna fördelning endast geografisk, emedan Stockholm och dess närmaste område utgör ett distrikt för sig sjelft, med sin egen styrelse.

Vattendragen framtränga på alla håll till staden; men de bestå ingalunda af kanaler, dessa menniskohandens verk, utan af vikar från saltsjön eller mälaren; sjelfva vattnet är, som vi förut haft tillfälle att anmärka, ytterst klart och genomskinligt, och man skönjer mångenstädes på sanden eller leran, som betäcker dess botten, åtskilliga örter, hvilkas stjelkar nå ända upp till ytan, der de utslå sina på vågorna gungande blommor.

Stockholm är en öppen stad, utan murar; endast vid *tullarna* finnas bommar, hvilka derstädes äro anbragte i anseende till tulluppbörden. Gatorna äro alldeles raka, och skära hvarandra i räta vinklar; de ljusa och välbyggda husen äro vanligtvis två eller tre våningar höga. Sedan den stora branden 1756, är det förbjudet att bygga af trä, hvarföre hela staden numera nästan består af stenhus.

Husen i Stockholm, likasom i de flesta svenska städer, förena med sitt enkla byggnadssätt en viss elegans, och erbjuda i följd deraf den angenämaste anblick; nästan alla äro de utvändigt öfverstrukna med *lifliga och glada färgor*, oftast äro de hvita; deras utsida prydes af reguliert ordnade och med stora rutor försedda fönster, hvilka ej litet bidraga till husens vackra utseende åt gatan, helst dessa fönster äro anbragta jems med murarna, och ersätta de hos oss brukliga innanluckor och fönsterskärmar, hvilka man här ingenstädes varseblir; inuti rummen har man en ytterligare omgång fönster, innanföre de andra, hvilka insättas om vintern, för att *utestänga* kölden. De flesta hus, hvilka *tillhöra* välmående ägare, hafva, i stället för vanliga rullgardiner, en slags målade, hvilkas begagnande äfven blifvit infört hos oss, och som utgöra en ganska vacker prydnad för rummen; dessa rullgardiner, hvilka äro

af målad och med gummi öfverdragen väf, föreställa åtskilliga föremål, allt efter deras smak, som beställa dem i fabriken, och de ritningar eller anvisningar, som af desse meddelas; rullgardinerna i en general Camps tillhörig salong föreställde några utsigter af Henrik IV:s slott i Pau.

Husen äro uppförda enligt goda arkitektiska principer; indelningen af rummen tillkännager en fulländad smak; de äro med största urskiljning inredda till salonger, kabinetter och alla slags beqvämligheter, ingen plats lemnas obegagnad; möbleringen är vacker och smakfull.

Salubodarna äro icke försedda med dessa prydliga *framsidor af till åskådning* utsatta varor, som utgöra de vackra Parisergatornas prydnad; klimatets stränghet tillåter icke upptagandet af detta bruk; här skulle man icke kunna berga sig med dylika öppna bodar som hos oss; de bestå derföre af vanliga rum på nedra botten, försedda med fönster och en dörr åt gatan.

Stenläggningen utgör icke någon af denna hufvudstads lysande utsidor, den består af kullriga gråstenar, hvarmed hafsstranden förser i öfverflöd; gatorna äro icke dessmindre ganska snygga, väl underhållna och eklereringen ganska god; dock är användandet af gas till densamma ännu icke infört.

Staden har *föga* rörelse, särdeles under sommaren, då nästan *alla*, som tillhöra de högre klasserna, sådane personer undantagna, hvilka qvarhållas af sina embetsgöromål, flytta ut på landet; de gator, som äro belägna längst ut på malmarna, äro isynnerhet litet besökta och folktomma.

Det är i den egentliga staden, i de närmast hamnen belägne qvarter, isynnerhet vid den vackra kaj, utmed hvilken tullverket är belägen, kallad Skeppsbron, som hela Stockholms handel har sin föreningspunkt. Tunnor, uppfyllda med tjära och pottaska, jern, bräder, timmer äro uppstapplade på strandbrädden, hvarifrån man har utsigt öfver *hela hamnen*. *Skeppsholmen* ligger midt framför, med sina kaserner, varf och skjul för kanonsluparna; en dubbel rad af lummiga trän bidrager att försköna den.

Kastelholmen sammanhänger med den förra genom en liten brygga; hela ön bildas af en enda stor gråstenshäll, hvars ena sida är temligen hög, och beherrskar inloppet till hamnen; härifrån sluttar marken eller, rättare sagdt, klippan ner åt stranden, som är betäckt med mossor, gräsvallar, löfträn och stora *stenar*, mellan hvilka skuggrika och väl underhållna gångar slingra sig, på ömse sidor omgifna af häckar och försedda med hvilobänkar. Detta ensliga ställe var ofta målet för mina vandringar; jag fann ett nöje i

att nedsätta mig på höjden af denna klippa, hvarifrån jag kunde öfverskåda inloppet till hamnen, staden och den mängd landtställen, som hölja bergens *sidor* eller kröna deras spets; en viss oöfvervinnerlig dragningskraft ditförde som oftast mina steg; ifrån denna afskilda vrå njöt jag anblicken af de omgifvande föremålens behag; jag såg nedanför mina fötter huru fartygen med fulla segel ankommo eller afgingo; på närmare håll lågo en myckenhet små båtar, i hvilka stadsboarna roade sig med fiske. Det är ett sällsamt skådespel, att betrakta dessa till större delen nätta och med glada färgor utsirade farkoster, i hvilka vanligtvis *blott en enda person sitter och* skakar den korta metref han har i hvardera handen; denna exersis, ty man kan väl gifva deråt en sådan benämning, synes, ehuru tröttande, göra dess idkare mycket nöje; dessutom är detta slags fiske ganska ymnigt och fullkomligt fritt.

Den grund, på hvilken Stockholm och dess förstäder äro uppförde, är ganska ojemn och stenbunden, ofta bestående af sjelfva hälleberget; öfverallt träffar man höga backar af sten eller jord, och stundom åter dammar. Den vackraste platsen är, i mitt tycke, Slottsbacken, som på ena sidan omgifves af slottet och på den andra af en rad sköna hus; den sluttar i form af en amfitheater och vidgar sig ner emot skeppsbron, der Gustaf

III:s vackra staty af brons möter ögat; öfversta delen af denna plats prydes af en granit-obelisk, upprest af svenska ständerna till nämde konungs minne *), och af storkyrkan, som här gör en förträfflig effekt. Det hela framvisar en perspektiv, som, i anseende till de omgifvande föremålens och den sluttande terrängens beskaffenhet, är helt och hållit af en theatralisk hållning.

Gustaf Adolfs torg och Drottninggatan utgöra dernäst de mest lysande partierna af Stockholm. Prinsessan Sofia Albertinas palats, Operahuset och åtskilliga andra större byggnader omgifva torget, som förskönas af Gustaf Adolfs staty; det sammanhänger med slottet genom den vackra Norrbro, som är byggd af huggen gråsten, och på båda sidor omgifves af breda trottoarer. Denna brygga är, under sommaraftnarna, en förenings-punkt för hufvudstadens sysslolöse, som der inhemta nyheterna för dagen.

De vackra kajerna kring hamnen hafva alla blifvit uppförda af granit, genom nu regerande Konungens försorg. Denne monark har äfven låtit förvandla den fordna Kungsträgården till det praktfulla Carl XIII:s torg, och der låtit uppresa sin höge företrädares staty i brons.

---

*) Upprestes af Konungen till ett minne af Stockholms borgerskaps nit och trohet under kriget.

De ansenligaste gatorna i Stockholm, näst Drottninggatan, äro Regeringsgatan, Hornsgatan och Göthgatan; alla de öfriga äro mer eller mindre väl bebyggda, och man finner ingenstädes dessa vämjeliga och af eländiga kyffen omgifna gränder, hvilka till ett så stort antal uppfylla Frankrikes smutsdigra hufvudstad, som likväl bröstar sig öfver att vara medelpunkten för civilisationen och de sköna konsterna.

Norra förstaden är den största och bäst bebyggda; Södermalm är nästan helt och hållit kringfluten, och sammanhänger med närmaste land endast genom tvenne smala näs, vid Danviken och vid *Horns Tull*, genom hvilken den vanliga vägen går till Skåne *).

Den mängd hafsvikar, som från Östersjön intränga och omgifva staden, gör flera broar nödvändiga till underhållande af gemenskap imellan dess skilda delar; alla, med undantag af Norrbro, äro uppförda af träd, och flera hafva en ovanlig längd, såsom den imellan Kungsholmen och Norrmalm; men der finnes en ej långt utom staden, hvars längd är alldeles utomordentlig, nemligen Lidingöbro, som är anlagd öfver en hafsvik, kallad *Lilla Värtan;* det fordras icke mindre än en fjerdedels timma, för att komma öfver densamma.

---

*) Det är vid Skans tull och icke vid Horns, som detta senare näs är beläget.

Ehuru många *dessa* broar äro till antalet, skulle deras begagnande förorsaka en stor omväg på åtskilliga *ställen*, der rörelsen är ganska liflig, såsom *imellan* Skeppsbron och Skeppsholmen. Man har *alltså* föranstaltat om ett betydligt antal båtar, af hvilka de, som äro anslagna till underhållande af en ständig kommunikation mellan vissa ställen inom staden, betjenas af ett eget skrå, kalladt *rodderskor;* hvad åter beträffa de föga mindre talrika farkoster, som gå till och ifrån åtskilliga i hufvudstadens grannskap belägna ställen, ägas dessa af dertill jemväl privilegierade enskilde, och det är vanligtvis unga och starka dalkullor, som ro dem.

De enda byggnader, som, näst Kongl. Slottet, förtjena någon uppmärksamhet, äro Prinsessan Sofia Albertinas palats, som, efter hennes död, tillfallit Arfprinsen, Operahuset, Riddarhuset, beläget utmed Riddarhustorget, Packhuset, Rådstugan och Myntet. Med undantag af de begge förstnämda, som äro af en ganska smakfull arkitektur, sakna dessa byggnader mycket, för att äga anseende af verkliga konstverk; de till och med öfverträffas i prakt af flera hus, tillhöriga enskilda personer.

Man räknar i Stockholm 12 till 14 kyrkor; ingen af dem är uppförd i någon stor stil, men alla äro i hög grad utmärkta, så väl af deras på

en gång enkla och prydliga byggnadssätt, som deras ljusa och städade inre. I Adolf Fredriks kyrka finner man en minnesvård öfver Cartesius; Riddarkyrkan, belägen på Riddarholmen, är märkvärdig genom sin vackra göthiska arkitektur och sin tornspets; den innesluter större delen af de kungliga personernas grafvar allt sedan de första Wasakonungarnas tid, och är Sveriges S:t Denis. Här hvila Magnus Ladulås, Carl VIII, Gustaf II Adolf, Carl X, Carl XI, Carl XII, Adolf Fredrik, Carl XIII, drottning Lovisa Ulrika, den store Fredriks syster; prinsessan Sophia Albertina och prins Christian (Carl August) af Augustenburg.

Den store Gustaf Adolfs kista öppnades den 6 November 1832, då den af Konungen, till hjeltens minne, påbjudna jubelfest firades. Kroppen hade på ett förvånande sätt bibehållit sig, och ansigtsdragen voro fullkomligt igenkänliga. Riddarkyrkan är invändigt beklädd med en del af de talrika troféer, som hemfördes från trettioåriga kriget.

Staden innesluter tvenne allmänna promenadplatser, hvilka alltid förekommit mig föga besökta; de ligga på Norr: den ena, nära Operahuset, består endast af en vacker och vidsträckt fyrkant (Carl XIII:s torg), som på tvenne sidor omgifves af dubbla alléer; den andra, kallad

Humlegården, är en skön, temligen stor trägård, der de breda *hufvudgångarna* omgifvas af hög-hvälfda lummiga lindar, hvilka, i förening med de öfriga träden och häckarna, öfverallt sprida den angenämaste svalka. Man hade för afsigt att der anlägga ett slags Tivoli under sommarn; men Stockholmsboarnas smak, som tyckes föga gynna ett dylikt företag, omintetgjorde detsamma.

Det är till Rosendal och Djurgårdsparken, som de flesta ställa sina vandringar. Detta ställe förenar också allt hvad för ett sådant ändamål kan vara lockande och angenämt; det är en verklig engelsk park, till hvars förskönande naturen nästan ensamt bidragit. *Djurgården* är större än Boulogneskogen vid *Paris* och *Pratern* vid Wien. Terrängens och en rik vegetations omvexlande beskaffenhet dana här de täckaste landskap; än går vägen genom en allé, än slingrar den sig genom en skog eller öfver ett fält, än uppföre eller imellan höjder; den ömsom jemna, ömsom bergiga jordytan erbjuder vid hvarje steg någon ny tafla. Den på vildsköna lägen frikostiga natur, som utmärker Stockholm, företer sig i en ännu rikare mångfalld bland dess omgifningar, och förherrligar isynnerhet Djurgården, hvars östliga strand badas af en Östersjövik, och som i vester, åt Mälaresidan, endast skiljes från staden af den inlöpande hamnen, der hundradetals seglare gifva ökadt lif åt

denna lysande tafla. Hjortar och rådjur vandra fritt omkring på skogbevuxna ställen och på ängarna. Den närmaste delen af Djurgården är uppfylld af en mängd landställen, tillhöriga åtskilliga af den förmögnare klassen. Längst innanföre en ifrån hamnen inträngande vik ligger en hälsobrunn. Nära derintill uppreser sig det vackra slottet Rosendal, som den nu regerande Konungen låtit uppföra; skogsdungar, behagliga lundar, syren- och törnroshäckar nästan bortskymma den enkla men smakfulla byggnaden; ingen stängsel omgifver densamma, ingen vakt förbjuder vandraren att nalkas. Detta ställes skönhet ditlockar hopen, och det är knappt exempel att någon åverkan ens träffat de blomstersängar, som på alla håll ligga utmed vägen. Konungen tycker isynnerhet om denna angenäma tillflyktsort, der han vanligtvis äter middag alla dagar, så länge den vackra årstiden räcker. Rummen inuti slottet äro möblerade med den utsöktaste elegans; de göra största heder åt Hans Maj:ts fina smak, som, enligt hvad man sagt mig, sjelf förordnat om deras inredning, och sjelf bestämt valet af dertill erforderliga effekter. Konungen låter oupphörligt arbeta på parkens försköning. Öfverståthållaren i Stockholm har sig uppdraget, att till föreståndaren för dessa arbeten afsända det folk, som i hufvudstaden saknar förtjenst; alla som anmäla

sig, de må vara *alldrig* så många, aflönas på Konungens bekostnad, till det vanliga dagsverkspriset. Det är framför Rosendal, som man uppställt den ryktbara vasen af blekröd porfyr, från Elfdalns stenbrott i Dalarna; den är af ett enda stycke, och håller elfva fot i diameter.

Det blir lätt förklarligt att de allmänna promenaderna i Stockholm äro så litet besökta, då man erfar att större delen af stadens invånare, ifrån den stund de hunnit förvärfva någon välmåga, skaffa sig i den närliggande trakten ett emot deras tillgångar svarande sommarnöje, der de alldrig försumma att tillbringa söndagarna, så länge den vackra årstiden varar; de till och med begifva sig dit ut hvarje afton, hvartill de äga bästa tillfälle, medelst de båtar, som, för ett obetydligt pris, i hvarje stund öfverföra dem åt hvilket håll som helst.

Den staden omgifvande nejden är i hög grad pittoresk; den företer ömsom de mest leende, ömsom de vildaste utsigter; än omvexla de af berg, slätter och dalar, än af välodlade åkerfält och hedar, än af dystra granskogar och blomstrande ängar, här framlyser ett herresäte, förskönadt af rikedom och konst, der gömmer en rödmålad stuga sitt torfhöljda tak; här reser sig en kal mossbelupen klippa, der utbreder en vik sin lugna spegel; allt finnes här sammanfördt

om hvartannat, med en ombytlighet, hvars behag endast ökas af jemnförelsen mellan det ena ställets enslighet och det andras buller och lif.

Kronan innehar eller njuter inkomsterna af flera vackra slott, bland hvilka några af de betydligaste äro belägna omkring Stockholm, och dem jag, få dagar efter min ankomst, hastade att besöka.

Först var jag till Haga. När man ifrån den långa och vackra Drottninggatan kommer till Norrtull, föres man af en angenäm väg, inom få minuter, till grindarna utanför parken, som är anlagd i den behagligaste moderna smak, och i hela sin vidd begränsas af *Brunsviken*. Ställets läge och naturbeskaffenhet har lånat sig till de skönaste anläggningar. Slingrande alléer kröka sig imellan sjöstranden och en kedja af bergiga höjder; än afbrytes vägen af en kanal, den man öfverfar på en smakfull brygga; än leder en af rosenhäckar omgifven gångstig till en minnesvård, än banar den sig fram mellan vilda haggtornshäckar till någon undanskymd hydda. Denna park har en viss likhet med den vid Raincy; men har ett ojemnförligt större öfverflöd på rinnande vatten och en starkare vegetation. Slottet bestod i början endast af en enda paviljong, som Gustaf III lät uppföra; sedermera ha åtskilliga andra byggnader tillkommit utmed sjön, hvilka, ehuru en-

kla och föga *betydliga*, likväl icke äro utan elegans. De *stället* tillhörige stall, som äro anlagde midt i *parken*, föreställa ett ofantligt stort tält, ett byggnadssätt, som tyckes hänvisa till Gustaf *III:s tid* och regering.

Carlberg beboddes länge af den kungliga familjen; men sedan fyrtio år tillbaka är det en militärskola. Slottet är uppfördt på stranden af en från Mälaren inträngande vik. Regeringen underhåller derstädes tvåhundrade elever (?). Fyra kanoner, ämnade att begagnas vid förefallande öfningar, äro uppställda i batteri utanför den åt sjön liggande framsidan af slottet. Trägården är anlagd i en *äldre stil, med raka alléer, klippta* trän och statyer (?); det hela är gammalmodigt och dystert, men fullkomligt väl underhållit. Allt på Carlberg återkallar Christinas tidehvarf, såsom varande det ställe, åt hvilket denna drottning gaf ett synnerligt företräde. Det var utan tvifvel i skuggan af dessa alléer, som hon njöt nöjet af sina samtal med en Salmasius, en Huet, en Bourdelot och andra lärde, hvilka tillika med Cartesius, hvars namn man icke heller får förbigå i denna förtekning, *begåfvo sig* till Sverige på inbjudning af grefve *de la Gardie*; en landsflyktig Fransman af Calvinska läran (?), som blifvit upptagen vid detta hof, der han spelade en så betydande rol.

Drottningholm är Sveriges Versailles. År 1661 anlades detta slott af Hedvig Eleonora, Carl X:s *enkedrottning*. Drottningholms slott är det *praktfullaste* kungliga residens i Sverige: det är uppfördt i en ädel stil; men hvad storleken beträffar, är det långt ifrån att kunna jemföras med Versailles. Drottningholm förhåller sig i smått till Versailles, ungefär som Gustaf III till Ludvig XIV *). Rummen innesluta en dyrbar samling af de första mästares taflor samt ett rikt bibliotek. Trägårdarna äro till en stor del anlagda i den moderna smaken, de framvisa en utomordentligt kraftig växtlighet, och de lummiga *träden erbjuda en skugga*, hvars täthet är ogenomtränglig för solstrålarna. En del af parken utgör det så kallade Canton (China?), och består af en större paviljong och flera smärre, alla uppförda i den kinesiska smaken. Lofön, på hvilken Drottningholm är beläget, framvisar öfverallt en leende och bördig natur, och den

*) *Blott* en Fransman kan yttra sig så. Det enda dessa regenter ägde gemensamt var älskvärd personlighet, kårlek till prakt och en stark machiavelism i grundsatser. Gustaf var frivol, Ludvig *vällustig*; men den *förre* var verksam, snillrik, folkvänlig, danad till stora företag; den senare deremot en af asiatisk yppighet och ett förgudande harem omsluten despot, en annan Salomo, som på gamla dagar förföll i det mest ursinniga bigotteri, och hvars så kallade storhet historiens Nemesis *längesedan* utplånat.

förstad, som ligger på föga afstånd från slottet, bidrager ej litet att gifva lif och behag åt dess omgifning.

Ulriksdals slott höjer sig på stranden af en liten sjö, som sammanhänger med en vik af hafvet. Dess vackra byggnad har numera blifvit egnad till ett invalidhospital. Man ser i arsenalen den hatt, som Carl XII bar, då han blef skjuten i löpgrafven vid Fredrikshall, och den värja, hvarpå han lade handen, då han kände sig träffad; den är af en ansenlig längd, och beslagen med messing, utan alla prydnader. Här visas äfven den store Gustaf Adolfs blodiga skjorta, som han efterlemnade vid sin död på Lützens fält.

Kronan äger åtskilliga andra gods, dem jag ej besökt. Slottet Rosersberg anses för ett af de vackraste i Sverige; Strömsholm är märkvärdigt för dess sköna läge, Svartsjö för sin herrliga park och såsom vistelseort för drottning Lovisa Ulrika, denna konsternas och vetenskapernas ihärdiga beskyddarinna; slutligen bör ihågkommas det genom sina historiska minnen namnkunniga Gripsholm, hvarest en Erik XIV, en Gustaf IV inneslötos, sedan de blifvit störtade från thronen.

NI-

NIONDE KAPITLET.

Mälaren. — *Sigtuna.* — Upsala. — Gamla Upsala. — Oden och skandinaviska mythologien. — Slottet. — Domkyrkan. — Eddan och *gamla* skandinaviska litteraturen. — Linné's botaniska trädgård. — Universitetet; professorerne, deras fördelning och olika undervisningsämnen; de studerandes antal. — Rigsmal, saga (qväde).

Jag lemnade Stockholm på ett ångfartyg, för att fara till Upsala, hvarifrån jag ernade anställa några utvandringar till de närmast belägna trakterna af Upland och Dalarna, samt besöka Faluns och Dannemoras märkvärdiga grufvor. Jag fann ombord ett talrikt sällskap, och bland passagerarne sökte jag närmare bekantskap med Hr R......, föreståndare för ett ansenligt bruk, en man af mycken erfarenhet i allt som rör bergsväsendet, hvilken jag förut haft tillfälle att träffa i Stockholm.

Mälarens stränder äro herrliga, och förete belägenheter, hvilka i skönhet kunna jemföras med allt hvad jag i den vägen hittils sett; den omgifvande landtbygden har en ögonskenlig anstrykning af hufvudstadens närhet; byarna äro talrikare, och jordbrukarne anses i allmänhet för välmående och förmögna; deras boningshus äro bättre bygda än annorstädes; de mera vårdade åkerfälten och gärdesgårdarna tillkännagifva märkliga framsteg i välstånd; de oräkneliga öar, som upp-

fylla sjön, äro nästan alla fullkomligt odlade; understundom får man, nära utmed stranden, se någon dessa fredliga öboar tillhörig gård, omgifven af lummiga trän och en omsorgsfullt arbetad trägård; med ett ord: allt i denna nejd andas förnöjsamhet och trefnad, dessa ordningens och flitens frukter.

Landet bibehåller samma fysionomi, samma karakter af vild storhet, som utmärker nästan hela Sverige; men då man nalkas Upsala, försvinna bergen, nejden blir mera jemn och enformig, en skön och fruktbar slätt utbreder sig för edra ögon: det är den för sin bördighet och sitt fullkomnade åkerbruk så beryktade Uplands slättbygd, och imellertid hafva invånarne i denna del af provinsen ej det bästa namn för arbetsamhet.

På Mälarens högra strand visa sig ruinerna efter det gamla Sigtuna. Af Odens stad finnes icke mera några spår; en eländig, af fyra hundra invånare bebodd köping vegeterar kring dessa fornlemningar, som imellertid äro ännu de vackraste och bäst bibehållna i hela riket. Sigtuna fortfar att bära namn och anseende af stad. I granskapet af densamma ligger Rosersbergs slott, som, genom de förskönigar den nu regerande Konungen påkostat, är ett af de täckaste och behagligaste ställen i Sverige; i detta slott förvaras en högst märkvärdig marmorgrupp, föreställande

Juno och Herkules, arbetad af den namnkunnige svenske bildhuggaren Byström, som för närvarande är bosatt i Rom. Jag befann mig nu midt uti en *nejd*, som varit den svenska monarkins vagga. De bygder, jag nu såg omkring mig, hade tillhört det rike, som beherrskades af Upsalas öfverkonungar, hvilka småningom underlade sig det öfriga Sverige.

Det var i synnerhet på Mälarens stränder, som min inbillning skapade sig dessa förfallna lemningar af gamla borgar, hvilka äro af en så förträfflig effekt i landskapsmålningar; jag tyckte mig, mellan de framstående och täta grenarna af yfviga granar och ekar, skönja åtskilliga murar och torn, hvilka likasom sökte skydd mot tidens åverkan bakom dessa trän. Men en resande är, som oftast, blottställd för misstag, och sannolikt, någon gång, för vissa mystifikationer. I den stund jag öfverlemnade mig åt nämde föreställningar, var landet ännu öfverhöljdt af en lätt morgondimma, som åt de omgifvande föremålen gaf de sällsammaste och mest fantastiska former; i uppriktigheten af min hänförelse, sökte jag att göra mina följeslagare delaktiga af densamma, och hade haft lust att slå dem för den liknöjdhet och flegma de visade. Den synvilla, ty det var icke annat, hvaraf jag hänfördes, var fullkomlig; jag var dock för långt ifrån Afrikas öknar, att förblindas af de

hägringar, som der äro gängse; jag skulle likväl velat gå ed på att hvad jag tyckte mig se var verklighet, och det var först, när min beundran nått sin höjd, som mina goda Svenskar helt kallsinnigt underrättade mig, att alla dessa slott, murar och torn, hvarmed jag förskönade nejden, endast funnos till i min inbillning; jag hade på sin höjd sett qvarlefvorna af någon vördig men oansenlig landtkyrka.

När morgondimman försvunnit, utbredde sig ett vackert landskap för min blick. Jag bemärkte här ett större antal landtegendomar än tillförene, hvilka förekommo mig rymligare och bättre bygda, än alla de, som jag hittills träffat på min väg; nästan alla kyrkor här, som i det öfriga Sverige, ligga för sig sjelfva, afsides från byarna, på någon upphöjd plats, tätt kringskuggad af höga och åldriga trän. Prestgårdens byggnader och gårdsplats ligga sällan invid kyrkan; man ser dem på något afstånd och merendels i någon väl vald lokal.

Vi blefvo ändtligen varse Upsala. Anblicken af detta Sveriges Athen har ingenting imponerande, men allt tillkännager en angenäm vistelseort; den omgifvande nejden är rik, bördig, och öfverflödar på herrliga belägenheter.

Ett fördelaktigare läge kunde svårligen väljas för anläggningen af en hufvudstad; Mälaren, hvars

vikar intränga djupt i landet, öppnar, å ena sidan, genom sina många sund och tillhörande vattendrag, en lätt och vidsträckt gemenskap med det inre landet, och, å den andra, sammanhänger denna insjö med Östersjön.

Upsala ligger på tvenne lieues' afstånd från Mälaren, vid början af Upplands-slätten, den vackraste och vidsträcktaste i det mellersta Sverige. Den lilla Fyrisån, hvars klara vatten genomflyter denna slätt, delar staden, och faller trefjerdedels mil derifrån ut i Mälaren. Ån, som nästan under hela sitt lopp är farbar, har gifvit sitt namn åt slätten, den redan ifrån Odens tid i Sveriges historia namnkunniga Fyrisvall.

Gatorna i Upsala äro reguliert anlagda; husen, af träd eller tegel, samt utvändigt målade, äro nästan alla försedda med rymliga gårdsrum och trädgårdar, hvilket gifver åt staden ett mycket vidsträcktare utseende än som motsvaras af dess folkmängd, hvilken ej öfverstiger fyra tusen fem hundra invånare, studenterna oberäknade. Upsalas ålder är lika hög med svenska monarkins, hvars hufvudsäte denna stad blef efter Sigtuna intill den tidpunkt, då fördelarna af Stockholms belägenhet, såsom handelsstad, och dess betydliga tillväxt förmådde regenterna att flytta residenset dit.

Det nuvarande Upsala ligger ej på samma plats, som den gamla hufvudstaden, af hvilken

man finner spår i det på slätten, en lieue längre bort, belägna gamla Upsala; här var det, som det i hedenhös ryktbara afgudatemplet uppbyggdes af Yngve Frey, Odens son och efterträdare; nu återstår endast sjelfva grunden, och snart skall tidens hand utplåna ända till minsta lemning deraf. Inom den krets, der denna urgamla stad var belägen, äfvensom i den närgränsande trakten, träffas flera ättehögar; dessa vilda minnesvårdar af en försvunnen storhet gömma de skandinaviska hjeltarnes ben. Väl borde äran hafva förevigat deras ägares namn; men seklers stoft hafva öfverhöljt dem med en ogenomtränglig slöja.

Sagotidens minnen gifva åt hela denna nejd det lifligaste intresse; Sigtuna, Upsala, Mälarens stränder voro skådeplatsen för de händelser, från hvilka det svenska konungaväldet ledde sitt ursprung, äfvensom den religionshistoria, hvilken lemnat oss det högtidliga och lockande skådespelet af en skandinavisk olymp, befolkad med gudomligheter, hvilka väl äro vilda, men vördnadsbjudande och förfärliga, som de luftsyner, bakom hvilka de bo. Eddans berättelseer hafva uppenbarat för oss denna hemlighetsfulla verld, i hvilken historiska händelser omvexla med allegoriska dikter och religiösa trosläror, och der man finner en sällsam blandning af hjeltemodiga bedrifter och låg

vidskepelse, grofva villfarelser och höga tankar, behagliga och hänförande tekningar vid sidan af stränga och skräckfulla bilder.

Oden, öfverhufvudet för denna kosmogoni, synes vara en af de hjeltar, som mythen lånat af historien; också framställes hans gåtlika tillvaro såsom verklig af flera nordiska historieskrifvare, hvilka gifva honom ett rum bland folkslagens stora eröfrare och lagstiftare; men deras påståenden äro endast grundade på gamla munksagor och folktraditioner, hvilka tilläfventyrs på en enda person hafva sammanhopat och förenat flera märkvärdiga mäns handlingar; huru ville man också i sjelfva verket förklara, att ett half-vildt *folkslag, hos hvilket ett skrifvet språk var* nästan okändt, inskränkt till oformliga runor *), hvars historia endast bestod i muntligen fortplantade sånger, skulle i oförändradt minne kunna förvara stora händelser och bragder?

Vare hur som helst med alla hypoteser, se här hvad man anför om denne eröfrare.

Oden var en af anförarne för dessa Geter, om hvilkas hårda och plumpa seder Ovidius, som tillbragte flera år i landsflykt hos dem, har lem-

*) Runorna bestodo i tecken, som voro inskurna i tunna trädplankor; denna slags skrift blef införd under Oden, men få voro de, som förstodo bruket deraf, hvilket nästan var en hemlighet; deraf kom det sig, att man ansåg runskriften som ett trolleri.

Förf:s not.

nat oss så lifliga och föga smickrande målningar. Det var imellertid bland samma folk, som Anacharsis och några andra forntidens namnkunnige filosofer föddes. Oden är ett tillnamn; rätta namnet på denne anförare var Sigge, och han utmärktes af det förra genom sina stora gerningar. Oden är egentligen en arabisk benämning, som betyder gudomlig; Oden, på slaviska språket, antyder en varelse af högre fullkomlighet, och på ryska vill Oden säga en eller den förste.

Geterne eller Götherne, ty det synes hafva varit ett och samma folk, bodde nära stränderna af Svarta Hafvet och Donaus utlopp. Några århundraden före vår tideräkning *), när den stora folkrörelse började, som hvälfde österns massor på Europa, företog Oden, i spetsen för sina Göther, en stor utvandring, och vände sina steg mot norden; han inkräktade Gardarike (det nordliga Ryssland), Sarmaternes land, Saxen eller norra Tyskland, hvarifrån han inträngde i Skandinavien, sedan han öfverallt på sin väg infört sina samhällsinrättningar och lagar, byggt städer samt utdelat kronor till sina talrika barn, hvilkas namn man haft den omsorgen att öfverföra ända till oss.

---

*) Jordanes och andra skriftställare gifva Götherna namnet Geter, och det synes som Romarne utan åtskillnad gåfvo dessa folkslag båda namnen. Plinius och Strabo äro ännu obestämdare i sina uppgifter: de kalla dem Gytoner, Gutoner och Geter. *Förf:s not.*

Den riktning Göthernas härtåg sålunda erhöll, synes i hög grad oförklarlig, när man tager i betraktande att de, öfvergifvande Svarta Hafvets stränder, det vill säga ett af de bördigaste länder i verlden, vände sig mot norr, der de fördjupades i Gardarikets stepper, moras och skogar, i stället att tåga till söderns leende och fruktbara länder, som voro det ständiga och enda föremålet för de asiatiska hordernas inbrott.

Det synes troligare att Oden, såsom anförare för någon vild germanisk folkstam, hvilken blifvit af andra lika vilda stammar tillbakaträngd till Östersjöns stränder, öppnat sig en väg genom Danmark, der han, före sitt inbrott i Sverige, *grundlagt sitt första nybygge* på ön Fyen, hvars hufvudstad, Odensee, ännu bär hans namn. Sedan han, efter hand, satt sig i besittning af öarna Seeland och Gottland, nedsatte han sig omsider på Mälarens stränder, hvarest han anlade staden Sigtuna (Sigges-tuna, Sigges-stad), hvilken han gjorde till hufvudsäte för sitt nya rike.

Oden hade ett vördnadsbjudande yttre, ett omfattande och kraftigt snille samt en hänförande vältalighet, med ett ord, han egde alla de stora egenskaper, alla de fysiska och moraliska fullkomligheter, som tillhöra hjelten; men till alla dessa naturliga eller förvärfvade förmögenheter, förenade han några andra, för hvilka han

hade att tacka sin slughet, och dessa medel försäkrade honom om ett oinskränkt herravälde öfver råa och enfaldiga sinnen. Man berättar att tvenne korpar *tjenade* honom till sändebud i de förbindelser, som han förmenade sig hafva med himlen; före och under striden såg man dem flaxa omkring hans hufvud, och han underlät aldrig att underrätta sina krigare det gudarna låtit förkunna honom seger. Ett balsameradt hufvud, som han förvarade bland sin fälttross, följde honom på alla hans tåg; detta hufvud föresade honom det tillkommande, och afslöjade, som han sade, de hemligaste tankar. När han gaf sin befallning till något företag, lade han händerna på anförarens hjessa samt *förklarade honom oöfvervinnelig* och odödlig; det var på detta sätt, som han åstadkom en krigisk fanatism, en blind lydnad, som tryggade framgången af nästan alla hans företag, och ingaf den öfvertygelsen att han hade segern i sina händer.

Berättelsen om hans eröfringar utbredde sig hastigt och grundlade hans rykte. Konung och öfversteprest i en person, underlade han sig opinionen hos ett om sina pligter och sin bestämmelse lika okunnigt folk, genom det föregifna sambandet mellan honom och förfärliga samt hemlighetsfulla gudamakter; detta folk vande sig att anse Oden, medan han ännu lefde, såsom ett öfverna-

turligt väsende, hvilket, efter behag, kunde råda öfver lif och död, rikedom och armod, krig och fred, afhålla landsplågor och befalla elementerna.

Oden afled i Sigtuna, sin hufvudstad. För att gifva sig ett ännu förfärligare utseende och äfven efter döden injaga skräck och vördnad, befallte han att kroppen skulle ristas med udden af ett svärd. Han tillegnade sig de tappre mäns andar, hvilka stupade, med vapen i hand, för äran och fäderneslandet; de skulle möta honom i okända rymder, hvarest en evig sällhet väntade dem. Oden blef, efter sin död, vördad som en skyddsgud och på samma gång som en väldig sinnebild af det *skandinaviska folket*.

Hela denna gamla, af en dyster slöja höljda, mythologi lemnar oss samma allegoriska framställningar, samma idéer, som förefinnas hos de flesta andra folkslag.

Man finner der, att börja med, en slags Genesis (skapelsebok). Ask och Embla äro menniskoslägtets föräldrar; de gifva lif åt tvenne *olika* slägten: det ena elakt och Gudarne olydigt, härstammar från Ymer, det andra hörsamt och dygdigt leder sitt ursprung från Bure. Jätten Ymers blod uppfyller jorden och förorsakar syndafloden; Bergelmer, deras Noach eller Deukalion, frälsar sig i en båt med de sina; gyllene åldern eller

oskuldens tid begynnes under Balder den gode; menniskorna äro, enligt gudarnes vilja, fria från allt ondt; men Loke, det ondas ursprung, kommer att förstöra denna lycksalighet; af ett träd, det enda i sitt slag, förfärdigar han en pil, med hvilken Balder blir dödad; Thor söker upp Balder i afgrunden och återför honom till jorden. Denne Balder, det godas princip, är tilläfventyrs en häntydning på de svenska grufvorna. Thor, denne nye Orpheus, är äfven den nordiska mythologiens Vulkan; han råder öfver blixt och åska. Dessa allegorier tyckas tillkännagifva fysiska begrepp, hvilka i ett tidehvarf, som bar stämpel af högsta okunnighet, äro ganska ovanliga.

De flesta af dessa gudomligheter leda sitt ursprung från apotheoser; Oden, Thor och Freyer hafva regerat i Sverige. Oden är öfverguden, den skandinaviske Jupiter, dundrets och krigets gud. Freyer råder öfver solsken och regn; han gifver god årsväxt, eller ock hungersnöd. Njord, eller Neptun, herrskar öfver hafvet och luften; han håller i sin hand lugnet och stormarna. Brage, eller Apollo, är vältalighetens och skaldekonstens fader. Freja är fredens och ymnighetens gudinna; Skyma (Skade?), skogarnas gudom; Starkotter, eller Herkules, styrkans gud; Heimdall, eller Merkurius, gudarnes budbärare, honom åligger äfven att vakta den bro, som förer till de sällas boningar, o. s. v.

Likasom i den grekiska mythologien, finnes här äfven gudomligheter af en lägre ordning: solen, *ljuset*, segern, förskräckelsen, den näringsgifvande jorden hafva sina altaren; allt är lefvande, allt vinner behag i dessa sinnrika dikter; den minsta källa har sin najad, träden ha deras hamadryader, den tarfligaste koja äger en skyddande husgud.

Läran om själens odödlighet erkändes: ett annat lif ägde belöning eller straff för de goda och elaka. De krigare, som stupade på slagfältet, sågo hoppet skaka sin fackla öfver deras hufvuden och visa dem vägen till Valhall; der väntade dem *hos Oden ett nytt lif, som* förherrligades af kämpalekar och krigssånger samt ständiga gästabud, i hvilka Valkyriorna, dessa det skandinaviska paradisets jungfrur eller houris, öfverflödigt iskänkte öl och mjöd åt dem, ur deras fienders hufvudskålar.

De fege deremot, mördare och sådane, som utsått oenighet bland anhöriga, nedstörtades till Hel (helfvetet), som beherrskades af Loke, en annan *Pluto* inom detta dystra tillhåll; den bleka och svartblå nöden blef deras sällskap, hungern gäst vid deras bord, deras tjenare voro senfärdighet och olydnad, deras steg voro lika så många fall, och deras sömn en förfärlig nattmara.

En apokalyps slutar denna målning. Menniskoslägtets sista tider skola uppfyllas af de hisk-

ligaste laster och brott, och jorden skall förgöras genom eld; då inträffar den yttersta domen: Valhall och Hel *skola* försvinna, de rättfärdige skola flyttas till *Gimle*, gudarnes hemvist, och de ogudaktige nedstörtas till Nastrand, för att der lida eviga plågor.

Oden hade uppfört det första tempel eller *Blothus* *) i Sigtuna; men det, som hans son, Yngve Frey, bygde i Upsala, förvärfvade en större ryktbarhet. Odin införde i Sverige blodiga afgudaoffer; de bestodo vanligtvis af oxar och hästar; men vid utomordentliga tillfällen offrades äfven menniskor.

Trenne stora offerfester inföllo inom året. Den första, kallad *Jul, firades vid årets slut*, eller i början af vintern, för att tacka gudarne för en god årsvext; man offrade då en tjur eller några oxar. Denna högtid var äfven känd under namn af Sonnablot, offer till solen. Allt som fanns till öfverflöd af mat och dryck förtärdes slutligen, och man öfverlemnade sig, vid dessa tillfällen, till den oförsigtigaste omåttlighet. Denna fest motsvaras af den nuvarande Julhögtiden, som är synnerligen firad i Sverige; vid denna tid på året står bordet ständigt dukadt äfven hos den ringaste bonde, och högtider samt gästabud följa hvarandra ofta en hel månad.

---

*) Af *blota*, ett gammalt skandinaviskt ord, som betyder offra. *Förf:s not.*

Den andra festen firades i Februari månad, i Upsala, till gudinnan Disas, den nordiska Ceres, ära; då offrades en tjur, äfvensom julgalten, emedan man höll före att detta djur, genom sina gräfningar i jorden, för att der söka föda, gifvit menniskorna de första begreppen om åkerbruk. Vid samma tid höll man i Upsala en allmän sammankomst, känd under namn af Disating eller Disting. Numera hålles, i början af Februari, en stor marknad i Upsala, som är ganska märkvärdig af sitt urgamla ursprung från dessa hednatidens årliga högtider, och som än i dag är känd under namn af Distingen; denna marknad besökes isynnerhet af invånare från det nordliga Sverige, hvilka ditföra boskap, väfnader, lin, smör, husgerådssaker, samt en ofantlig myckenhet villebråd, isynnerhet hjerpar och orrar.

Den tredje och sista festen firades i början af våren, till Odens eller krigsgudens ära, för att af honom utbedja sig seger och lycka; dervid offrades vanligtvis hästar. Till denna högtid finnes ännu spår: i början af Maj månad upptändes öfverallt, så väl på landet som nära städerna, stora lusteldar, kring hvilka folket samlar sig, och den vackra årstidens återkomst firas medelst gästabud och frikostiga förplägningar.

Hednaålderns Svenskar voro kända såsom ifriga afgudadyrkare, likasom nutidens anses för

nitiska lutheraner; imellertid plågades de aldrig af något omvändelsebegär. När kristendomen predikades bland dem, satte de sig icke emot dess införande, och det är tilläfventyrs denna fördragsamhetsanda, som orsakade långsamheten af kristna lärans framsteg i detta land.

Jag använde de näst följande dagarna att se mig om i Upsala. Denna stad hyser inga minnesmärken af någon märkvärdighet; men den innesluter deremot inrättningar, som förtjena det största intresse.

Om gamla Upsala var hedendomens hufvudsäte, har den nya staden fortfarit att vara detsamma för lutherska *kyrkan i Sverige. Domkyrkan* är i sitt slag det skönaste och äldsta monument i riket; den byggdes i 13:de seklet af en fransk byggmästare, som till förebild tog Vårfrukyrkan i Paris; jag har ej funnit någon annan likhet mellan båda byggnaderna, än i byggnadssättets plan och anordning. Upsala domkyrka är, tvifvelsutan, uppförd i en ädlare och renare stil; men hon står långt efter sin förebild i proportionernas kolossala storhet; stilen är göthisk och dess inre är äfvenså märkvärdigt genom de djerfva och prydliga hvalfven, samt de af refflade pelare uppburna hvalfbågarna, som af altarprydnadernas ädla enkelhet. Gustaf Wasas grafvård, af hvit marmor

och i alla fyra hörnen omgifven af pyramider, erbjuder en ganska vacker anblick. Konungarne hafva, äfven sedan Stockholm blifvit hufvudstad, någon gång låtit kröna sig i denna kyrka; det var här, som Carl XII, i det ögonblick han skulle krönas af erkebiskopen, ryckte kronan ur hans händer, och satte den sjelf på sitt hufvud. "Mäng-"den," säger Voltaire, "som låter hvarje anseende "af storhet verka på sig, yttrade bifall till denna "Konungens handling; till och med de, som mest "hade suckat under faderns despotism, låto hän-"föra sig, att hos sonen berömma den stolthet, "som var en borgen för fortfarandet af deras för-"tryck."

I sakerstian visas en groft tillhuggen trädklump, föreställande ett manshufvud, som man påstår vara lemningarna efter en Thors-bild. Äfven såg jag ett silfverskrin, innehållande qvarlefvorna af den kungliga martyren, Erik den helige.

Upsala slott förstördes genom vådeld, år 1792; men har åter blifvit satt i stånd, och begagnas såsom residens för länets höfding. Det är uppfördt på en höjd, hvarifrån man ser öfver staden och dess omgifning. Nära slottet höljes marken af några lemningar efter en gammal fästning.

Botaniska trägården erbjuder ett dubbelt intresse, dels i anseende till de naturrikdomar den

innesluter, dels såsom en stiftelse af Linné; denna föga vidsträckta anläggning vårdas med största omsorg; de plantor, som ej kunna uthärda klimatets stränghet, förvaras derstädes inom präktiga drifhus, hvarest man ständigt underhåller en passande värmgrad. I Sverige råder en allmän smak för naturvetenskaperna, isynnerhet botaniken. Alla förmögnare hus, ja, äfven de, hvilka endast njuta ett vanligt välstånd, hafva sina trägårdar och drifhus, i hvilka de sällsyntaste plantor och blommor uppdragas. Denna böjelse för trägårdsskötsel och blomsterodling i ett land, hvarest naturen är så sparsam med sina gåfvor, böra äga välgörande följder; ty alla dessa försök, äfven de till utseendet onyttigaste, kunna vara af gagn för åkerbruket.

Upsala universitet har förvärfvat en stor ryktbarhet öfver hela Europa, också är detsamma namnkunnigast i hela norden. Det stiftades, år 1478, af riksföreståndaren Sten Sture den äldre; Gustaf Wasa, som uppfostrades vid detta universitet, skänkte det privilegier och uppmuntringar af alla slag, och Gustaf II Adolf gaf det en ny sammansättning, samt anslog alla Wasa-ättens fädernegods till dess underhåll; det är isynnerhet från denna tidpunkt, som universitetet utspridt så mycken glans inom den lärda verlden.

En kansler står i spetsen för universitetet; Kronprinsen är för närvarande beklädd med denna vigtiga befattning, hvartill hans vidsträckta kunskaper gör honom fullkomligt värdig. Kanslerens utnämning sker genom Konungen. Erkebiskopen i Upsala är, i följd af sitt embete, vice-kansler.

Undervisningen är delad mellan tjugefyra professorer; af dessa tillhöra fem den theologiska fakulteten, tvenne den juridiska (en för civil och kommerciel lagfarenhet, en för romersk och fosterländsk), samt fem den medicinska (trenne för theoretisk och praktisk läkarekonst, en för kirurgi och anatomi, en för botanik); den filosofiska fakulteten *utgöres af fjorton professorer* *), hvilka afhandla följande ämnen: vältaligheten, historien, litteraturen, matematiken, statshushållningen, kemin, fysiken, botaniken, logiken, metafysiken, grekiskan och de orientalska språken.

Professorernes honorarier äro, ehuru till utseendet föga betydliga, icke dess mindre ganska fördelaktiga; deras bestämda underhåll öfverstiger knapt 3,000 francs; men de gifva enskilda före-

*) Således 26 professorer i stället för 24; dock torde det senare antalet vara riktigast, emedan statskalendern endast angifver 4 theologiæ professioner, samt upptager bland de 14 filosofiska äfven akademiæ-räntmästaren, för hvilken intet särskildt läroämne finnes utsatt.

läsningar åt största delen af sina disciplar, och det arfvode de derföre uppbära bidrager att försäkra dem om en ganska hederlig utkomst. Professorn i statshushållningen, Olof Kolmodin, är den ende, som åtnjuter fria boningsrum; denna förmån har tillfallit honom i följd af ett testamente, stiftadt af riksrådet och akademie-kansleren Skytte, hvilken anses hafva varit en naturlig bror till Gustaf II Adolf, och som till förenämde ändamål skänkte Akademien ett hus. När professorerne under en viss följd af år bestridt deras lärarekall, äro de berättigade till en pension, som, efter trettio års fortsatt tjenstgöring, uppgår till lönens *fulla belopp*.

De studerandes antal är oupphörligt i stigande: under Gustaf II Adolf funnos ej fler än etthundra femtie; 1780 voro de trehundra, och nu uppgå de till ett antal af åtta eller niehundra. De bo, hvar för sig, hos stadens invånare, der de inackordera sig i husen, eller också äta de vid ett slags *tables d'hôte;* om aftonen samlas de i klubbar, hvilka merändels utgöras af studenter från samma landskap. Det var i en af dessa kretsar, och vid den tid jag uppehöll mig i Upsala, som man uppkom med förslaget att utgifva en åt litteraturen och vetenskaperna uteslutande egnad, samt af professorer och studerande redigerad, jurnal. Denna idé, som icke kunde sakna

borgen för sin framgång, har sedermera blifvit verkliggjord medelst utgifvandet af *Svea* (Skandia?), en genom sin talangfulla redaktion ganska utmärkt tidskrift.

Polis-uppsigten öfver studenterne tillhörer, enligt gamla privilegier, uteslutande akademien. Samtlige professorerne bilda, för detta ändamål, en domstol, i hvilken hvar och en af dem i sin ordning förer ordet. Denna domstol, som bär namn af Consistorium Academicum, är fördelad i tvenne instanser, af hvilka den ena emottar vädjomål ifrån den andra; alla tvistigheter, som uppkomma studenterne imellan och alla små förseelser, som de kunna begå, höra under dess domsrätt.

Biblioteket har en passande lokal, och vårdas med yttersta ordning och omsorg; det är ständigt och ofta besökt af studenterne, samt hålles eldadt om vintern, likväl utan några synnerliga försiktighetsmått till förekommande af eldsvådor. Det innesluter mer än sextiotusen volymer och ett stort antal manuskripter, bland hvilka några äga en stor namnkunnighet.

Det märkvärdigaste af dem alla är *Codex argenteus*, som är inbunden i massift silfver, hvaraf manuskriptet ock fått sitt namn. Denna codex är omsorgsfullt inlagd i sarstyg, och förvaras, som jag vill påminna mig, i ett fodral.

Den består i ett quartband af medelmåttig storlek; bladen äro af velin eller pergament, samt målade i *lilas* eller violet, som dock börjat förlora något af sin glans. Bokstäfverna äro af silfver, initialerna af guld. Detta arbete är utfördt med en förvånande finhet; men ordningen och proportionen mellan bokstäfverna äro öfverallt så noga iakttagna, att flera personer hafva stadnat i den förmodan, att detta arbete blifvit verkställdt medelst någon stenografisk behandling, hvartill spåren gått förlorade, och jag delar fullkomligt denna mening. Manuskriptet eller boken har på flera ställen blifvit skadad, och sidor finnas, der silfret tärt sig in och genomträngt pergamentet. Texten i denna codex innehåller de evangelier, som Ulphilas, Göternes biskop, lät i fjerde seklet öfversätta på mesogothiska språket, en germanisk eller teutonisk dialekt. Den är följaktligen det äldsta minne, som återstår oss af denna munart. Upsala bibliotek står för detta dyrbara verk i förbindelse hos en man, som är fransk till sitt ursprung. Grefve Magnus de la Gardie, den nu lefvande grefve Jakob de la Gardies farfader, tillhandlade sig det efter Vossius, drottning Christinas bibliotekarie, hvilken, sedan samma furstinna afsagt sig thronen, hade bortfört och medtagit denna dyrbarhet till sitt fädernesland, Holland. Grefve de la Gardie köpte igen manuskriptet för

sextusen francs, och gjorde deraf en gåfva till Upsala akademi; dessutom har akademien honom att tacka *för* det fullständigaste exemplar, som finnes *qvar* af Eddan, hvilket han på sin bekostnad lät hitskaffa ifrån Island.

Det finnes tvenne Eddor, af hvilka den ena sammanskrefs i tionde seklet, och den andra i början på det adertonde. De innehålla förnämligast gamla skaldeqväden, hvilkas gigantiska idéer, ofta lånade af naturens vilda storhet, hafva en vördnadsbjudande och hög karakter. Hela skandinaviska mythologien innehålles i dessa arbeten, som gnistra af snille och skönhet.

Utom dessa båda arbeten ådraga sig de så kallade *Sagorna* främlingens synnerliga uppmärksamhet; de bestå vanligtvis i en blandad sammansättning af vers och prosa, och äro ämnade att i minnet förvara någon märkvärdig historisk händelse eller helt enkelt några teckningar af sederna och det enskildta lifvet.

De flesta af dessa sagor, hvilka till stort antal finnas i Upsala bibliotek, förskrifva sig ifrån tionde, elfte och tolfte seklerna. Deras författare benämndes *Skalder*, och voro för Skandinavien ungefär detsamma, som trubadurerne för Frankrike och det södra Europa. Dessa de nordiska bardernes sånger voro tilläfventyrs de första gnistor af smak, som utgingo från detta den vilda råhetens

sköte. Ehuru Skandinavien var skådeplatsen för dessa fornsägner, och äfven var det land, der skalderne i långliga tider utöfvade sin konst, synes det, som deras landsflyktiga sångmö, vid kristendomens införande i nionde seklet, sett sig tvungen att på Island söka en fristad.

En koloni af Norrmän, hvilka tilläfventyrs blifvit drifna från fädernejorden af samma religiösa ofördragsamhet, stiftade, på Islands stränder, en liten republik, som förvärfvat stor märkvärdighet i denna tids historia. Denna koloni blef sannolikt en tillflyktsort för olyckliga förföljda, hvilka dit medförde sin gamla gudalära, samt alla de uråldriga seder och bruk, hvilka under seklers lopp der fortplantades. Men skaldernes sånger uttrycka ofta, i en rörande ton, den saknad de kände öfver förlusten af deras verkliga fädernesland, och det var, utan tvifvel, denna känsla, i förening med det på en gång hemska och högtidliga skådespelet af en vulkanisk naturs förödelser, som denna ö öfverallt företer, de hade att tacka för sina förvånande ingifvelser och den glans dessa qväden då kastade öfver norden.

Denna isländska litteratur, med sin rikedom, sitt lif, sina trogna skildringar af medeltidens seder och naturens stora uppträden, utgör en historisk tilldragelse af största märkvärdighet; redan länge har den varit ett föremål för de lärdes upp-

märksamhet, och en af dem, Hr Ampère, har nyligen, i *ett* litterärt arbete af mycken förtjenst, för oss upptäckt denna hittills dolda rikdomskälla.

Vi vilja meddela ett af dessa qväden, som vi hemta ur Hr Forssells arbete (*ett år i Sverige*). *)

RIGSMAL. — QVÄDE.

"Denna märkvärdiga sång, som till våra dagar, ty värr! blott i ett fragment blifvit bibehållen, lemnar en beskrifning på Skandinaviens invånare under hedentimma, i hvilken vi igenkänna många ännu *qvarlefvande seder och bruk bland vår tids allmoge. Den* är en allegorisk målning af ståndens uppkomst i norden, och visar oss de trenne olika folk, som i fornsagans tid bebyggde våra dalar. Dessa voro nemligen *trälarnes* ätt, det förtryckta underkufvade folket; *böndernes*, det fria jordägande; och *jarlarnes* eller *kungastammens*, det herrskande."

---

*) Här och i nästföljande båda kapitel har öfvers. ordagrannt följt den sköna originaltexten, hvars meddelande säkert med nöje emottages af de läsare, som ej varit i tillfälle att göra bekantskap med densamma. Upplysningsvis får man anföra att dessa beskrifningar äro ett, ty värr alltför sällsynt, vedermäle af Professor Grafströms lika snillrika och älskvärda som rättvist värderade författareskap. Då Hr Daumont sjelf citerar, kan hvarken hans egen eller arbetets sjelfbeskaffenhet förlora af de få olikheter, som förefinnas mellan den svenska texten och franska öfversättningen.

"Guden Heimdal, under namn af *Rig*, föreställes på en vandring besöka dessa trenne folkklasser. Först kommer han till trälarnes bostad. De beskrifvas såsom fula, med mörk färg, skrynklig hud, lutad rygg och långa hälar. De framlefva de "tunga dagar" med mödosamt och föraktligt arbete, såsom att släpa bördor, göda åkern, sköta svin, gräfva torf, o. s. v. — en teckning, som tyckes antyda Skandinaviens urinvånare af lappsk eller jotisk stam, antingen kufvade af de invandrande Götherna eller frivilligt säljande sig till dem såsom lifegne."

"Derefter besöker Rig en annan boning, den frie *odalbondens. Härom heter det:*

Rig gick framåt sedan,
Kom till ett hus;
Dörrn stod på glänt,
Eld brann å golfvet;
Hjon sutto derinne,
Hade att syssla.

Mannen slöjdade
Träd till väfbom:
Hans skägg var putsadt
Och lugg för ännet;
Trång var hans skjorta,
Spänne vid halsen.

Der satt hans qvinna
Och svängde rocken;
Lagade till kläder;
Band om hufvudet,
Smycke för bröstet,

Duk om halsen,
Dvergar på skuldrorna *)."

"Om den son, som hon derefter med Rig födde, säges att han

Sveptes i linne,
Vattenöstes
Och kallades Karl,
Röd och blomstrande,
Ögonen glimmande.

Han började växa
Och väl trifvas,
Lärde oxar tämja,
Göra plogar,
Hus timra,
Söm smida,
Göra kardor,
Och köra plog."

"Till honom fördes som brud den "*nyckel-behängda*" *Snör* (den snälla). Hon sattes under pell **). De delte ringar och bygde bo. Af dem äro alla karlaätter komne."

"På sin tredje vandring ändtligen besöker Rig en *jarls* boning. Ur beskrifningen på denna och dess invånare vilja vi, för jemförelsen med de

---

*) "Detta *uttryck* kan antingen beteckna en bandprydnad eller också ett *broderi*."

**) "Egentligen den slöja, kallad brudlinet, hvarmed bruden betäcktes, såsom sed var hos Romarne och ännu brukas i Orienten, och hvilken slöja, under namn af pell, ett ord, som betyder *fint linne*, ännu förekommer vid bröllop i Skåne. Sannolikt är det också brudslöjan, som betecknas med den af band och blommor prydda pell eller duk, som i de flesta svenska landsorter, under vigseln, hålles *öfver* bruden af brudriddarne."

föregående, anföra några drag. Rig, heter det, kommer till en sal. Dörrn var, på södra sidan, nästan tillyckt, prydd med en ring. Golfvet var strödt (med halm, granris, eller också sand, såsom i Skåne brukas). Der suto hjon, sågo hvarandra i ögat, deras handarbete var lek. Husbonden böjde båga, snodde sträng, glättade pilar; hustrun drog ut linne, stärkte armar och uppsatte hufvudbonad. Hon hade smycke på bröstet, sid kjortel, blånadt linne, bröst ljusare, hals hvitare än mjellaste snö. Hon lade den märkta, hvita duken på bordet, framtog tunna, hvita hvetekakor, silfverbeslagna fat, fulla med fläsk, frukter och stekta foglar. Vin var i kannor och beslagna bägare. Den son hon födde sveptes i silke (ej i linne som bondesonen), vattenöstes *) och kallades jarl. Håret var ljust, kinderna fagra, ögonen kvassa som på unga ormar. Han växte opp, svängde sköld, snodde bågsträng, skäftade pilar, red på hästar, drog svärd och öfvade sig i simmande. Honom lärde Rig *runor* och erkände för sin son; han drog öfver fjellen till mörka nejder, väckte örlig, vann riken och utdelade gods och gårdar. Hans brud blef den smärta, hvita, glada *Erna* (ordet betyder *den raska*), en *herses* dotter.

*) "Ett slags dop fanns äfven under hedendomen. Då barnet vattenöstes, skulle någon dertill vald person gifva det *namn*, hvilket kallades *namnfesti*; han var stundom äfven förbunden till faddergåfva."

Af deras barn, hvilkas namn i qvädet alla utmärka något förhållande af börd, är *Konr* (konung) den yngste **)."

TIONDE KAPITLET.

Dalarna.

Dalarna. — Åtskilliga seder och bruk. — Lekar. — Dansar. — Giftermål. — Socknar. — Stark känsla af oberoende. — Ägodelning. — Böjelse för äganderätt. — Invånarnes rådighet och urskiljning. — Märkvärdig näringsflit. — Hungersnöd och barkbröd. — Periodisk utvandring om våren. — Måttlighet och föda. — Gästfrihet. — Klädedrägter. — Ett bröllop i Dalarna.

Provinsen Dalarna är föga känd af Fransmännen, till och med de flesta Svenskar hafva

---

**) Under Odens efterträdare bildade sig i Sverige en slags *feodalstyrelse, eller, rättare sagdt, blef* detta land en skådeplats för den *fullkomligaste* anarki; större delen af de maktägande lösgjorde sig ifrån den kungliga myndighetens ok, samt upphäfde sig till sjelfrådande, under de olika benämningarna af *Fylkes-, Härads-, Wald-* och *Sjö-Konungar*.

Fylkeskonungarne, som voro de mäktigaste, påstodo sig härstamma ifrån Oden, och låto tilldela sig provinser, hvilka kallades *fylken;* de afslöto förbund med sina grannar, eller förklarade dem krig, och sammankallade sina underhafvande till krigstjenst; hvar och en af dem utlyste allmänna möten eller ting och skipade lag. De erkände dock Upsalakonungens öfvervälde, och denna förening af smärre stater till en större bildade ett så kalladt *systema civitatum,* eller ungefär ett dylikt förbund, som det fordna tyska riket; dock kommo dessa småkonungar med tiden i öppen fejd mot sin öfverherre.

Häradskonungarne erkände vanligtvis Fylkeskonungens öfvervälde, så vida de ej stodo i något fiendtligt förhållande till honom.

Waldkonung kallades ägaren af en borg eller ett fäste, hvars underlydande omgifning endast bestod af skogar. Hvad Sjökonungar beträffar, lät ägaren till den minsta af de talrika farkoster, som på denna tid oroade Östersjön och ofta äfven Oceanens kuster, kalla sig sjökonung af besättningen.

Hr Daumonts not.

blott ett högst ofullkomligt begrepp om denna aflägsna trakt, der okonstlade menniskor, i skötet af deras berg och deras fattigdom, bibehålla forntidens rena seder, i förening med den varmaste fosterlandskänsla.

Det gifves få nejder, som, medelst det intresse dess nuvarande invånare ådrar sig, förtjena en större uppmärksamhet; olyckligtvis hafva mina utflykter i Dalarna endast varit inskränkta till några hastiga besök i Falun och dess omgifning, hvarom jag i ett senare kapitel, rörande bergverket, får tillfälle att tala.

För att fylla den lucka, som härigenom uppkommit i mina egna iakttagelser, har jag lånat några beskrifningar af ett svenskt arbete, som, under titel *Ett år i Sverige*, utgafs i Stockholm, år 1830, af Hr Forssell *). Detta arbete är framstäldt under formen af en pittoresk vandring genom rikets aflägsnaste provinser, och prydes af en med öfverlägsen talang utförd gravyrsamling, hvaröfver förklaringar igenfinnas i texten.

Hr Forssell lärer, enligt hvad man försäkrat mig, erna att på franska låta öfversätta och trycka denna resa, som säkert skall med begärlighet emot-

*) Hr Forssell är en gravör af utmärkt talang, som derjemte har mycken litterär bildning; han har länge vistats i Paris, hvarest han efterlemnat hedrande minnen af sin konst; han bör ej förblandas med Hr *af Forsell*, adjutant hos Konungen (hvars statistik förf. rådfrågat vid utgifvandet af sitt arbete).

Förf:s not.

tagas af alla personer, som förena konstsinne med hågen för en angenäm och undervisande lektyr; detta arbete skall blifva den fullkomligaste och märkvärdigaste beskrifning, som på franska språket hittills utkommit öfver Sverige. De utdrag, hvaraf vi i detta och nästföljande kapitel meddela öfversättning, skola lemna ett tillräckligt begrepp om samma arbetes förtjenst, och torde tilläfventyrs, genom det intresse de väcka, bidraga till påskyndandet af dess utgifvande.

DALARNA.

"Landet omkring Dalelfvens tvenne stora grenar, den östra och vestra, hvilka från närbelägna *källor i norrska fjellen, efter ett långt,* böjdt, af skogar och bergstrakter åtskildt lopp, sammanflyta vid Djurås i Gagnäfs socken — är hvad man i egentlig mening kallar Dalarna, hvilka derföre delas i Öster- och Vester-dalarna, så väl till folkets lynne, som landets natur, betydligen olika. Österdalarna, i hvilkas sydliga trakt Leksand först möter, äga omkring elfven, och der de omsluta de stora Orsa- och Siljans sjöar, mera öppna och rymliga slätter (såsom vid Mora), samt njuta, ehuru nordligare än Vesterdalarna, en mildare luft än de."

"De sednare deremot, med betydligt högre läge öfver hafvet, trängre dalar och närmare gran-

skap till fjellen, hafva hårdare klimat och äro oftare blottstälda för vårens och höstens förstörande nattfroster. I lynnet skilja sig äfven dessa båda trakters invånare. Vesterdalkarlen är mera lätt och gladlynt samt har i sina seder mycket som liknar Norrmännen. Dess lekar äro mera lifliga. Den vackra *Hallingdansen* *), en, som namnet utvisar, norrsk nationalpolska, får man der se utföras med en förvånande ledighet och vighet i språng och rörelser. Österdalkarlen förefaller mera tung och allvarsam. Men äfven inom dessa områden, ofta mellan närgränsande socknars allmoge, röjes i seder, bruk, själsförmögenheter, till och med kroppsbildning (såsom mellan Rättvik och Mora), en så stor olikhet, att man skulle nödgas antaga till dess förklaring flera i de äldsta tider skedda invandringar af olika folkstammar, hvarom likväl våra fornhäfder icke lemna någon upplysning. Dessa skiljaktigheter, som äfven betecknas af socknarnas olika klädedrägt, underhållas ännu sorgfälligt, synnerligen derigenom att giftermålen vanligtvis inskränka sig inom socken, ofta byn. Byarna äro här mycket stora. Ungkarlarne i en sådan tillåta ej gerna att en främmande der friar, om han ej genom föregånget öp-

*) "Af Hallings socken i Norrige; dansas äfven i Jemtland och Wermland. Den är en slags hastig vals med svåra, ofta konstiga brytningar, och af stor skönhet, då den väl utföres."

öppet tillkännagifvande af sin böjelse och passande välfägnad förstått att dertill vinna deras bifall."

"De för denna allmoge gemensamma karaktersdrag äro öppenhet, svenskt allvar, redligt sinne och ett ljust, ofta skarpt förstånd, hvilket icke sällan framlyser i deras qvicka och fintliga svar. Med yttre sträfhet förena de en varm känsla för billighet och rättvisa. Deras kärlek till frihet yttrar sig i en lugn vaksamhet öfver egna rättigheter, utan småaktig afundsjuka öfver andras företräden. Tycket för det kraftfulla, ofta hårdt allvarliga gör, att de snarare fördraga utbrottet af manligt våld än ett kallt med afsigt yttradt gäckeri. *Då, med få undantag,* hvarje jordbrukare i denna trakt äger sjelf det hemman han odlar, gifver detta honom, huru litet det än må vara och knapp den bergning han deraf drar, en känsla af sjelfständighet och oberoende, som återspeglar sig i hans lynne, seder och handlingar; sådan är den anda, som äfven den minsta del af fosterjorden ingjuter i sin ägares bröst. Vid de täta hemmansklyfningarna mellan sönerne i ett hus, uppkomma ofta så små lotter, att af dem, för nya ägaren, ingen full besutenhet kan vara att hoppas, äfven med ansträngd och ökad odlingsflit — utan han måste tillgripa binäringar; men så stor är Dalkarlens kärlek till fosterjorden, att

han högre än penningevinst värderar äfven en ringa arfslott i fadershemmet och sällan med fri vilja säljer en jordteg. Obekant med umgängsspråkets stela, ofta löjliga fordringar, helsar han ännu alla med det förtroliga *du;* likväl behåller knapt någon svensk allmoge mera aktning för sina styresmän, prester och domare. Icke sällan röjer denna sig i en sjelfmant frivillig uppmärksamhet. När landshöfdingen, vid någon embetsresa, eller häradshöfdingen, för att hålla ting, komma till socken, sedan det blifvit mörkt, möta dem ofta skaror af Dalkarlar, hvilka, på längre eller kortare afstånd från kyrkan eller byn, skynda att med bloss upplysa deras väg. Antalet af sådane fackelbärare är stundom rätt betydligt."

"Van att kämpa med faror och nöd, äger Dalkarlen en stor rådighet vid ovanliga händelser och beräknar lugnt kraften af sin verksamhet. Ännu, som fordom, utmärker honom hans stora skicklighet i handaslöjd. Denna sätter honom icke allenast i stånd att åt sig sjelf förfärdiga alla till ett landtbruk eller hushåll nödiga saker och verktyg, utan äfven att, genom föryttrande af sådana till andra provinser, bereda sig lönande binäringar. Dalplogen är för sin godhet allmänt berömd och eftersökt. I Mora socken förfärdiga bönderne väggur till betydlig försäljning. I tvenne af denna sockens byar, Östnor och Öna, sysselsätter och

föder denna tillverkning, jemte åkerbruket, de flesta hushållen, till ett antal af omkring 70. Urtaflorna målas och ritas, med väl formade siffror, af bondflickor. Elfdalsbon, som isynnerhet utmärker sig för slöjdflit och händighet, förfärdigar väfskedar, hvilka ofta utom riket afyttras, och de arbetare, som vid porfyrverket tillhugga pjeserna, innan de slipas, äro bönder, som mellanåt sköta sin jord. Laggkärl, korgar, skåp, båtar, spinnrockar göras med stor skicklighet i flera socknar, och smärre smiden, såsom liar, halster, pannor, m. m., isynnerhet i trakten kring Hedemora."

"*Oaktadt den stora öfverbefolkning*, hvaraf isynnerhet de egentliga Dalsocknarna lida, skulle denna skicklighet i mekaniska yrken och det trägna arbete, som på jorden användes, likväl kunna sprida bergning och välmåga, om ej förfärliga missväxter så ofta förstörde för Dalkarlen alla på jordens afkastning fästade förhoppningar. Då måste han i hungersnöden tillgripa trädens bark, att deraf bereda sig en usel näring, lycklig om styrelsen, *af en faderlig* omtänksamhet, bereder honom tillfälle att, *mot ett billigt* framtida återgäldande, erhålla understöd af spannemål. Detta måste han dock sparsamt begagna, att ej en nöd af ökad skuld må tillkomma till den, som en oblid

himmel vållat. I sådana hårda år äro äfven utvandringarna att söka arbete talrikare. Dessa ske vanligtvis tidigt om våren, då såningen hemma öfverlemnas åt den ålderstegne fadren, åt hustrun, eller någon granne; mot hösten sker återvandringen."

"Dalkarlens lefnadssätt är i allmänhet ytterst tarfligt. Säd till gröt eller bröd är hans förnämsta födoämne; tre eller fyra strömmingar med något potatoes ett middagsmål. Brännvin och dricka finnas vanligtvis ej hemma i huset, utom hos de förmögnare. Till högtider brygges särskildt så kalladt högtidsdricka. I Dalarna, äfvensom i rikets norra provinser, *nyttjas ett slags* bröd, kalladt tunnbröd, hvilket utbakas till stora kakor, tunna som papper, och hopvikes sedan det gräddats. Till detta bröd begagnas vanligtvis korn eller hafremjöl, någon gång, isynnerhet i Rättvik, ärtmjöl. I de fattigare socknarna måste alltid, äfven i goda år, invånarna blanda något bark i sitt bröd."

"Den gamla nordiska gästfriheten håller Dalkarlen ännu i helgd, och villigt öppnar han för den främmande sitt tarfliga matförråd. Han anser som en ohöflighet, att fråga efter den främmandes namn, innan den njutit något af hans bord. — Denna sed är bevarad från de tider, då åtnjuten gästrätt gaf skygd och säkerhet äfven åt

en fiende, som begärt den, och då man fruktade att, vid upptäckten af ett hatadt namn, råka i frestelse att bryta mot gästfrihetens heliga lagar. I Särna socken i Vesterdalarna brukade förr bonden, då han, om sommaren, med allt sitt folk flyttade från byn ut i skogen, till sina fäbodar, att upphänga på sin stugudörr en tafla, på hvilken han tillkännagaf under hvilken sten vid gården nyckeln till visthuset låg gömd, på det att den trötte eller hungrige vandrarn skulle, äfven under hans frånvaro, finna i hans hus hvila och förfriskning. "*Men*", yttrar sig Hülphers, som i sin resa i Dalarna anfört detta vackra prof på gästfrihet, "*de hafva nu blifvit försiktigare.*"

"Klädedrägten, som vexlar i de flesta socknar, är äfven inom hvarje sådan till vissa delar olika, vid olika tillfällen och högtider. Klädförrådet i ett Dalkarlshushåll är derföre temligen dyrbart, ofta dyrbarare än en ståndspersons, samt utgör en betydlig del af det lösa boets värde. Klädstugorna äro icke sällan fullsatta kring väggarna med klädespersedlar, till det mesta dock af egen tillverkning. Qvinnorna i Leksand och Mora utmärka sin förmögenhet, bland annat, med antalet af veck på kjortlarna, och i sistnämde socken bör en högtidligt klädd kullas lintyg synas nedanför kjorteln en eller flera tum. *Kullorna*, eller de ogifta, bära äfven hvitt hufvudkläde,

men öppet i nacken, så att det låter se den omsorgsfullt lagda och med lysande band omgifna hårflätan; det kallas då *timb*. En kullas hårklädsel för kyrkogången upptager mycken tid. Bruket af olika hufvudbonad för gifta och ogifta är, med få undantag, allmänt i Dalarna; det förekommer äfven i andra trakter af Sverige, såsom i Vingåker *). Förklädet, som i Leksand får namn af *magd*, har der en viss betydelse, i anseende till färgen, hvilken bestämmes af olika årstider och högtidsdagar. I sorg nytjas gult **), men för öfrigt grönt eller blått, stundom randigt; det är vanligtvis af chalong eller hemmaväfdt tyg. Äfven lifstycket är af chalong eller, hos de förmögnare, af siden. Qvinnorna, likasom karlarna, bära icke sällan knif vid sidan."

ETT BRÖLLOP I DALARNA.

"Aftonen för bröllopet, kallad *bröskålsqvällen*, som är lördag, börja gästerna redan tidigt att samlas, och ur åkdonen utpackas de bidrag till gästabudsförtäringen, som de medfört, såsom smör, ost, skinka, m. m. I bröllopsgården och

*) "Walter Scott anför, i noterna till sitt poëm *Lady of the Lake* (3:dje sången), en dylik sed äfven i Skottland. Flickorna der, då de gifta sig, utbyta sina bandprydda hårflätor (*snood*) mot ett hufvudkläde (*toys*). I allmänhet igenkänner man hos Dal-allmogen många af de skottska seder, som denne ryktbare författare målat."

**) "Chinesarnes sorgdrägt är gul."

de närmaste husen i byn inqvarteras de främmande. Bruden begifver sig nu, om byn är aflägsen från kyrkan, till kaplansgården, att der, i tid följande dagen, iklädas sin skrud. Derifrån, öfver kyrkvallen, sker också det egentliga brudtåget, sedan brudgummen, ridande med brudskaran, hunnit ankomma. Någon gång klädes bruden hemma, då hon åkande beger sig till kyrkan. Vid kaplansgården ordnar sig tåget."

"Först går kyrkvaktarn eller spögubben, med en liten käpp eller sticka i handen, näst honom spelmännen, och derefter brudgummen, klädd i den högtidligaste drägten, beledsagad af någon ansedd man inom hans slägt (kallad brudsven eller *reduman*), *eller också af soldaten i roten*, samt åtföljd af en skara brudriddare *). Efter dem uppträda brudpigorna, 8 eller 10, i en särskild drägt, nära lik den, i hvilken bruden sjelf visar sig i kyrkan nästföljande söndag, då hon heter *ungbrud*. De bära gröna kjortlar, svarta tröjor, om halsen flera rader glasperlor, och på fingrarna många förgylda silfverringar, med hän-

*) I Sverige rådde, under en del af medeltiden, en sådan laglöshet, att våld och qvinnorof icke ansågos för brott; tvertom gjorde man sig en heder deraf; en brud kunde derföre ej med säkerhet föras till altaret, med mindre hon på sin väg beskyddades af ett talrikt följe. Man såg sig föranlåten att utfärda en lag om qvinnofrid och att hota med himlens straff. Detta är ursprunget till den mängd brudriddare, som än i dag figurera vid bröllopp på landsbygden.

Hr Daumonts not.

gande berloquer. Hufvudet är bart, utan *timb*, och från den i ring kring hjessan lagda flätan nedhänga brokiga sidenband, ofta med guld eller silfverkanter. Endast i hufvudets klädsel är brudpigornas drägt olika ungbrudens, hvilken, såsom gift hustru, bär hufvudet alldeles betäckt af den så kallade *hatten*, som för tillfället vanligtvis är prydd med spets, och baktill hopfästad med gröna sidenband. Klaffarna på en ungbruds skor äro utsydda, och de blå banden, med hvilka de hopfästas, fullsatta med tennperlor. Efter brudpigorna kommer bruden, följd af brudsätan eller brudframman, merändels någon gift qvinna af hennes nära anhöriga. Bruden bär öppen förgyld silfverkrona (*kyrkans tillhörighet, som för dagen utlånas*), utsirad med silfverband och glimrande prydnader. Från denna nedhänga kring halsen, bland det utslagna lockade håret, mångfärgade sidenband. Stundom nytjas ej eget hår, utan kronan fästes på en peruk af lin, hvilken, nedfallande på axlarna, skall föreställa *gullgula lockar*. Flera hvarf glasperlor och annan prydnad betäcka halsen. Broderade handskar och en grannt utsydd bröstlapp, fästad på den gammalmodiga svarta sidenklädningen, äro äfven nödvändiga delar af hennes skrud."

"Spelmännen stanna vid kyrkdörrn, och vigseln förrättas före gudstjensten. Vid brudskarans,

på Dalspråket *brudkärreds*, återkomst till bröllopsgården, möta på trappan brudgummens eller brudens mor samt kokerskan (redejan). Den förra leder brudlaget till bröllopsrummen, den sednare för bruden till köket, att smaka på maten, vid hvilken sed något skrock sannolikt är fästadt. Vid bröllopsbordet intager bruden sin plats mellan presten och brudgummen; soldaten vid roten har alltid ett af högsätena, en märklig hyllning åt krigsståndet. Efter måltiden, som sker i flera rum, då hvart matlag sitter omkring sin smörklimp, och sedan talen för de nygifta af presten äro hållna, går bruden, åtföljd af brudsvennen och spelmannen, omkring bland gästerna, som ännu sitta qvar i sina rum, och räcker hvar en af dem en silfverskål, kallad *skänkkosa*, fylld med någon bättre dryck, vanligtvis öl. Sedan gästen tömt den, lägger han sin gåfva på det fat, som redumannen bär, eller också förbinder sig till något understöd för de nygiftas bosättning, och gåfvans storlek och beskaffenhet förkunnas laget högtidligt af redumannen. Under denna vandring, som kallas *skänka*, hvilket i deras språk tycks vilja säga *få skänker*, uppstämmer spelmannen en egen melodi, *skänklåten*. Någon gång ännu, ehuru ej allmänt, plägar bruden, då hon räcker skänkkosan, nytja dessa ord: "sitt i Guds frid! det är min och min dannemans skål."

"Efter skänkgången börjar dansen, som presten med bruden öppnar. Den är långsam; hvarje par rör sig omkring sin fläck, med ett tungt steg mellan tvenne lättare, en gravitetisk daktyl. Mot aftonen dansas bruden bort."

"Ett bröllopp räcker alltid flera dagar, och ända till 300 personer kunna dervid vara samlade. Spelmannen är vanligtvis den, som förlustar laget med allehanda gyckel och förklädningar."

"Andra bröllopsdagen ger bruden skänker af band, vantar, tråd o. a. åt hvarje slägt, i mån af dess gåfvor första dagen; då hemsläpa äfven ungkarlarna en hög gran, som ställes midt på gården, för hvilket besvär brudgummen serskilt måste bestå dem brännvin. *På någon af de sednare* bröllopsdagarna dansas brudgummen bort. Då festen skall slutas, inträder kökssvennen i bröllopsrummet och med bedröflig min framvisar för laget en tom kittel eller så (som de kalla björnen), eller också en tunntapp att dermed symboliskt framställa dryckesförrådets ömkliga tillstånd, hvarefter gästerna åtskiljas."

Några dagar efter min återkomst (från Dalarna, der författaren lärer bivistat första dagen af en dylik bröllopsfest, som den nyss beskrifna) gjorde jag en liten utfart till ett annat Mora, i Upland. Detta i svenska historien märkvärdiga ställe är beläget vid pass en mil från Upsala.

Ingen ort i Sverige står i så nära samband med detta lands historia, som denna nejd. Det var på Mora slätt, som Svenskarne fordom förrättade *sina* konungaval; man ser ännu den sten, på *hvilken* den nyvalde konungen upphöjdes, och från hvilken han emottog folkets hyllning; man inristade i en annan sten dagen och åratalet, då händelsen inträffade, och flera af dessa stenar finnas än i dag väl behållna.

Den sten, som uppbar de fordna regenterna, låg länge utan allt skygd på fältet; men nu regerande Konungen har låtit öfverbygga densamma, hvarigenom detta minnesmärke fredas för den åverkan, hvarmed den hotades af de strängare årstiderna.

Slätten, som omgifver Mora, är betäckt med ett stort antal ättehögar.

ELFTE KAPITLET.

Dalarna. — Gustaf Wasa.

Gustaf Wasa. — Ornäs. — Mora. — Rättvik. Karakteristisk olikhet i utseende, seder och klädedrägt bland invånarne inom denna socken. — *Elfdalen.* Vanor och bruk, som utmärka finskt ursprung. — Skönt porfyr-brott. — Återresa till Stockholm.

"I södra trakten af Dalarna, Thorsångs socken, 1¼ mil vesterut från Fahlun, omkring 22 mil från Stockholm, på en högländ udde vid stranden af

sjön Runn, ligger Ornäs, denna, i svenska frihetens historia, namnkunniga herregård. Bland de många orter, som genom Gustaf I:s märkvärdiga ungdomsöden blifvit för svenska hjertan dyrbara och heliga, intager denna ett utmärkt rum. Den händelse, som gifvit den ett sådant värde, är följande:"

"I skymningen en Novemberafton, år 1520, omkring helgamässotiden, satt i hvardagsstugan, vid öfra ändan af det långa ekbordet, dåvarande ägaren till Ornäs, den rike och mäktige Arendt Pehrsson (Örnflycht), och samtalade förtroligt med sin hustru, Barbro Stigsdotter, af slägten Svinhufvud. Rummet upplystes endast af en väldig brasa, som sprakade ur den stora och öppna spiseln, omkring hvilken, som då sed var, husets tjenstfolk satt i en halfcirkel och arbetade; pigorna spunno eller sydde; drängarne slöjdade, och några gamla tjenare, i en vrå, bundo på fiskredskap. Öfver dörrn och på sidorna om den hängde bågar, spikklubbor, pilkoger och spjut, och nederst vid golfvet stodo yxor lutade mot väggen."

"Arendt var just nu sysselsatt att i förtroende för sin hustru berätta de förskräckliga tidningar från Stockholm, hvilka han kort förut hört af Brun Bengtsson på Sätra, hennes systerson och Konung Christierns befallningsman öfver Bergslagen och Dalarna; huru Konungen, vid sin krö-

ning, hade, på erkebiskop Trolles anklagelse, låtit på Stockholms torg halshugga öfver nittio män, andliga och verldsliga, till största delen af rikets förnämsta slägter; huru han öfverallt efterspanade Sturens anhöriga och vänner, som undsluppit hans hämnd, och hade äfven upp i Dalarna afsändt bud, synnerligen med befallning att uppsöka och fängsla den unge Gustaf Eriksson, hvilken troddes dit hafva tagit sin tillflykt, sedan han försvunnit från sin fädernegård Räfsnäs i Södermanland; ett högt pris vore utlofvadt för den, som kunde bringa honom lefvande eller död i Christierns våld."

"Han hade nyss slutat sin berättelse, hvilken hans hustru, med knäppta händer och klappande hjerta, afhörde, då dörrn öppnades, och en ung man, omkring 30 år gammal, med raska steg inträdde. Han bar en yxa på axeln och var klädd som Dalkarlar då brukade, hvilka gingo omkring på bygden att söka arbete, med rund hatt, kort jacka och håret tvärt afklippt omkring halsen. Hans stolta blick och ädelheten i hans väsende väckte Arendts uppmärksamhet, hvilken äfven tyckte sig igenkänna främlingens anletsdrag. Denne nedsatte sin yxa vid dörrn, steg fram till Arendt och begärde af honom ett enskildt samtal. De åtföljdes i ett sidorum, och här yppade den främmande, att han vore den af Christiern förföljde

Gustaf Wasa; han påminte Arendt deras vistande tillsamman vid Upsala akademi och de strider de delat under Sten Sture den yngres fana; han fordrade nu med vänskapens och gästfrihetens rätt beskydd, och uppmanade honom att medverka till fäderneslandets räddning. Gustaf berättade: att, sedan hans far och svåger fallit under bödelsyxan, han sjelf nödgats, oaktadt Christierns lejdebref och den säkerhet, som Christina Gyllenstjerna, vid öfverlemnandet af Stockholm, för honom utverkat, dölja sig i den förklädnad han nu bar."

"Arendt tycktes afhöra honom med deltagande; han utforskade hans afsigter, ingick i hans förslag och lofvade honom allt bistånd, som han möjligen kunde åstadkomma. Han förde Gustaf öfver gården till loftsbyggningen, der han, sedan de gått uppföre en hög vindeltrappa, anviste honom, vid ändan af en lång gång, ett rum (fatburen), der han bad honom med trygghet hvila sig; han ville, sade han, imellertid inhemta grannarnas tanka."

"Arendt hvälfde dock inom sig helt andra planer än Gustafs räddning; det pris, som var satt på dennes hufvud, och det anseende han, genom Gustafs fängslande, hos Konungen hoppades vinna, retade på en gång hans girighet och hans ärelystnad. Han for genast till sin granne, Måns Nilsson (Svinhufvud), upptäckte hvilket dyr-

bart rof lyckan gifvit i hans händer och hvad bruk han tänkte deraf göra; men denne redlige man afskydde ett våld mot den i norden så heligt hållna gästfriheten, och afrådde honom från sitt företag. Arendt missnöjd lemnade honom och for, utan att stanna, tvert genom sin gård, söder ut till Sätra, der han af Brun Bengtsson hoppades finna mera beredvillighet, hvilken icke heller uteblef."

"Denne gjorde sig strax färdig att med beväpnade män skynda till Ornäs och gripa Gustaf. Men den säkerhet, i hvilken de trodde sig hafva sin flykting, och glädjen öfver den vinst de skulle skörda af dess lätta tillfångatagande, gjorde att de tillbragte den sena aftonen och en del af natten mellan fyllda bägare, och uppbröto först morgonen derpå."

"Gustaf hvilade imellertid sorglös; men hans och Sveriges skyddsengel vakade. Arendts hustru, ehuru tillhörande en slägt, i allmänhet tillgifven Christiern och Danmark, hade fattat medlidande för den förföljde svenske ädlingen. Hon hade sett sin man, då han for genom gården, med brådskande ifver taga vägen till Sätra, och väl bekant med hans karakter, anade hon hans afsigt. Hon befallte derföre genast en dräng, på hvilkens trohet hon kunde lita, att under natten sätta häst och släda i ordning, och tidigt om morgonen hålla

dem vid yttre sidan af det hus, der Gustaf hvilade. Långt innan dagen ljusnade väckte hon denne, berättade i hvilken fara han sväfvade, det medel till räddning hon beredt, och rådde honom att fly norrut till Svärdsjö, till presten Jon, hvilken hon kände som en redlig man. Rörd och tacksam mottog Gustaf hennes förslag. Ännu återstod dock en svårighet: huru han skulle komma från öfra våningen, ty åt gårdssidan, der trappan var, vågade hon ej föra honom, af fruktan att någon bland tjenstfolket skulle blifva dem varse. Med tillhjelp af en flera alnar lång handduk, sådan som då brukades och ännu ses någon gång i aflägsna bondgårdar, hissade sig Gustaf lyckligt ner till sin släda."

"Knapt var han i säkerhet, förrän Arendt Pehrsson och den kunglige fogden med 20 beväpnade män stormade in på gården, då de med harm och raseri funno sitt rof borta. Barbro förebar, att Gustaf redan aftonen förut saknats, utan att någon visste hvart han tagit vägen. En tradition berättar att Arendt sedermera aldrig kunnat tåla sin hustru, och aldrig velat lefva med henne."

"Den byggning, ur hvilken Gustaf på detta sätt räddades, är till våra dagar med omsorg bibehållen. Den är uppförd af rundt otäljdt timmer,

mer, med öfre våningen (eller det så kallade loftet) på ömse *sidor* framskjutande utom den nedre; ett byggnadssätt, som, i de gamla sjelfhämdens tider, tycktes vara beräknadt på försvar, då huset nära får karakteren af en borg. Den höga trappan leder till en gång, hvilken löper längs efter yttre sidan af öfra våningen. På norra ändan är det rum, ännu *fatburn* *) kalladt, dit Gustaf fördes, och den säng står ännu qvar, i hvilken han öfver natten hvilade."

"Ornäs sednare ägare har här samlat, såsom till ett museum, flera dyrbara minnesmärken af Gustafs vandringar i Dalarna. I öfre hörnet af rummet står han sjelf, i en målad träbild, under en himmel, med handen hvilande på den svenska bibeln, sådan den, år 1541, på hans försorg, först utkom. Ett fickur af messing, hvilket han burit, en bössa med hjullås, på hvilken synes bokstäfverna G. S. G. R., jernhandskar, vapen och dryckeskärl från denna tid visas den resan-

*) "Af gamla svenska ordet *fat,* som betyder kärl, kläder och i allmänhet dyrbarare husgeråd, samt *bur,* hus, kallades så det rum, der gårdens ägare förvarade sina helgdagskläder, hvilket tillika var främmandstuga. Ännu är det ej ovanligt, isynnerhet i Sveriges norra provinser, att en resande, som besöker någon aflägsen bondgård, föres att hvila i ett rum, som de kalla *herrstugan,* der mannens och hustruns helgdagskläder hänga, husets silfver och dyrbarheter förvaras, och grannt målade linneskåp pryda väggarna."

de, hvilken äfven säkert med nöje betraktar det porträtt af *Gustafs* räddarinna, som här förvaras. Omkring dörrn till rummet synas några stela illa skurna träbilder, hvilka, beväpnade och klädda i den tidens drägter, föreställa de Dalkarlar, som i Gustafs öden haft något närmare deltagande. De stå här som hans lifvakt, symboler af den trohet svenska allmogen i alla tider för sina konungar visat. Med sitt ringa antal tyckas de äfven vilja påminna kommande slägter hvad få krafter Försynen behöfver att ur slafveri rädda ett folk, hvars sinnen ännu ej blifvit förslafvade."

"Bland dessa bilder är äfven Morakarlen Engelbrekts, *densamme som på skidor sändes* att uppsöka och till de ångrande Dalkarlarne återföra Gustaf, då denne, misströstande efter det vägrande svar han i Mora erhöll på sin första begäran om hjelp, var på vägen att lemna sitt olyckliga fädernesland och redan hade hunnit till Lima, en gränssocken mot Norrige. Engelbrekt stridde sedan troget och tappert för fäderneslandets sak. Den drägt hans träbild på Ornäs bär, är kanske sådan, som den bars af de sexton Dalkarlar, hvilka Gustaf till sin lifvakt utvalde, och består i kort hvit vadmalsrock med gröna uppslag och röda kanter, samt hatt med hög spetsig kulle; han stöder sig på sin enkla men väldiga dalbåge, och pilkogret hänger vid hans sida."

MORA.

"Hit ankom Gustaf några dagar före julhelgen, år 1520, ständigt förföljd af Christierns utsände *efterspanare*. I Mora prestgård emottogs han med välvilja af kyrkoherden Jakob Pehrsson. Men denne vågade ej hos sig behålla honom. Han fördes till den närbelägna byn Utmeland, der han hos bonden Tomt Mats Larsson gömdes i dess källare, och mat från prestgården sändes honom. Men äfven här söktes han af sina förföljare. En dag, då bondens hustru var sysselsatt med julbrygden i den stuga, der nedgången till källaren var, hörde hon Christierns folk komma. Hon *skyndade då att vältra ett bryggkar* öfver källarluckan — och lyckades således att göra äfven denna efterspaning fruktlös *). Så låg Gustaf gömd, tills han en dag under julhögtiden framträdde, och efter slutad Gudstjenst tilltalade den på kyrkovallen församlade allmogen. Manligt ljöd hans stämma och nordanvinden förde hans kraftfulla ord öfver fältet **). Han beskref för dem rikets *tillstånd*, påminte dem hvad deras fäder gjort under Engelbrekt och Sturarne, uppmante

*) "Källaren, der Gustaf doldes, underhålles ännu, och gården kallas, efter sin fordne ägare, ännu Tomtgården."

**) "Dalkarlarne uppmuntrades att bistå Gustaf äfven deraf att det alltid blåste nordan, då han tilltalade dem; en vind, som ansågs lycklig vid stora och vigtiga företag."

dem att förena sig med honom, till fäderneslandets räddning, och slöt med dessa ord: "mina förfäders mod, mitt svärd och mitt blod — ty mer har icke tyrannen lemnat mig — är fäderneslandets, och fäderneslandets sak är min."

"Han erhöll väl ej genast af allmogen det svar, han hade hoppats, dock förvärfvade han sig ännu många nya hemligen tillgifna vänner. Denna sinnesstämning visade sig snart; ty då, kort derefter, en dansk fogde, utsänd att gripa Gustaf, kom till Mora, blef han af Rasmus Jute, en der bosatt man, öfverfallen och ihjälslagen, och då, under samma tid, Morakarlarne en dag från kyrkvallen sågo *en tropp ryttare, af 100 man, komma* tågande på isen, uppåt Siljan, och nalkas stranden, sprungo de tillsamman och började med all kraft att klämta i kyrkklockorna, såsom det brukades, då någon stor fara hotade. Vädret låg uppåt socknarna, och från alla håll nedströmmade skaror af beväpnade bönder från bergen. Prestgården, dit danska hären tagit sin tillflykt, stormades; dörrarna uppslogos med stockar, och Danskarne kunde blott rädda sina lif genom en högtidlig ed, att ej tillfoga Gustaf något ondt."

"Vi hafva redan nämt huru denne, då han ej kunde förmå allmogen till något enhälligt beslut, begaf sig bort på vägen åt Norrige, huru han återkallades och af de utsände skidlöparne

upphanns i Lima socken, nära gränsen. Det var till Mora prestgård han då återvände. Det var der han fann allmogen samlad sig till mötes. På fältet derinvid mottog han, som rikets höfvidsman, deras ed om trohet och lydnad, och der utdelade han de första pilar, bågar och spikklubbor åt de trehundrade tappre, som, anförde af honom, nu skulle uttåga till fäderneslandets räddning. Mot Christiern, beherrskaren af trenne riken, mot en konung, befryndad med Europas mäktigaste furstehus, mot ett välde, understödt af talrika och öfvade härar, af flottor, fästen och borgar — utvandrade från Mora slätter denna ringa, *oöfvade, illa beväpnade bondehop* — för att åt verldshistorien gifva ännu ett stort och lysande vittnesbörd hvad ett folk förmår, som, lifvadt af kärlek till frihet och sjelfständighet, reser sig att hämnas förtryck och våld, och att återgifva åt en förtrampad mensklighet dess kränkta rättigheter *)."

"Med bestämd visshet käner man ej det ställe på Mora kyrkvall, der Gustaf tilltalade allmo-

*) "Då man sade danske biskoppen Jöns Beldenacke, som med en här af 6000 man, vid Brunebäcks färja, mötte de nedtågande Dalkarlarne, att desse, när nöden fordrade, kunde lefva af barkbröd och vatten, utropade han med häpnad, "ett folk, som äter barken af träd och dricker vatten, kan icke fanden tvinga, mindre någon man. Gode vänner! låtom oss hasteliga draga hädan." Den fruktan han yttrade var grundad: oöfvervinnerligt det folk, som kan *umbära*. Den som lärt att kämpa mot *naturens* våld, fruktar ej heller *menniskors*."

gen. Sannolikast har det skett från en nu till hälften nedsjunken jordhög, kallad klockgropen; men ingen minnesvård betecknar ännu denna märkvärdiga plats. Nära derinvid och närmare stranden är det ställe der Gustaf III, 1788, höll sitt tal till Dalkarlarne. Det utmärkes af en upphöjning, omgifvet af ett staket och planterade träd. Vid Mora kyrka mottog äfven Konung Carl XIV Johan en deputation af Öster-Dalarnas allmoge. Så många minnen förena sig att gifva denna nejd ett värde, stort och dyrbart för hvarje svenskt hjerta."

"Men ej blott i sina minnen, äfven i sin natur är denna trakt märkvärdig. Den hör till en af de skönaste inom Sverige. Det öppna odlade fältet, kyrkan och dess omgifvande prestgårdar och många byggnader omslutes i norr af den väldiga Dalelfven, i söder af Siljan. Denna vackra sjö, med sina ljusa stränder och klara lätta bölja, öppnar här de mest leende utsigter öfver byar, åkerfält och lundar. På afstånd synes Sollerön, hvars kyrka, nära vid stranden, tyckes likasom höja sig ur vågorna. De aflägsna blåa bergen begränsa slutligen, likt en hög molnkrans, denna tafla, hvars total-uttryck är ett mildt, stilla majestät."

"I seder och lefnadssätt bibehåller detta folk ännu mycken renhet och enkelhet, och den ka-

rakteristik vi redan lemnat öfver Dalallmogens berömvärda egenskaper i allmänhet, torde här och i de omgifvande Elfdalns och Orsa socknar finna de minsta undantag. Väl hafva utvandringarna, hvilka, för landets öfverbefolkning och det bristande utrymmet till odling, ske mycket talrika (från Mora utvandra årligen öfver 2000), någon gång på de återkommande visat ett menligt inflytande, dock är det en tröst att finna den fordna dygden och redligheten från de flesta af deras boningar ej ännu försvunnen."

"Ehuru umgänget mellan könen är i hög grad otvunget, har dock sällan sedligheten lidit deraf. De så kallade *hedersnätterna* äro äfven här gängse; likväl är det nästan alldeles oerhördt att finna inom något Dalkarlshus en okysk lefnad, och oägta barn födas ytterst sällan. I Mora, Leksand och några andra socknar är brukligt att kullorna under vintern, vissa aftnar i veckan (vanligen Tisdagar och Fredagar), samla kring sig drängarne i byn, utan att föräldrarne äro tillstädes. Dessa — *soiréer* anställas merendels i fähuset (på dalska *fjåset*), der man på en stubbe, beslagen med en jernplåt, har stickbloss brinnande till lysning. Kullorna virka då band, muddar, m. m., åt sina tillbedjare, som deremot förlusta dem med muntert glam. Sammankomsten räcker vanligen långt inpå natten."

"I de ofantliga skogar, som på norra och östra sidan *omgifva* Moras odlade trakter, hafva bönderne *sina* fäbodar. Till dessa (nära motsvarande Schweitzarnes *sennenhütten*) utvandra de med sin boskap på nomadiskt vis, vid början af sommaren, hvilken utvandring de kalla *bufyera*. Merändels äro kring sådane små ensliga skogsställen små åkertegar och ängsfläckar upptagna, hvilka med mycket besvär och tidsspillan skötas och underhållas. Boskapens vård är anförtrodd åt unga flickor, som, under det de vandra omkring i den öde bergsbygden, ofta uppstämma på sina vallhorn eller långlurar *) de enkla, hjertliga melodier, som ännu i aflägsna byggder finnas bevarade från Nordens urgamla folksharpa."

"Runor äro här ännu kända och nyttjade. De bomärken, som bönderne rista på sina åkerredskap och husgeråd, äro merändels runbokstäfver, och runstafven nyttjas såsom en stående almanach. Vi ha redan nämt om det egna språk,

*) "De förra göras af kohorn, med tre eller fyra små hål på sidan, att modulera tonerna och spelas som en vanlig *spetsflöjt*. De sednare bestå af tätt hopfogade tunna *granspjelor*, omlindade med näfver. De äro långa och raka, *hafva* vidgad mynning som ett valdthorn, och begagnas *när ljudet* bör höras på långt afstånd — vanligen att *bortjaga björnar* eller vargar. Att skrämma dem, måste äfven kullorna då och då, om nätterna, aflossa ett bösskott, hvilket likväl ofta ej gör någon verkan. På deras vallhorn blir man stundom varse inristade bokstäfver; dessa äro ej initialerna till ägarinnans namn, utan till någon ungdomsväns eller leksysters, hvars minne de på detta sätt återkalla och upplifva."

som allmogen i denna nejd talar. Då det tydligen bevarar så många märkvärdiga lemningar af den för Skandinaviens folkstammar fordom gemensamma Norräna-tungan, förtjente det i hög grad att närmare, än hvad hittills skett, af någon fornforskare granskas och undersökas."

RÄTTVIK.

"Då man lemnar Leksands kyrka, hvars läge på en udde i Siljan är ett af de vackraste i Dalarna, och följer nordöstra sidan af sjön, vidtager efter en kort timmas färd Rättviks socken. Den omsluter en stor, af leende stränder omgifven, vik, *af hvars form den äfven erhållit sitt namn.* Landet är här mycket tätt bebygdt. Omkring viken, mellan vackra lunder och höjder, ligga dess flesta byar. De äro merändels mycket stora och folkrika; Vikarby, till exempel, räknar öfver 90 grannar. Jordens kalkartade blanning gynnar åkerbruket mer här än på någon annan trakt af Dalarna, en omständighet, som gör det sannolikt, att denna nejd blifvit tidigt odlad och bebodd."

"Folket skiljer sig, både till lynne, utseende och klädedrägt, *i många* märkliga drag, från sina grannar. Synnerligen visar sig denna jemförelsen med Moras allmoge. Rättviksbonden, med mera mörklagd hy, bredare och rakare ansigtsform, röjer tydligen sitt ursprung af en annan stam.

Växten är mager, *knotig* och ovanligt lång, den längsta, som någon allmoge i Dalarna har. Klädedrägten, *som* i fordna tider haft *många* utmärkande egenheter, hvilka småningom blifvit aflagda, behåller dock ännu, synnerligen i sin form, mycket som skiljer den från den drägt grannarna bruka, och som bevittnar en högre ålder. Så är det, både af karlar och qvinnor allmänt iakttagna, bruket af vida, något öfver skon hängande strumpor, eget för denna socken, och sannolikt mycket äldre än det vanliga. Att det i fordna tider varit gemensamt för flera trakter af Dalarna, bevisar Morakarlen Engelbrekts bild från Gustaf I:s tid. *Sådana benkläder bära äfven de figurer, föreställande* götiska fångar och krigare, hvilka på basrelieferna af Colonna Trajana i Rom förekomma. Kullornas hufvudbonad är, utom timben, hvilken allmänt nyttjas i denna som i de flesta andra trakter af Dalarna, en svart mössa, af kläde vid högtidliga tillfällen, eljest af kläde med röda kanter, till formen lik de finska och lappska mössorna. Karlarne nyttja vanligen svart rock, *men på* helgdagar äfven blå. Då aflägges också *det* breda, med fyra eller fem söljor *fästade, lif*bältet. Qvinnorna nyttja röda strumpor, stundom hvita vid foten, karlarne deremot alltid blå. Till de förras sorgdrägt hör svart förkläde."

"Om Rättviksbonden, oaktadt sin långa resliga

växt, i sitt yttre icke äger några särdeles för skönhet märkbara drag, äro i denna socken kullorna deremot vanligen särdeles vackra, och utmärka sig, *genom* detta företräde, framför qvinnorna i andra trakter af VesterDalarna *)."

ELFDALN.

"Denna, af höga berg både omgifna och genomskurna, socken är belägen i norr från Mora. Afståndet mellan de båda socknarnas kyrkor är nära 4 mil. Folket, som i utseende och bildning mycket liknar Moras allmoge, har dock i vissa sedvanor och äfven i sin drägt några egenheter, som *gifva anledning till den förmodan*, att det i äldre tider blifvit blandadt med finska kolonister, af hvilka ännu några få slägter finnas qvar i de öfra trakterna af Moras vidsträckta skogsbygder **). Så nyttjade Elfdalsbon fordom allmänt de finska så kallade kullmössorna, en hufvudbonad, som i allmänhet utmärker jägaren och skogsbon, då hatten med skärm mot solen tyckes tillhöra åkerbrukaren; de vanliga skoplaggen äro ännu kängor, som hafva långa tunna sulor, och hoprynkas

*) "Men den vackraste af all Dal-allmoge är den i Malungs och Floda socknar i VesterDalarna. Kullorna isynnerhet utmärka sig för ovanligt hvit och skär hy, samt lifliga uttrycksfulla ögon."

**) "De kallas derföre äfven Finnmarkerne. Märkligt är att ett kapell i Mora kyrka ännu heter Finnchoret."

kring benet. För öfrigt är i drägten ingenting märkligt."

"Jagt, fiske, boskapsskötsel, slöjdarbeten, upptagande och förädling af myrjern äro socknens äldsta näringsgrenar. Den sista har numera upphört. Åkerbruket, i början en bisak, har väl i senare tider mycket utvidgats; men en svårbrukad odlingsmark, förstörande frostnätter och jordegornas för långt drifna sönderstyckning lägga stora hinder deremot. Folket är fattigt; utan barkbröd kan det ej framlefva något år. Den resande, som besöker dessa ställen, och ser vid vägen långa rader af unga tallar stå afbarkade, hör på sin fråga, *hvarföre de blifvit det*, visserligen ej utan rysning sin skjutsbondes svar: "till bröd åt oss och våra barn."

"Ett räddningsmedel från hungersnöd har dock detta folk i det här anlagda porfyrverket. Då det af Europa beundras i de arbeten, som derifrån utgå, välsignas det af den fattige Elfdalsbon, som, vid en förhärjad gröda, ser bergens stenar, på detta sätt, likasom förvandlas för honom till bröd. Det är genom dess höge ägares, Hans Maj:t Konungens, *enskildta* stora uppoffringar, som detta verk ännu kunnat fortfara, och Sverige skryta af att kunna producera arbeten, sådana som intet annat land i Europa äger att framvisa."

"Porfyrverket började att bearbetas först 1788, af ett bolag, ställdt på aktier. Sjelfva verket är anlagdt $\frac{3}{8}$ mil norr om Elfdalns kyrka, $\frac{1}{4}$ mil öster om landsvägen, och nästan i midten af *porfyrbrotten*, som ligga på spridda afstånd, $1\frac{1}{2}$ eller 2 mil deromkring. Det förnämsta, och som ger de tätaste och största blocken, är Blidbergs grufva. Sjelfva arbetssättet och alla dertill nödiga inrättningar äro af svensk uppfinning. Slipverkets mekanism är isynnerhet snillrik och beundransvärd. Den är uppfunnen af öfverdirektör Hagström, inrättningens äldste förtjenstfulle styresman. Icke sällan göra bönderne sjelfve lyckliga *uppfinningar, som bereda dem genvägar och lättnad i deras möda."*

Porfyrverket har i flera års tid afsändt till sitt i Paris varande nederlag *) en mängd pjeser af alla slag. Man förfärdigar af porfyr mångfalldiga eleganta och dyrbara möbelartiklar, såsom skålar af stora och små dimensioner, vaser, af hvilka somliga gå till ett ganska högt värde, kolonner, runda och fyrkantiga bordsskifvor, pendyler, spiselkransar, *bläckhorn*, brefpressar, smörkannor, saltkar, knifskaft, *färgstenar* med löpare, mortlar med stötar; på dessa båda senare pjeser är mycken

*) Hos Hr Galle, bronsarbetare, gatan Richelieu, N:o 89. Han åtar sig uträttandet af alla beställningar till porfyrverket, som hos honom blifva anmälda.

brist i Paris, och det gagn, som pharmaceuter och färgtillverkare, m. fl., hafva deraf, bör ensamt leda till en ganska lönande afsättning, då man jemför tillverkningen, relatift till dess dimensioner och tjocklek, med industriidkarnes behof.

Dessa på en gång nyttiga och förträffliga tillverkningar äro icke så kända och värderade i Frankrikes hufvudstad, som de förtjena, isynnerhet hvad bordskifvor och spiselkransar beträffa, som, i anseende till porfyrens egenskap att emotstå alla verkningar af syror, äga ett ovedersägligt företräde framför marmorn och hvarje annat ämne, som öfverflöd och konst använda till förskönandet *af det inre i den rikes boningar.*

Bland de vaser, som i stor mängd blifvit afsända till Paris, äro isynnerhet de större utmärkta af deras prydliga och fulländade former; i allmänhet äro alla arbeten från detta förträffliga manufakturverk utförda med ojemförlig omsorg; kanternas jemnhet äfvensom slipningen lemna intet öfrigt att önska.

Elfdalens porfyr är af flera slag; de, som äro kända under namn af klitt och rennås, äro de vackraste; de äro också rarast, och användas isynnerhet i finare tillverkningar.

Af de svenska gråstensarterna finnas jemväl många slag; de ljusa med små svarta prickar äro minst vanliga; de låta, likasom porfyren, slipa

sig. Till Paris afsändas ganska vackra vaser och kolonner, äfvensom bordsskifvor af detta ämne.

Porfyren är särdeles användbar att förvara mjölk uti; det är bekant att mjölken snart tärer sig in och genomfräter den vanliga marmorn, deremot har den ingen verkan på porfyren. Den skulle likaledes med fördel vara användbar till urtaflor på tornklockor, sådan som den man ser på stadshuset i Paris.

Vi hafva i det föregående omnämt den präktiga porfyrvasen vid Rosendal, som är af en enda sten och håller elfva fot i diameter. Den antika formens renhet och elegans, det fina och i kanterna väl utförda arbetet, den ojemförliga slipningen, allt förvånar i detta sköna arbete, isynnerhet då man erfar att endast simpla bönder utfört detsamma.

I Sverige är begagnandet af porfyrtillverkningar allmänt, till en synnerlig och smakfull prydnad för rum, trädgårdar och monumenter. Ett ansenligt nederlag för dem finnes i Stockholm, och utförseln deraf till främmande orter ökas årligen, samt börjar blifva betydlig.

Sedan jag användt nära en månad på mina besök i Upsala och dess omgifningar, tog jag vägen åter till Stockholm, i de första dagarna af Augusti, hvarunder jag likväl icke möttes af något nytt föremål, värdt läsarens uppmärksamhet.

TOLFTE KAPITLET.

Seder och bruk.

Polis. — Pass. — Tullstyrelse. — Folkets beskedlighet. — Dess smak för bullrande nöjen. — Höflighet och dess fordringar. — Fattningsförmåga, långsamhet, folksvordomar. — Korporationsfester. — Nationella sympathier och antipathier. — Barndop, giftermål, begrafningar, kyrkogårdar. — Sällskapslif, giftermål, passion för spel. — Fruntimmer. — Moder. — Toiletten. — Fruntimmernas vackra utseende i allmänhet. — Sedeslöshet bland de lägre klasserna. — Eldsvådor. — Ekipager. — Kaffehus. — Postverket och skillingsposten. — Välgörenhets-inrättningar.

Ehuru jag, vid min ankomst till Sverige, var försedd med ett ganska utförligt franskt pass, såg jag mig likväl föranlåten att uttaga ett svenskt, utan *tvifvel till kronobetjeningens beqvämlighet*, i händelse någon skulle fallit på den tankan att efterfråga detsamma, och detta nya pass kostade mig omkring tjuge francs.

Så snart en utlänning ankommer till Stockholm, låter polisen affordra honom dess pass, och ett par dar derefter infinner sig en af dess embetsmän, som förevisar honom ett tryckt papper, hvarå flera frågor finnas uppsatta på franska, engelska, tyska och ryska språken, hvilka böra skriftligen besvaras på det i bredden lemnade rum; några af frågorna voro af följande innehåll: Hvad är ändamålet med er resa? Af hvilka personer är ni känd? Till hvem är ni re-

rekommenderad? Huru långt blir ert tillämnade vistande här? m. fl. Utlänningar äro föremål för en synnerlig uppmärksamhet; om deras härvaro ger anledning till ringaste misstanka, blifva alla deras företag med omsorg bevakade; imellertid måste man tillstå, att de njuta den oinskränktaste frihet; ickedessmindre är det oangenämt att vara ett föremål för alla dessa forskningar.

Polisen, såsom en särskild styrelse, afsöndrad från den allmänna lagskipningen, hvarunder den bland alla Europas folkslag fordom hörde, är en af nyare tiders uppfinningar; i hela norden är den ganska formalistisk, emedan den behöfver någon *sysselsättning, för att motsvara ändamålet med dess inrättning.*

Polisen och tullstyrelsen hafva någon likhet med hvarandra; den förstnämda är en politisk institution till beskyddande af enskild säkerhet och för att vaka öfver personliga förhållanden; den senare är en fiskalisk inrättning, hvars föremål är att beskydda industriella intressen och fylla regeringens kassa.

Tullstyrelsen i Sverige är nästan äfvenså sträng som polisen, och det kan ej vara annorlunda med en författning, som än i dag är uppfylld af förbud, hvilka endast locka till ständiga öfverträdelser; koffertar, knyten, kläder, allt visiteras, ge-

nomletas, undersökes med en noggrannhet, som är alldeles förtviflad för den stackars resande, hvilken ofta med konst och möda inpackat sina saker, och nu ser dem upprifvas om hvartannat; till och med hans resväska är icke fridlyst; dock slipper han några undersökningar på sin person, och i sådant fall är den svenska tullbetjeningen vida höfligare än i åtskilliga andra länder.

Flera handlande i Stockholm idka uteslutande lurendräjeri; fastän dylika spekulationer äro underkastade flerfalldiga missöden och olägenheter, hvilka entreprenörerne tvifvelsutan haft den försiktigheten att på förhand upptaga i deras *budget*, leda de dock hastigt nog till förmögenhet.

Oaktadt den stränghet tullbetjeningen visar, tyckes det likväl som om de icke skulle vara så alldeles omedgörliga, som de vilja anses; det gifves medel att blidka dem, och jag är öfvertygad att herrar lurendräjare i det fallet äro af samma tanka som jag. Under mitt vistande i Stockholm blef jag bjuden till en middag, der gästerna syntes tillhöra tvenne alldeles motsatta elementer; på ena sidan såg man några embetsmän, sannolikt underordnade vid tullen, och, å den andra, trenne köpmän; det är mig icke bekant huruvida frågan gällde någon ynnest, som dessa senare önskade erhålla, eller om de ville visa sin erkänsla för en dem redan bevisad tjenst, allt nog, dessa

förfärliga motståndare syntes mig för ingen del förvånade att finna sig tillhopa vid samma bord; likväl röjdes en viss min af hemlig förlägenhet i våra hederliga tullkarlars åtbörder och skick; men småningom dränkte de sin allvarsamma min och sin förlägenhet i vinglaset; på den förra förbehållsamheten följde lif och munterhet, och det bästa förstånd tycktes råda mellan de båda partierna, som innan kort inför det allmänna skulle återtaga deras, åtminstone till utseendet, fiendtliga förhållande.

Oaktadt alla de små obehagligheter å tullens och polisens vägnar, som en utlänning, vid ankomsten till Sverige, måste underkasta sig, kan han ej emotstå en viss känsla af välvilja för det goda, vänliga, fredälskande och gästfria folket, och han varseblir innan kort på hvilket högt steg af hyfsning det står. De förbrytelser, som störa samhällens lugn, de brott, som inom dem utbreda skräck och bedröfvelse, äro här nästan okända; knapt gifves det exempel att stöld och mord blifvit begångna på öppen landsväg; man kan resa natt och dag i den fullkomligaste säkerhet. De försiktighetsmått, som man på andra ställen vidtager, för att försvara sig, i händelse af ett oförmodadt anfall, äro här alldeles öfverflödiga och utan allt ändamål. Jag påminner mig, i anled-

ning häraf, den förvåning, som folket på en liten aflägsen gästgifvaregård visade, när de sågo huru jag på bordet i det mig anviste sofrum lade ett par pistoler och en dolk, sådan som den begagnas af sjöofficerare, och hvarmed jag i hvarje händelse försett mig; karlarne gjorde stora ögon, i hvilka snarare förvåning än fruktan var tecknad; hvad fruntimmerna angår, fingo de en alldeles förfärad min, och jag är numera öfvertygad, att jag i deras begrepp ansågs för en slags Fra Diavolo, eller för någon annan bandit, som från den innersta vrån af Calabrien undkommit till Sverige, för att frälsa sitt hufvud från galgen. Jag hade tillräckligt af denna oangenäma erfarenhet, och ifrån samma ögonblick gömde jag de onyttiga vapnen längst ner i min koffert.

Med all den fromhet och beskedlighet, som utmärker detta folk, finnes ickedessmindre knapt någon nation, som utveklat ett kraftfullare lynne, och månget blad i dess historia vittnar om den ihärdighet och det mod, hvarmed de uthärdat de hjeltemodigaste strider till försvar af sina rättigheter och sitt oberoende.

Den afsöndrade lefnad, som en stor del af Sveriges invånare föra midt ibland sina skogar och berg, bidrager ej litet att gifva dem sinne för betraktelser och forskningar, och denna håg leder till en märklig utvekling af deras själsförmögenheter;

men under denna lugna och tänkande yta döljes ofta en eldig och de största företag vuxen själ.

Man beskyller Svenskarna för att vara afundsjuka, hatfulla, samt att hafva en afgjord böjelse för rättegångar och chikaner. Den fattigdom, som i allmänhet råder inom landet, ger ett ökadt värde åt äganderätten, hvarföre man icke heller tål minsta kränkning af densamma, och hemtar af den ringaste omständighet anledning till en process.

Höflighet är ett hufvuddrag hos denna nation, och tillika ett talande bevis på dess vackra karakter och långt hunna hyfsning.

Engelsmännen äro, som man vet, utomordentligt sparsamma på alla yttre höflighetsbetygelser; de undvika hvarje åsidosättande af deras värdighet som frie män; de hafva helt och hållit satt sig i oberoende af de obeqväma och barnsliga bruk, som en nyckfull sällskapsverld öfverallt sökt påtvinga menniskorna, och de anse med högsta förakt dessa odrägliga artigheter, som äfven de eländigaste stackare slösa på hvarandra i främmande länder. Upphöjda tänkesätt och ädla handlingar, se der, säga de, hvad som bör karakterisera den sanna höfligheten; men Engelsmännen äro i allmänhet icke besvärade af mycken värma, och dessa vackra tankar kunna ej vara så alldeles fria från brittiskt öfvermod.

Dessa åsigter, som äfven börjat rotfästa sig i Frankrike, hafva ännu icke vunnit burskap i Sverige; man blottar der hufvudet i sällskap, för sina förmän och då man talar till fruntimmer; men för öfrigt måste man medge att ryggraden hos Svenskarna är på långt när ej så mjuk, som hos Danskarna, Tyskarna och Italienarna; deras åtbörder tvertom tillkännagifva ett folk, som är stolt öfver sina regenter, samt menniskor, hvilka äga full känsla af deras egen värdighet.

Det skulle imellertid icke vara omöjligt att denna nationalstolthet, uppjagad till en viss öfverdrift hos somliga personer, gör dem misstänksamma, *snarstickna och pockande*. Jag anser mig, såsom trovärdig berättare, böra till stöd för denna sats anföra ett litet äfventyr, som hände mig i Upsala.

Under mitt vistande i denna stad, företog jag en lång utvandring i trakten, hvarunder Hr R...., som talade ganska väl franska, hade den godheten att vara min ledsagare; när vi återkommo, ingingo vi på ett slags kaffehus, der vi begärde ett glas limonad, men som någon sådan icke fanns, måste vi i stället åtnöja oss med svagdricka, en lätt, angenäm och svalkande dryck. Vid detta tillfälle erhöll jag en liten lexa, i afseende på Svenskarnas öfverdrifna granlagenhet i höflighetsfrågor. Åtskilliga personer voro tillstädes i

detta kaffehus, hvarföre jag också icke underlät att vid inträdet aftaga hatten; men som jag blifvit mycket varm, ansåg jag mig kunna åter påsätta densamma. Tvenne personer, hvilkas yttre förhållande tillkännagaf en bättre uppfostran, fästade uppmärksamhet vid denna omständighet, hvilken de upptogo såsom en ohöflighet, och började betrakta mig med vreda ögonkast, samt tillkännagåfvo deras missnöje medelst några ord, dem de helt lågt frammumlade. Jag var helt och hållet okunnig om orsaken till detta deras uppförande, och kunde minst af allt förmoda, att dessa herrar hade godheten i det ögonblicket *sysselsätta sig med min ringa person; men min* hederlige följeslagare skyndade att leende underrätta mig om min förseelse, samt rådde mig att, till undvikande af några obehagligheter, aftaga hatten. Rådet var visserligen ganska godt, och det hade kanske varit i sin ordning att jag följt detsamma; men jag ansåg mig icke böra gifva efter. Det tillhörde tvifvelsutan mig att respektera bruket; men jag fruktade att genom för mycken eftergifvenhet röja någon slags feghet. Jag tyckte äfven, att man var skyldig mig en viss granlagenhet såsom främling, samt tillstår dessutom, att jag ansåg mig fullkomligt tryggad, och, om jag icke bedrar mig, till och med något uppmuntrad af de välvilliga ögonkast och det gillande små-

löje, som jag förmärkte bland flera närvarande hyggliga ynglingar, hvilkas medhåll jag ganska tydligt kunde påräkna: jag fortfor således ganska tappert att upprätthålla min flaggas anseende.

Imellertid fortsattes knotet, utan att jag derföre på minsta vis lät störa mig. Slutligen skredo de trätgiriga kamraterne till ett afgörande beslut: de ropade med hög röst på kyparen och begärde sina hattar, som de gerna sjelfva kunnat taga, emedan de hade dem under sina händer, hvarefter de med mycken värdighet satte dem på sig, och för att desto tydligare låta mig förstå afsigten med denna pantomim, gingo de fram och betraktade mig *med mycket allvar;* jag deremot kunde ej längre återhålla mitt löje, min följeslagare icke heller, och de unga herrarne, som varit vittne till detta uppträde, följde vårt exempel; när mina båda förfärliga kämpar sågo att allas munterhet vändes emot dem, gingo de på dörrn med ett utseende, som på långt när ej var så stolt, som det de nyss förut antagit. Det öfriga sällskapet skyndade sig nu fram till mig, och sökte att i de förbindligaste uttryck godtgöra det obehag, som denna lilla händelse förorsakat. Jag anför dessutom denna anekdot endast såsom ett äfventyr, och man lär utan svårighet inse huru långt det är ifrån mig, att af denna tillfälliga småsak vilja draga några karakteristiska slutföljder.

Beträffande *allmänna* höflighetsbetygelser, underrättades jag af en person, hvars omdöme och karakter jag bör värdera och högakta, att folket beständigt ådagalade det största oberoende i yttrandet af sina känslor. "Denna allmänhet," yttrade han, "som nu hastar att blotta sina hufvu-"den på Carl Johans väg, hade, under Gustaf IV:s "tid, råkat i en sådan förgätenhet af gamla höflig-"hetsbruk, eller umgicks så beständigt med farhå-"gan att förkyla sig, att den stackars monarken "såg sig nödsakad åt polisens vård anförtro denna "del af nationalkänslan, som man tycktes alltför "mycket vårdslösa i hans närvaro."

Högtidligheterna vid barndop aflöpa utan mycket prål. När en familj förökas med någon ny medlem, tillkännagifva föräldrarna sådant för kyrkoherden i församlingen, som en af de nästföljande dagarna infinner sig i de båda makarnas boning, der han döper den nyfödde. Merändels äro ett par vittnen närvarande på mannsidan och lika många af det andra könet. Sällskapet serveras vanligtvis med thé och dragéer.

Giftermål tillgå nästan med samma enkelhet. Föräldrarna infinna sig i kyrkan med sina barn och förklara deras afsigt att förena dem; härmed är förlofningen skedd; giftermålskontraktet har merändels förut blifvit uppsatt. Påföljande söndag förkunnar presten, efter slutad predikan, med

hög röst det tillämnade giftermålet; detta kungörande upprepas på samma sätt trenne söndagar efter hvarandra. Bröllopet firas vanligtvis hos brudens föräldrar, utan allt uppseende, i närvaro af slägten och några vänner. Det är ingenting ovanligt att det uppskjutes några månader. Äfven här igenfinner man Svenskens lugn och tålamod.

All yttre ståt är förvarad åt begrafningar; dessa firas med en verklig högtidlighet; alla den aflidnes anhöriga och vänner inbjudas att deltaga i liktåget, som, ju talrikare det är, ju mera hedrar sorghuset. Jordfästningen verkställes aldrig förr än trenne dagar efter dödsfallet, och någon gång ännu senare, isynnerhet om vintern. Begrafnings-högtidligheterna förorsaka ofta betydliga kostnader, och det är ej sällspordt, att de uppgå till två eller tretusen francs. Denna utgift anses oundviklig; den afräknas på arfskiftet, och om det äfven skulle hända, att boet är skuldsatt, ogillas den ingalunda af fordringsägarne.

Kyrkogårdarna underhållas med en omsorg, som i hög grad hedrar den religiösa känslan hos detta förträffliga folk; inom den minsta by äro de öfverskuggade af vackra löfträn; den enklaste grafvård prydes af planterade eller ditströdda blommor, och ofta ser man utmed densamma den aflidnes klagande anhöriga. I städerna vittnar samma vördnad för de dödas aska om den hos nationen

rådande moralitet; den yttrar sig dock här med större anspråk: minnesvårdar af granit och marmor, omgifna med blommor och sorgträn, gifva dessa åt saknaden helgade rum ett visst anseende af ljuf svårmodighet.

Det sämre folkets fattningsförmåga saknar ofta lif och nödig utbildning; det är med mycken svårighet, som man lyckas göra sig begriplig genom tecken, och man märker snart att man är långt ifrån Italien. Jag har ofta varit i tillfälle att göra denna erfarenhet; min fullkomliga okunnighet i språket nödgade mig som oftast att taga min tillflykt till tecken; de voro, som jag tror, så tydliga, att man icke kunde misstaga sig om meningen dermed, och likväl var min möda nästan alltid fruktlös; man förstod mig icke.

Menniskorna här äro förtvifladt långsamma, åtminstone förekomma de oss Fransmän så; man måste dock vänja sig dervid, ty de gå till väga, i alla sina företag, med ett lugn och en köld, som låta sig af ingenting störas; men denna tröga sinnesförfattning ersättes af den största punktlighet, så att om de befallningar man ger en tjenare icke uträttas med all den skyndsamhet, som lifligheten af en fransk karakter fordrar, blifva de åtminstone fullgjorda med en sorgfällig noggrannhet.

En i sig sjelf *obetydlig* omständighet, men som synes mig *ganska* karakteristisk, kan hänföras till de *kännemärken*, af hvilka man vägledes vid bedömmandet af folksederna i ett land. Det är *bekant* att de södra folkslagen, men isynnerhet Ryssarna, begagna sig af de smutsigaste svordomar. I Sverige deremot äro ederna af en jemförelsevis kysk beskaffenhet; den värsta är *tusan djeflar*, en svordom, som i Frankrike skulle anses för *un juron à l'eau de rose*.

Hvarje folkslag har sina nationliga motviljor eller vänskapskänslor, hvilkas uppkomst härleder sig från ömsesidiga stridigheter, förbund och handelsrelationer *eller andra omständigheter*, som hafva antingen upplöst eller *fastare tillknutit* föreningsbanden dem imellan. De utlänningar, som i Sverige röna vänskapsfullaste emottagandet, äro Tyskar, tvifvelsutan i anseende till båda nationernas gemensamma härkomst; näst dem, och snart sagdt lika högt i Svenskarnas välvilja, stå Fransmännen; Engelsmännen sökas, men äro föga älskade. Det folk, med hvilket Svensken minst sympatiserar, är Ryssarna; fordom *gällde* detta äfven om Danskarna; men den *gamla* förbittringen mot sistnämnde nation har nu mera lemnat rum åt det förtroligaste inbördes förhållande. Åtskilliga folkvisor tyckas egnade att i minnet fortplanta dessa ärfda hat; de innehålla naturligt-

vis låfsånger öfver Svenskarnas triumfer och deras fienders nederlag.

Folket är i allmänhet godt, ärligt och välmenande, samt af naturen fredligt och fromsint; imellertid saknar det derföre hvarken slughet eller tilltagsenhet, och de dagliga uppträden, som tullembetsmän, polisbetjening och andra den allmänna ordningens väktare hafva att uthärda, ådagalägga tillräckligt, att de sämre klasserna äro lika oroliga här som annorstädes.

Här råder en bestämd böjelse för bullersamma nöjen; i Stockholm ger den sig tillkänna genom de lustbarheter, som tillställas inom vissa åt nöjet stiftade klubbar, hvilka hafva någon likhet med Engelsmännens *yacht-club*. Dessa högtidligheter firas med mycken ståt, det vill säga med kanondunder och drickande. Vid sådana tillfällen får man oftast se fyra, fem eller sex slupar redan om morgonen segla ut ifrån staden, hvarvid det ombord varande sällskapet, medelst dånet från sina medhafvande nickor, tillkännager sin afresa; målet för denna färd är vanligtvis något vid stranden beläget värdshus eller en af de många vackra öarna i stadens granskap. Med få mellanstunder fortsättes skjutandet hela dagen, isynnerhet under middagsmåltiden, när skålarna drickas, hvarvid kanonsmällarna äro en alldeles oumbärlig accompagnement. På aftonen sker åter-

komsten under musik af fanfarer, skott och det muntra sällskapets sånger. Denna smak för bullrande tidsfördrif hos menniskor, hvilkas dag annars är upptagen af stilla sysselsättningar och arbetslifvets vanor, kan anses såsom ett kännetecken till nationens allmänna fallenhet för krigiska yrken.

Mellan adeln och de borgliga råder, i anseende till sällskapslefnaden, föga blandning; hvilket likväl icke hindrar dem, att i dagliga förhållanden stå på en ganska förtrolig fot med hvarandra. I de adliga kretsarna träffas imellertid alltid åtskilliga af de borgerliga, och af adeln finnes ungefär i samma förhållande, ett visst antal upptagna i borgerliga sällskaper; rika köpmän, kapitalister och brukspatroner lefva öfverhufvud i en fullkomlig jemlikhet med adeln i allmänhet, och de äro äfven sedda af *la plus haute noblesse*.

Giftermålen inom den högre adels- och borgare-klassen äro vanligtvis ganska lyckliga. De starka passionerna hafva föga välde öfver lugna och fredliga lynnen. Familjerna äro här, tilläfventyrs mindre än på något annat ställe, besvärade af kärleksintriger; umgängeslifvet är inskränkt, och fruntimren, som tillbringa sin tid inom sina hushåll och der sysselsättas af de bestyr dessa påkalla, äro sällan blottställda för de

förförelser, hvilka så ofta förstöra Fransmannens inbillade sällhet.

Spelraseriet har här, som i det öfriga Europa, bemäktigat sig några vissa individer, hvilka vanligtvis drifva det ganska högt. Jag har sällan befunnit mig i något sällskap, der jag ej träffat spelbord, arrangerade för wisth, piket eller boston. Med en förvånande hastighet höljas bordsskifvorna af bankosedlar; knapt får den ankommande tid att helsa, så angelägen är man att tillbjuda honom kort.

Denna förderfliga böjelse har lyckligtvis ännu icke, såsom hos oss, meddelat sig åt damerna. Huru *ofta ser man icke i Frankrike de* behagligaste unga fruntimmer öfvergifva den krets, hvars prydnad de voro, för att lemna sig åt detta dåliga tidsfördrif! När man varseblir alla dessa sköna ögon med spänd uppmärksamhet betrakta konung Davids, Hektors eller drottning Judiths groteska figurer, erinras man om den egna idén hos, jag vet ej hvilken författare, som sökte ganska allvarsamt förmå de gifta herrarne att i hast öppna ett sammanskott, för att af skickliga konstnärer låta förfärdiga vackrare målningar på korten, på det att en kommande generation må undgå faran att födas med näsor, som likna klöfver äss, eller att få en dylik ställning som ruter knekt.

I Stockholm finnes icke ett enda ungt fruntimmer, tillhörande de bättre sällskapskretsarna, som har *minsta* kännedom af kortspel, och äfven ibland de äldre är deltagandet i detta nöje föga allmänt. Om några sällsynta undantag i detta afseende äga rum, gälla de isynnerhet för den mindre bemedlade klassen (*la très petite bourgeoisie*), der spelet utomdess är ganska lågt.

Damerna synas icke vara på dålig fot med den nyckfulla gudinna, hvilken, i Stockholm som i Paris, förorsakar dem så mycket hufvudbry; *Journal des Modes*, som kommer hit på bestämda tider, läses med begärlighet, studeras med uppmärksamhet, och de föreskrifter den meddelar finna genast den noggrannaste efterföljd; fruntimmerna försumma intet, för att i detta vigtiga kapitel följa med sin tid. När någon af dem företar en resa till Frankrike, fattas henne aldrig en mängd uppdrag; med alla dessa försiktighetsmått bör det ej förvåna om toiletten, isynnerhet i de högre kretsarna, täflar med den parisiska; med ett ord: damerna kläda sig med mycken smak och med en elegans, som ej har andra gränsor än dem, som föreskrifvas af omedgörliga män, dessa små lagstiftare, hvilka understundom taga sig för att anordna yppighetsförbud inom sina egna hushåll.

Damerna af borgerliga klassen försumma icke heller sin klädsel, och en resande, som genomfarit Tyskland, skall säkert med förundran anmärka den goda smak här allmänt råder i detta afseende, och huru sällan man träffar den öfverdrifna och löjliga ytterlighet, hvarmed Tyskorna som oftast utstyra sig; till och med i vissa delar af sjelfva Paris äro modkarrikatyrerna talrikare än i Stockholm; hvad man isynnerhet fäster sig vid, är den ibland fruntimmer af alla klasser rådande utmärkta snygghet och yttre ärbarhet, hvilka äga ett ostridigt företräde framför hela den öfriga toiletten och förhöja dess värde.

Till klänningar användas isynnerhet engelska bomullsväfnader; de vackra tryckta tygerna från Mühlhausen, som, i anseende till figurernas smakfulla anordning, äga ett stort företräde, hafva ännu icke blifvit införda i Sverige. Skottska kappor brukas allmänt; vare sig i staden eller på landet äro damerna dem sällan förutan; ett försiktighetsmått, som luftens hastiga omvexlingar gör högst nödvändigt.

De svenska fruntimren hafva rykte för deras vackra utseende och älskvärda personlighet, och de göra full rättvisa åt detsamma; intet kan jemföras med det naturliga behaget i deras sätt att vara, deras klara hy, vackra hår och det på en

gång milda och uttrycksfulla i deras anletsdrag. I andra nordiska länder röjer sig hos det vackra könet temligen massiva proportioner, stora händer och fötter, samt en stark fyllighet öfver bröstet; Svenskorna deremot äro verkliga mönster af harmoni i formernas behag och smärthet; deras gång är ledig, växten förtjusande; åtbörderna äro otvungna, ofta förenade med en viss värdighet: med få ord, det finnes icke många länder, *der könet* är så gynnadt af naturen, och man vore frestad att påstå det hon här isynnerhet velat visa sin frikostighet mot qvinnorna af den lägre klassen. Intet kan också vara nättare, än en liten täck *Stockholmsjungfru, i sin vackra bomullsklänning,* som är formad efter det smärta lifvet, samt en blommig och i behagliga färgor skiftande silkesduk, vårdslöst kastad öfver hufvudet och tillknuten under hakan; snygga skoplagg och hvita strumpor fullända drägten, och sällan visar sig någon tjensteflicka på gatan utan handskar.

I Frankrike, likasom i det öfriga Europa, höra vackra fruntimmer till sällsyntheter; *ty det* förhåller sig med skönheten som med *diamanten*. Af hundra unga Fransyskor är *det* rart att träffa åtta eller tio, som kunna få namn af vackra; bland Svenskorna är förhållandet alldeles motsatt; de förtjena nästan alla i mer och mindre grad denna benämning. Hvad jag säger är alldeles icke öfver-

drifvet. Jag har betraktat Stockholms skönheter, jag tillstår det, såsom beundrare; men med det filosofiska lugn, som tillhör den ointresserade åskådaren; jag kan således, utan fruktan och utan förebråelse, på samma gång egna dem min hyllning och göra dem rättvisa.

De högre ståndens och medelklassens fruntimmer äga i allmänhet egenskaper, som utgöra könets sanna prydnad: de äro fromsinta och arbetssamma, goda mödrar, trogna hustrur (åtminstone enligt min öfvertygelse), lifliga men ärbara, älskvärda utan tillgjordhet och anspråk; de äro hvarken behäftade med Engelskornas pruderi eller *Holländskornas känsloslöhet, och, som jag tror,* icke heller med Fransyskornas behagsjuka, framför allt visa de mycken varsamhet. I stora samqväm hasta de ej att blanda sig i mängden; församlade i täcka grupper, lemna de ej sin krets förr än anständigheten det tillåter, och då blott för ett ögonblick, hvarefter de åter uppsöka hvarandra; alla deras sedvanor tillkännagifva de milda och husliga dygder, i hvilka de uppfödas.

Herrarne kunna i allmänhet icke beskyllas för öfverdrift i deras artighet mot damerna, isynnerhet när man dermed jemför den ständiga uppmärksamhet och nästan uteslutande hyllning, som i Frankrike visas könet; men om de sköna, å ena sidan,

äro i saknad häraf, se de sig åtminstone, å den andra, fredade för det högdragna sätt, hvarmed de i England behandlas af sina herrar och män, hvilka tyckas endast hafva tagit sig hustru, för att äga någon, som serverar deras thé och skänker dem barn.

Då vi åt svenska könets vackra egenskaper hemburit vår aktning, hafva vi uppfyllt en lika lätt som angenäm pligt; likväl återstår oss några ord om de lägre folkklassernas fruntimmer, hvilka, man måste tillstå det, icke kunna berömma sig af någon stränghet i seder; den i fordna tider inom Sverige brukliga polygamien synes med någon *slags vedergällningsrätt numera utöfvas af det* qvinliga slägtet. Sedeslösheten har äfven spridt sig till landsbygdens invånare, bland hvilka det icke sällan inträffar, att den unga oskyldiga flickan lyssnat till bedrägliga löften och låtit förföra sig, i det ögonblick hon var slägtens eller grannskapets högmod och prydnad. De beklagansvärda offren för en olycklig böjelse begifva sig vanligtvis öfver till Ryssland (?), der de finna en säker tillflykt mot blygd och elände; detta land är för dem ett verkligt *El Dorado*, hvarest de på sina behag kunna grunda mer eller mindre lukrativa spekulationer; nästan alla i S:t Petersburg hållna flickor, äro de vackra Svenskor; de af dem, som mest förtjena medömkan äro sådana, som, i följd af felslagna

beräkningar, *se sig* nödsakade att söka skygd inom något *harem* i denna hufvudstad. Huruvida dessa åt den mest förderfvade delen af folket lemnade utvägar äro gagneliga för sedligheten, eller fastmer väcka retelse till lasten, är en fråga, vid hvars afgörande man lättast vägledes af sedernas tillstånd inom det folk, som denna undersökning gäller.

När, uti en stad, hvarest, garnisonen och skeppsbesättningarna inberäknade, en befolkning af mer än hundra tusen invånare (?) är sammanhopad, icke finnes ett enda af dessa hus, hvarest sjömän och främlingar bortslösa sina pengar och sin helsa, skulle man, vid första ögonkastet, vara frestad att af denna omständighet draga ganska fördelaktiga slutsatser öfver det allmänna sedetillståndet; sådant är likväl icke förhållandet, och man behöfver ej hjelp af någon ansträngd tankekraft, för att finna ordet till denna gåta, hvars lösning är ganska enkel: nästan alla tjensteflickor, äfvensom den fattigare klassens döttrar, äro alldeles icke snåla om sina ynnestbevis, och, det som härvid är besynnerligast, man försäkrar att hvarken sinlighet eller egennytta hafva del i denna farliga medgörlighet; de äro, säges det, fullkomligt oegennyttiga och fordra aldrig någon ersättning; det är endast då, när dessa förbindelser blifvit under en längre tid fortsatta, som heder-

liga och välsinnade älskare ihågkomma dem med någon belöning för deras visade tillgifvenhet.

Qvinnorna inom den lägre folkklassen låta använda sig till en mängd göromål, hvarifrån de äro frikallade i andra länder, och som påskynda deras förderf. De begagnas nästan uteslutande till uppassning på alla värdshus och gästgifvaregårdar; någon gång, när det händer att karlarne i ett hushåll äro upptagne af jordbruket, skickas de ut på vägarna i hvarjehanda ärender, såsom postbud, o. s. v. Norr om Gefle följa de nästan alltid med i vanlig skjuts; när ni kommer till första ombyte, der denna sed är antagen, blir ni ej litet *förvånad att se en ung flicka sätta sig i* vagnen jemte er, fatta tömmarna och fara af, för att vid er sida fördjupa sig i de ensligaste skogar. Om somrarna äro dessa damers klädsel af ganska tunn beskaffenhet. De visa sig:

. . . . Dans le simple appareil
D'un *postillon*, qu'on vient d'arracher au sommeil;

Ett lintyg, på sin höjd en underkjol, samt en halsduk utgör hela paryren.

Vid badinrättningarna betjenas man af unga flickor, hvilka ofta se rätt *hyggliga* ut. Samma dag jag ankom till Stockholm, beslöt jag att taga mig ett bad, och erhöll för detta ändamål anvisning till en på Riddarholmen belägen badinrättning. En flicka tillagade mitt bad uti ett rum,

hvarest funnos fyra badkar, hvilka voro åtskilda medelst gröna sarsförhängen. Hon visade mycken beställsamhet i sin sysla; men på ett sätt, som alldeles icke röjde några biafsigter eller någon förlägenhet. Man fann lätt af det otvungna skick, hvarmed hon betedde sig, att hon endast uppfyllde ett hvardagligt göromål; också föreföll allt hvad hon hittills företog sig ganska naturligt; men då jag, efter slutadt bad, begärde handdukar, blef jag högligen förvånad att se min odalisk, med största lugn och kallblodighet, laga sig i ordning att betjena mig vid torkningen, och i sådan afsigt utbreda en badskjorta, hvarmed hon ville betäcka mig; *men jag hade den blygsamheten att* undanbedja mig hennes tjenst, och hon, å sin sida, fann mitt afslag lika naturligt, som om jag i motsatt fall, begagnat mig af hennes villighet. Dessa flickor måtte sett en hel hop saker i sin dar. Jag tillstår, för min del, att jag af denna början dömde till mycken egenhet i Svenskarnas seder.

Landtfolkets klädedrägt i åtskilliga provinser, såsom Blekinge, Dalarna samt Wingåkers och Östanåkers församlingar af Södermanland, är, hvad qvinnorna beträffa, i hög grad pittoresk och rikligen försedd med prydnader samt broderier af mycken smak och täckhet; men i de flesta landsorter har allmogens klädsel intet annat utmärkande än dess enkelhet och snygghet.

Karlarne kläda sig i Stockholm på samma sätt, som öfverallt annorstädes; det finnes nästan ingen skillnad i klädernas snitt och hattarnas form, vare sig i London, Madrid, S:t Petersburg, Neapel, Hamburg, Paris eller Stockholm, åtminstone äro olikheterna föga märkbara. De herrar, som göra anspråk på elegans, bemöda sig i alla Europas städer, att hålla sig i höjd med *les fashionables* i Paris och London; och *Staub*, denne modernas ryktbare ordnare, drar noga försorg att de erhålla del af alla inträffande omvexlingar. I Stockholm finnes väl personer, hvilka utmärka sig genom den omsorg de använda på sin toilette; men jag tror att antalet af petimätrar och verkliga *dandys* är här mycket mindre än på alla andra ställen; eleganterne kläda sig med mycken smak men utan anspråk; den ibland härvarande ungdom rådande sans, fredar dem för det åtlöje, som följer karrikatyren. Ett bruk, som af goda skäl oförändrat bibehållit sig öfver tjuge år, kanske ännu längre tid tillbaka, är jernbeslagna klackar: det är allmänt och af en otvifvelaktig nytta i en stad, der den ojemna gatläggningen förstör skodonen. Om vintern, eller i fuktig väderlek, betjenar man sig af en slags öfverplagg, utanpå stöflorna, på svenska kallade galocher, dem man tar af sig vid dörrn, när man kommer in i rummen.

Det sämre folket går i allmänhet bättre klädt än i Frankrike, och man ser nästan aldrig här de eländiga trasor, eller af olika tyger hoplappade klädespersedlar, hvilka, ty värr, alltför ofta falla i ögonen bland de fattigare klasserna i vårt land.

Eldsvådor hafva så ofta inträffat, att man vidtagit alla möjliga försigtighetsmått till deras förekommande. I alla stadens kyrktorn finnas väktare, som skola medelst klämtning i klockorna tillkännagifva när någon sådan olycka inträffar. Om nätterna upprepa de timslagen genom långa uthållna stötar i en lur, hvars långväga ljud i den *tysta natten har något hemskt och högtidligt.*

Det är, vid hög pligt, förbjudet att röka på gatorna, o. s. v., men, alla dessa försigtighetsmått oaktadt, förbigår sällan någon vinter, utan att en eller flera eldsvådor inträffa; dock äro sådana åtgärder träffade, hjelpen så snar och kraftig, att dessa olyckshändelser sällan hafva några svårare följder. Stockholms stads brandförsäkringsverk har en betydlig fond, så väl i äldre kapitaler, som genom fortfarande tekningar, ty nästan alla hus äro *assurerade.* Äfven finnes ett annat brandstodsbolag för alla rikets provinser, och Phenixkompagniet i London gör äfven några affärer här.

Om nätterna vidmakthålles ordningen på gatorna af brandvakter (hvilkas befattning till alla

delar motsvarar den så kallade *watchmen* i London), samt af en slags patruller, hvilka, vid inträffande eldsvådor, bära en med lykta på ändan försedd stång (?). Brandvakten är under sina nattliga vandringar beväpnad med ett långt skaft, upptill försedt med en slags tång eller skruf, hvaraf han betjenar sig att fasttaga sådane personer, som på något sätt störa allmänhetens nattro eller säkerhet. Han förstår att med mycken färdighet handtera detta instrument, som han riktar åt halsen på den förföljde fredsstöraren, hvilken, på detta sätt fångad, har svårt att undkomma, utan måste medfölja till närmaste corps-de-garde, dit brandvakten skjuter honom framför sig.

Ekipagerna äro i allmänhet dåliga och föga eleganta; om somrarna ser man ej till många sådana, emedan de flesta förmögna personer vistas på landet. Här finnes hyrvagnar; men dessa stå ej genast till hands på torgen, utan måste uppsökas eller efterskickas hos entreprenörerne. De betalas för dagen eller för resan efter ett genom taxa fastställdt pris. Hvad mindre åkdon beträffa, såsom chäsar, m. fl., äro sådana att tillgå hela dagen igenom på åtskilliga af stadens torg.

Här finnas inga kaffehus, som förtjena nämnas, åtminstone efter det begrepp, en Fransman, enligt bruket i dess land, gör sig om dylika inrättningar. De mest besökta hållas af Italienare

eller Judar. De servera med caffe, choklad, glacer och likörer. Sådane ställen, der öl, punch och bränvin försäljes, äro ganska talrika; inom dessa betjenas man understundom äfven med mat; men de äro både otrefliga och illa hållna, samt kunna alldeles icke komma i jemförelse med de eleganta kaffehusen och präktiga restaurationerna i Paris. Bruket af tobaksrökning, som är allmänt, äfven bland de förnämsta, sträcker sig äfven hit.

Tobaken beredes tvifvelsutan på ett sätt, som öfverensstämmer med invånarnes smak; jag fann den ganska mild och utan saft. Engelsk-, holländsk- och Havanna-röktobak är mycket eftersökt, äfvensom franskt snus.

Postverket är på en ganska väl ordnad fot. Sommartiden kan man inom fjorton dar erhålla bref från Paris; men om vintern fördröjes deras ankomst ganska ofta genom hafvets tillfrysning eller andra tillfälligheter; denna senare årstid går posten öfver Helsingborg, Köpenhamn och Hamburg; sommartiden afsändes den till Ystad, en liten i Skåne belägen hamn; ett ångfartyg förer posten öfver Östersjön till Greifswald, hvarifrån den fortsätter vägen genom Berlin.

Förtekningar öfver de personer, till hvilka brefven äro adresserade i Stockholm, äro uppslagna i Postverkets förstuga, på det hvar och en må blifva i tillfälle att efterse de bref han äger att

utbekomma. En dylik förtekning finnes från hvarje särskildt postkontor.

Postföringen sker på regeringens bekostnad genom bönder, som äro innehafvare af för detta ändamål anslagna hemman, hvilkas afkastning skall motsvara den lega bönderna, i annat fall, ägde att bekomma. Dessa postföringar ske aldrig till häst, utan i vagn.

Hr Mottoni, Italienare till nationen och för detta major vid regementet *Royal-Suédois*, hade, år 1832, föreslagit regeringen inrättandet af en skillingspost inom hufvudstaden; men hans egenskap af utlänning lade hinder för framgången af detta företag, hvilket icke dessmindre lärer gå i verkställighet under ledning af en Svensk, Hr Rosenqvist.

Hos ett folk, som i så hög grad utmärkes af sina milda seder, kan det ej slå felt, att en mängd stiftelser till välgörande ändamål förefinnas, och sådant är äfven förhållandet så väl inom hufvudstaden som rikets öfriga städer. Äfven kronan betalar sin gärd till dessa fromma verk, och öfver en million utgår af statsmedlen i och för så beskaffade utgifter, hvilket är en betydlig summa i förhållande till inkomsterna. Den allmänna välgörenheten fyller det öfriga, och det gifves sällan någon olycklig, som ej finner hjelp. Dårhuset vid Danviken är en stiftelse,

hvaröfver de rikaste nationer skulle äga skäl att högmodas.

De *särskilda* barmhertighetsinrättningarna för *Stockholms* stad hafva erhållit en betydlig utvidgning under nuvarande Konungens regering. De tvenne barnhusen hysa flera hundrade barn, utom det ännu större antal, som på dessa inrättningars bekostnad underhållas hos bönder i de kringliggande provinserna. Det ena af dessa barnhus, kalladt *Frimurare-Barnhuset*, är märkvärdigt deraf, att det underhålles på frimurarnes bekostnad och står under deras tillsyn. Alla år, på långfredagen, gifves till förmån för denna stiftelse, en *stor koncert på riddarhuset.*

Här finnas tvenne allmänna barnsbördshus för fattigare personer och för sådana, som önska vara okända. Med båda dessa inrättningar följer tillika en undervisningsanstalt för barnmorskor.

TRETTONDE KAPITLET.

Seder och bruk.

Värdshus. — Mathållning. — Franska viner. — Svenska bordet och dess anrättningar. — Kokkonst. — Öfverflöd vid middagskalas. — Toaster. — Handkyssning.

De svenska värdshusen äro utan undantag snygga och väl hållna. Man är säker att möta ett vänligt emottagande, uppmärksamhet och oegennytta, alla dessa tecken till den karakter af väl-

vilja, som råder hos folket i allmänhet; men vi beklaga den resande, som, vand vid det inom franska och tyska värdshus rådande öfverflöd, väntar sig samma beqvämligheter, när han kommer till Sverige; om han räknar härpå, om han är vän af bordets njutningar, skall han finna sig fullkomligt bedragen; ty han måste i den vägen endast se sig omgifven af alla möjliga försakelser; men om han kan vara belåten med en enkel och i sjelfva verket ganska tillräcklig föda, skall det visa sig, att han just icke har så stor anledning till bekymmer.

Det är dessutom icke underligt att värdshusen *eller gästgifvaregårdarna på landet äro illa* försedda: sättet hvarpå man reser i Sverige (med förbud, hvars beställningar den resande är nödsakad att följa, helst om han för efterföljande ombyten bestämt tiden, den han, af det naturliga begäret att komma fort, tilltagit så kort som möjligt), gör att, sedan marche-routen en gång är fastställd, kan man ej efter behag qvardröja eller egna några stunder åt sin *matlust*, hvarföre ock utgifterna under de *korta* uppehållen blifva i förhållande *derefter*. Svenskarna hafva dessutom den försigtigheten att på sina resor förse sig med mat i vagnen, vanligtvis rökt skinka, salt kött, bröd och bränvin; de taga således på gästgifvaregårdarna icke annat än det

nödvändigaste, och det inträffar sällan att icke dessa äga tillgång på hvad i sådan händelse åstundas. Dessa *försigtighetsmått* äro oumbärliga för menniskor, som ifrån barndomen vant sig att göra ett *mål* hvar tredje timma.

Jag har ingenstädes på värdshusen funnit så kallade *tables d'hôte;* aldrig finner man derstädes någon ordentligt serverad middag. Bordet står dukadt i en gemensam sal, der hvarje kommande tar sig plats och väljer efter matsedel. Man kan äfven låta servera sig på sitt rum; men i alla händelser äro dessa anrättningar en bedröflig och torftig tillgång för en person, som har den minsta ansats att vara läckermun.

Den resande kan icke nog taga sig till vara för de viner, som bjudas honom på värdshusen inuti landet; de äro ett verkligt försåt, en förfärlig snara, som utlägges för hans godtrohet. Tusen gånger hellre släcke man sin törst med öl, dricka eller simpelt källvatten, än att begagna sig af dessa bedrägliga drycker. Dessa viner förskrifva sig vanligtvis ifrån vinplanteringarna i Lübecks källrar; det är en förträfflig konst att så der kunna fabricera viner, och leder till mycket hastigare förmögenhet än den vingårdsmännen i Frankrike någonsin kunna ernå. Lübeck afsätter sina franska viner, af egen tillverkning, till en mängd städer i det inre Sverige, Ryssland och Pålen; några

andra städer i det norra Tyskland hafva begynt deltaga i denna lukrativa industri. Det är dessutom icke besynnerligare att franska viner fabriceras i Lübeck, än att detsamma sker med Maderavin i Cette och Paris. I svenska sjöstäderna finnas Bordeauxviner af en förträfflig beskaffenhet och till det goda priset af 2 till 6 *francs* för buteljen.

Värdshusen i Stockholm äro naturligtvis bättre försedda och på en bättre fot än de i landsorten; man äter för mycket godt pris, och det har försäkrats mig, att man kan hafva en ganska konfortabel middag för en *franc.* Societetens och *Stora Sällskapets restaurationer, dem jag besökte,* äro de bäst ordnade; man äter der ganska väl för en riksdaler banko (2 *francs*).

Bröd finnes af flera slag: att börja med har ni franskt bröd, som är hvitt och af en temligen god beskaffenhet, samt rågbröd; vidare finner ni en slags tunnbröd af samma tjocklek som ett femfrancsstycke, både af ljust och mörkt slag; dessutom har ni bröd kryddadt med anis, eller ock med citronskal (pomerans?); med ett ord, här rådör, hvad detta födoämne beträffar, en verklig lyx. Aldrig serveras hela brön åt gästerna på ett värdshus; det framsättes alltid, sönderskuret, i korgar; likaså serveras kaffé med sockret ilagdt. Dyli-

Skola väl dylika försigtighetsmått antyda, att måtta och tillbörlighet icke äro förtjenster, som kunna tillegnas kunderna på dessa ställen?

Uppasserskorna på värdshusen äro i allmänhet ganska vackra flickor, vänliga och umgängsamma; de hafva ingen lön, icke heller lemnas dem vid liqviden några drickspengar, af det hufvudsakliga skäl att sådant ej är bruket. Derjemte äro de klädda med utsökt snygghet och ojemförligt större behag än de förnämsta *cordons bleus* i Paris. Huru bära sig då de stackars flickorna åt, att bestrida de utgifter, som deras eleganta toilette fordrar? Se der en benig fråga, hvars besvarande blir oss svårt, och den vi alltså öfverlemna åt läsarens eget skarpsinne. Allt tillgår dessutom här med största anständighet, då man kanske undantar några få gester, som väl synas gillade af bruket, men af hvilka den sämsta tjensteflicka i Frankrike, och än mer i England, skulle bringas i harnesk. Imellertid tyckas dessa beskedliga flickor vara ganska känsliga för sådana artigheter, hvilka ådraga sig hela deras uppmärksamhet och välvilja.

Så väl på värdshus, som inom familjerna, ätes i allmänhet middag klockan två. Det är endast bland de förnäma, som detta sker senare, eller kring 6 och 7.

Bordserveringen inom någorlunda välmående hus tillgår med utsökt snygghet och en viss tillbörlighet, *som* i yttre skick på sätt och vis ersätter rätternas oskyldiga tarflighet.

Innan man sätter sig till bord, intages på stående fot, vid det så kallade bränvinsbordet, ett preliminärmål, hvilket föregår den egentliga måltiden alldeles som företalet i en bok; detta bord är ordentligt dukadt och lyser af kristall-karaffer, fyllda med svenskt bränvin och konjak; för att bereda sig till middagen har man att välja bland flera slags mellanrätter, såsom smör, redisor, anchovis, rökt skinka, kaviar, sill, ost, m. m. Denna *lilla måltid kallar man att taga en sup*, hvilket, enligt ordalydelsen, endast betyder ett glas bränvin. Äfven bland de högre klasserna är detta bruk gällande; i stället saknas den likör, som öfverallt i Frankrike följer på middagsmåltiden, och som här endast kringbjudes i ganska få hus.

Sockerskålen utgör den hufvudsakligaste prydnaden på ett svenskt bord; den intar förnämsta platsen midt på duken, hvarifrån den med stolthet tyckes herrska öfver den öfriga anrättningen. Vanligtvis är den af silfver och så mycket oumbärligare, som man här nyttjar socker nästan till all mat, äfven de mest kryddade såser; man sockrar på sallad, blomkål, dricka, ja jag tror till och med att icke en gång soppan är fredad derför.

Denna sistnämda anrättning har ingen likhet med den franska *soppan* hvarken i must eller kraft. Den består helt enkelt af varmt vatten, hvari man på *sin* höjd en timma kokat ett stycke kött, hvilket derefter upptages, för att användas till stek. Denna soppa, kallad buljong, serveras midt i måltiden och är kryddad med litet fänkål samt understundom med några korinter, hvilka tyckas alldeles icke vara hemmastadda i detta främmande element. I allmänhet är matlagningen vedervärdig, åtminstone på värdshusen, hvars idkare servera högst uselt efter matsedel. Hvad beställda måltider beträffa, förstå de, säger man, att göra *anrättningen förträfflig, men* äro då förfärligt dyra.

Åtskilliga besynnerliga rätter finnas, hvilka äro mycket omtyckta. Se här en: man tager en forell eller laxöring, sådan den kommer ur sjön, öppnar den genast, höljer den med peppar och salt samt slår ätticka deröfver; i detta skick låter man den stå i två eller tre dar, hvarefter den serveras som en stor läckerhet. Lax och några andra fiskslag tillagas på samma vis. D'Aigrefeuille, Grimaud de La Reinière, Brillat-Savarin, hvar ären J, store lärare i gastronomien, genomdrifne mästare i kokkonsten? Det är hit J haden bort komma, om J känt er lifvade af någon ädel

anda; det är här som en odödlig ära väntat er; ni skulle blifvit reformatörer af en barbarisk köks-vetenskap, och de lagrar, som pryda edra hjessor, skulle blad för blad hafva nedfallit i de svenska kastrullerna!

Om gastronomien, som Rabelais utmärker med ett ganska karakteristiskt epithet, ehuru det ej har någon anstrykning af lärdom, icke gjort några stora framsteg i Sverige, ersättes denna brist af ett större antal måltider. Såsom exempel härpå vill jag anföra en hederlig borgersmans vanliga lefnadsordning.

Om morgonen, när han vaknar, ställes utmed sängen ett litet bord med en bricka, hvarpå alla till kaffedrickning nödiga pjeser äro placerade: kopparna äro ganska små; gräddan, sockret, smöret merendels af förträfflig beskaffenhet. Klockan tie eller elfva frukost med smörgåsar, skinka, salt eller rökad fisk samt bränvin. Middagen serveras klockan två. Denna består nästan uteslutande af ett dugtigt stycke ox- eller kalfkött, som anrättas om söndagen, för att sedermera göra *tjenst* hela veckan, hvartill kommer en *fiskrätt* och ett fat potates; till dryck bränvin *och* dricka samt någon gång, efter slutad måltid, ett glas portvin. Klockan fyra kaffe; klockan sex, ett nytt mål, kalladt aftonvard, bestående af bröd, ost och smör. Klockan nie kommer supén, som van-

ligtvis utgöres af gröt och mjölk; ofta serveras äfven, såsom någonting läckert, en slags soppmat, sammansatt af mjölk, dricka och sirop (?). Man finner häraf att de goda Svenskarna ej låta tiden gå förlorad.

Noblessens bord utmärkes ej af något öfverflöd. Huru förnäm den ock må vara, följer den, med föga undantag, samma lefnadsordning, som de bättre borgarhusen; om qvällarna serveras med thé; aftonmåltiden sker klockan nie eller tie, och i allmänhet råder den största tarflighet vid de vanliga måltiderna.

I Stockholm finnes ej ett enda hus, som håller hvad man i Frankrike *kallar öppet bord*, det vill säga i hvilket dagligen dukas för ett visst antal främmande; men det finnes nästan intet hushåll, äfven bland dem, som äro i mindre välstånd, der man ej under vintern ger åtminstone två eller tre stora middagar. Borden äro då belastade med flera slags kötträtter och vildt; man serverar med puddingar, kremer och bakelser; deserten öfverflödar af sötsaker, dragéer och konfektyrer.

Vid dylika högtidliga tillfällen begynna toasterna näst före deserten. Om någon af gästerna dricker er till, kan ni ej undvika att besvara honom, det vill säga tömma ert glas, så vida ni vill undvika att anses för en person af dålig upp-

fostran, och om så *skulle* hända, att hvar och en af de trettie personer, som omgifva er, fick det infallet att visa er samma höflighet, måste dessa välmeningar, hvilka naturligtvis innebära en önskan för eder välgång och helsa, omsider leda till ett rakt motsatt förhållande, likväl visar man öfverseende med främlingar. På dessa kalaser omvexla Bordeaux- Champagne- och Rhenviner med en undransvärd hastighet. Innan kaffet serveras, inbäres tvenne stora bålar punch, den ena på rödt, den andra på hvitt vin; ofta innehåller hvarje bål tjuge till trettie buteljer, allt efter gästernas antal (?).

Vid måltiderna i borgerliga hus, *der gamla* vanor ännu bibehållas, *fordrar bruket att alla* gästerna, sedan middagen är slutad och man lemnat bordet, den ene efter den andre stiger fram och kysser värdinnan på hand, med en kort tacksägelse för erhållen välfägnad. Det är dessutom ett allmänt bruk i Sverige att kyssa handen på fruntimmer, när man nalkas dem, äfven om man ser dem för första gången; det är den vanliga helsningen. Icke dessmindre har denna sed kommit ur bruk inom de högre kretsarna; för öfrigt vet man att den är allmän i hela norden. När man i Ryssland blir presenterad för ett fruntimmer, fordrar högligheten att man tar henne i famn och kysser henne på kinden.

Middagar för tjuge till trettie personer äro ganska vanliga, och bruket fordrar att hvar och en af gästerna återgäldar denna bjudning med en annan; detta ömsesidiga utbyte af höfligheter ger anledning till en serie af måltider utan ända, hvilka, om de ock bringa de personers helsa i oordning, som hafva mindre styrka att uthärda dermed, likväl på ett ganska angenämt sätt upptaga tiden under den stränga årstiden. Dessa bruk, hvilka synas en Fransman så ovanliga, äro oskiljaktiga från klimatet, och oundgängliga i ett land, som sex månader af året betäckes med snö och is; framför allt äro de tjenliga att förkorta de långa vinteraftnarna och utplåna vidrigheten af en tjugefem graders köld.

Den fattiges föda är kraftigare och mindre vegetabilisk än i Frankrike; så väl allmogen, som städernas invånare förtära här mera köttmat. Rökadt eller saltadt oxkött och fläsk, äfvensom fisk, ost, bränvin, hårdt bröd och potates utgöra de hufvudsakligaste födoämnena. På landet slagtar och saltar den ringaste torpare, näst före Jultiden, en ung stut och ett par får till vinterförråd. I städerna sönderdelas endast oxköttet af slagtarne; vill man hafva kalf- eller fårkött, måste man köpa hälften eller fjerdedelen, ett påtagligt bevis för en stark åtgång. En Engelsman förtär årligen tvåhundratie skålpund kött, en Fransman endast tjugefyra;

det är troligt att denna konsumtion belöper sig till trettie eller trettiesex skålpund på hvarje Svensk.

FJORTONDE KAPITLET.

Swenska jordens yttre bildning och utseende.

Det synes som bergen tillkommit, för att åt ett lands naturbeskaffenhet gifva ett storartadt och på omvexlingar mera rikt utseende. De svenska bergen framvisa öfverallt hänförande situationer, som hos vandraren väcka förvåning och beundran; få länder hafva en så pittoresk natur, och sjelfva Schweitz kan i detta afseende knappt komma i *jemförelse med Sverige.* Dess af berg och dalar, insjöar och floder genomskurna yta, är skiftevis höljd af täta skogar, frodiga ängsmarker, kala hedar och bördiga sädes-fält. Den svenska allmogens nätta och rödmålade bostäder, hvilka hvar för sig ligga kringspridda på fälten, de kringgärdade ägorna erbjuda inom kretsen af några mil en mängd taflor af den mest intagande egenskap.

Hela Sverige kan anses såsom en enda ofantlig granitklippa, betäckt af ett mer eller mindre tjockt och växtgifvande jordlager, genom hvilket sjelfva klippgrunden på mångfalldiga ställen framtränger; bland den otaliga myckenhet öar, af hvilka stränderna äro omgifna, igenfinnes som of-

tast denna urbeståndsdel, höjande sina nakna och skrofliga spetsar ur vågorna. Samma förhållande visar sig på sjelfva fältet, der stenmassor af de besynnerligaste former understundom framstå, och der man icke sällan med förvåning varseblir, midt på det väl odlade och i sin fulla fägring stående sädesgärdet, en gigantisk sten, helt och hållet fristående och utan minsta sammanhang med den omgifvande grunden, alldeles som om den blifvit ditkastad af något mäktigt andeväsende. Det är tvifvelsutan från dessa märkvärdiga naturuppträden, som den skandinaviska mythologien hemtat sina höga och lysande bilder.

Svenska allmogen väljer företrädesvis en höjd eller kulle med stenig grund, att derpå uppföra sina boningar; det är till och med icke sällsynt att midt i sjelfva hufvudstaden finna hus uppförda på hälleberget, hvars mörka och skrofliga väggar synas ifrån gatan; någon gång finner man en dylik klippa midt på den med vackra byggnader omgifna gårdsplanen. De kontraster, som dessa stenmassor bilda till de omgifvande föremålen, gifva åt större delen af landets städer en högst theatralisk anblick.

Genom den blandning af berg och odlade fält, skogar och ängar, som landsbygden företer, erhåller hvarje särskild nejd en täckhet, ett eget behag, som få orter i andra länder kunna uppvi-

sa. Det är till Sverige, som målaren och skalden borde begifva sig, för att hemta sina ingifvelser.

Bergen utgöra Sveriges prydnad; sällan finner man dem helt och hållit nakna; de äro betäckta af gröna mossor, och den minsta skrefva, som hyser en liten jordskorpa ger lif och näring åt tusentals blommor, som vid vårens ankomst och under hela sommarn hölja den mörka stengrunden med de gladaste färgor.

Men alla dessa stundom spridda, stundom till ett sammanhängande helt förenade klippmassor, hvilka med ens uppstiga ur jorden eller hafvet, dessa ofantliga och likasom händelsevis på fält och bergshöjder *kringströdda stenblock* antyda den väldiga öfversvämning, för hvilken landet varit en skådeplats, samt hänvisa till en tidpunkt af allmän förstöring, då en hastig och våldsam naturkraft omstörtat jordklotets yta.

I norra delen af Sverige träffas ofta ner i jorden ligniter eller underjordiska skogar, som der under sekler bibehållit sig oskadade under ett mer eller mindre djupt jordlager. Alla dessa till större delen väl konserverade trän ligga, likasom kullslagna af en oemotståndlig kraft, åt samma håll, och alltid med toppen mot söder; de hvila i samma jord, på hvilken de vuxit, med undantag af åtskilliga förefunna ekar, af hvilka flera synas hafva

blifvit lösryckta med rötterna, och likväl upphör eken att växa under den höga latitud, hvarest man gjort dessa upptäckter.

Den skandinaviska jorden höjer sig från alla sidor gradvis öfver hafsytan. Den närmast kusten belägna delen har, på en vidd af tolf till femton lieues, trehundra fots höjd öfver hafvet. Det här innanföre belägna landet höjer sig från trehundra ända till åttahundra fot, tills bergskedjan vidtager, som sträcker sig långs utmed norrska gränsen, hvars ordinära höjd går ifrån åttahundra till tvåtusen fot. En afsöndrad och söder om sjön Wettern belägen berggrupp, den jag öfverfor och äfven omnämt i tredje kapitlet af min beskrifning, har en elevation af elfva- till tolfhundra fot, samt utgör således ett undantag från detta allmänna förhållande.

Kulminationspunkten för den bergskedja, som åtskiljer Sverige och Norrige, inträffar nära gränsen af Dalarna; dess vestliga afsatser stupa hastigt och brant åt norrska sidan; de östra deremot utbreda sig i otaliga utgreningar öfver hela svenska jordytan. Den del af bergskedjan, som sträcker sig i norr, genom Norrland och Lappland, är den högsta, samt har en medelhöjd af femtusen fot; den södra sträckningen deremot förlorar sig utmed hafskusten, i grannskapet af Marstrand, der den i uppstaplade och nakna massor eller

fragmenter af de *sällsammaste* och mest fantastiska former höljer marken och framställer bilden af en kaotisk omstörtning.

Hufvudkedjorna af dessa med evig *snö* höljda *berg*, äfvensom de derifrån utgående *otaliga* grenar, hvilka sträckå sig ända fram till Östersjöns stränder och i alla riktningar genomskära landet, åstadkomma en oändlig mångfalld i dess utseende och lokalförhållanden. *Graniten*, som *utgör* hufvudbeståndsdelen i dessa berg och som man öfverallt igenfinner, består af tvenne slag, den röda och den grå. Denna sistnämnda är bättre och varaktigare; också har man anmärkt att detta slag *blef uteslutande användt vid uppresandet af run*stenar och andra forntida minnesmärken.

Skåne ensamt företer en egen och från det öfriga landets bergnatur skild karakter; de få berg, som finnas, ligga enstaka samt helt och hållit afsöndrade från närgränsande bergsryggar.

Denna den svenska jordens bildning tyckes sträcka sig äfven till djupet af det haf, som badar dess östra kust; sänklodets ojemna visningar och hafsströmmens riktning tillkännage *samma* naturförhållanden på hafsbottnen *som* ofvan jord. Östersjön har, likasom alla inre haf, ett betydligt mindre djup än Oceanen; det varierar från tjuge till sextie famnar, sällan sjunker sänklodet till hundra; deremot är det alldeles icke ovanligt

att djupleken med ens öfvergår ifrån fyra famnar till sextie. Den vattengräns, som omger Östersjöns kuster, företer en så mycket angenämare anblick, *som* dess lugna och genomskinliga bölja flyter ända fram till bergens fot eller sköljer strandbrädden af tillgränsande fält, skogar och odlingar. Här finnes föga eller alldeles ingen ebb och flod, och man varseblir ingenstädes under någon tid af året dessa vidsträckta, nakna och med kiselsten betäckta sandref, som vid lågt vatten gifva åt Oceanens stränder ett så ödsligt och motbjudande utseende.

FEMTONDE KAPITLET.
Befolkningen.

Allmänna åsigter. — Svenska folkets ursprung. — Götiska och finska stammar. — Invånarnes antal. — Folkmängdens tillväxt och komparativa förhållande. — Landets indelning. — Jemförelse mellan städernas och landsbygdens folkmängd. — Nativitet, mortalitet, lifslängd. — Oäkta barn.

Menniskoslägtet sträfvar oupphörligt att föröka sig; alla skapade varelser hafva en medfödd håg att utveckla sina förmögenheter och att afvärja den mer eller mindre aflägsna, men en gång förestående upplösningen: häraf denna beständiga riktning till förkofran och fortplantning, som icke blott är oskiljaktig från det lefvande begreppet, utan äfven röjer sig hos den okänsliga och råa

materien; ty just denna konservations-princip utgör ett vilkor för deras tillvaro. Men då Försynen utsådde frön till lif öfver hela naturen, skedde det med en vis sparsamhet i afseende på utrymme och näringsmedel; ty den förutan skulle jordytan blifvit otillräcklig för sina oräkneliga invånares underhåll; de skulle hafva ökat sig med en skadlig och deras eget bestånd motverkande hastighet. Utmerglade af de förderfligaste laster, nedsölade i de ohyggligaste brott, dem de skulle ansett för lika många förtjenster, skulle menniskorna slutat med att uppäta hvarandra, och sjelfva påskyndat den allmänna förstöring, till *hvilken hvarje onaturligt tillstånd, i följd af* organismens oföränderliga lagar, förr eller senare leder.

Öfverlemnad åt sig sjelf och fri från alla hinder, skulle folkökningen, med hvarje tid och stund, tilltaga i en desto förfärligare myckenhet, som denna, efter geometriska grunder, vore att förutse och på förhand beräkna, derest icke en vis och förutseende makt satt gränsor för ett dylikt öfvermått.

Brist på utrymme och underhåll tillintetgör allt, som tillkommer utöfver hvad dessa båda omständigheter medgifva, och detta förhållande gäller icke blott för menniskorna, utan äfven för plantorna och djuren; än mer, dessa senare om-

bringa hvarandra, och den naturliga antipati som råder mellan särskildta djurarter, leder till samma mål, som de blodiga striderna mellan fiendligt sinnade folkslag; dessutom möter menniskan flera andra hinder för sitt slägtes fortplantning, dem hon fåfängt söker öfvervinna.

Vilda folkstammar, som lefva af jagt, hafva till sådant ändamål behof af stort utrymme, och denna enda omständighet är tillräcklig, för att hejda deras tillvext.

De hyfsade stammarnes fortplantning hålles af andra omständigheter inom sina tillbörliga gränsor, eller hvad annat göra väl de stora städernas *laster, strängt arbete, fattigdom* och framför allt *sinnesrörelserna*, förutan hvilka menniskan skulle nedsjunka till likhet med de oskäliga djuren; dessa sinnesrörelser, som hos henne icke blott utveckla snillet och talangerna, utan äfven hänföra till de brott och utsväfningar af alla slag, som vid sjelfva roten afgnaga lifsträdet? Betrakta vi de farsoter, för hvilkas härjningar millioner blifva offer, förefaller det som naturen åt dessa förstörelsers medel, anvisat trenne vidsträckta förvaringsrum, inom hvilka hon ständigt håller dem till reds: Nildalen, hvarifrån pesten utbreder sig hvarje år till alla de punkter på Medelhafvets stränder, dit den kan framtränga; Missisippi-strömmens floddal, derifrån gula febern utsprider sina smit-

tosamma utdunstningar *till* Mexikovikens och Amerikas kuster, samt Gangens floddal, ursprungsorten och ständiga hemvistet för denna cholera, hvars gränsor äro lika obestämda som dess verkningar förfärliga.

Hjeltar och eröfrare hafva uppträdt efter hvarandra, på nästan periodiska tider, från Herkules och Sesostris ända till Carl XII och Napoleon, att förvåna verlden med glansen af deras bragder, och de hafva bland de förfärade folken icke efterlemnat annat än de blodiga spåren af deras framfart, vid sidan af den odödliga ära, minnet åt dem förvarar *). Politiska revolutioner och borgerliga krig äro att jemföra med mörkrets engel hos Milton, då han, skakande sina svarta vingar och uppburen af nattliga spöken, sväfvar öfver kaos: de fullborda förstörelsen och uppsluka allt i sin hvirfvel: samhällsordning och egendom, menniskor och menniskoverk.

Sam-

*) Här synes författaren helt och hållit förbise den intellektuella verkan sådana politiska meteorer framkalla. En annan författare, Alexander Dumas, har, just i anledning af ett dylikt raisonnement, som det här nedskrifne, anfört följande: Såsom lefvande bevis för den satsen, att ju större snillet är, ju blindare verkar det, framstå, med en tid af niehundrade år mellan hvardera, *Cesar*, *Karl den store* och *Napoleon*; den förstnämde, en hedning, banade vägen för kristendomen; den andre, en barbar, för civilisationen, och den tredje, en despot, för friheten. Skulle man ej frestas tro, att det är samma man, som på bestämda tidpunkter återkommit, under olika namn, för att fullborda samma tanke?

Samma höga försyn, på hvars bud dessa hvälfningar ske, ordnar stjernornas tysta gång; hon bestämmer tiden för staters och individers tillvaro, ger snillet åt menniskan och instinkten åt djuret, utdelar öfverflöd och fattigdom; det är hon, som skapat opinionen, denna drottning, för hvars makt all verlden böjer knä; det är hon, som lemnat insteg åt dessa af filosofin förlöjligade fördomar, förutan hvilka någon samhällsordning likväl ej skulle uppstått. Det är icke, tviflom ej derpå, af blott slump, som en slösaktig son ärfver en girig far; det är ej af endast tillfälliga orsaker, som en i de fredligaste värf samlad och på de solidaste grunder fotad förmögenhet *sällan öfvergår till* fjerde eller femte generation. Kan väl någon hysa den tanken att en nations välmakt och öfvervigt skall vara evigt bestående, eller att omstörtning ej förestår det samhälle, der all rikedom blifvit hopad på några få händer? Det är under sådana omständigheter, som en Ludvig XI framstår, att decimera en förmäten och upprorisk adel; en Richelieu, som förnedrar den, och släpar den ur stoftet till schavotten; eller en Robespierre, som riktar förföljelsen mot hvarje ägare af landets jord, och svänger dödens glafven öfver alla samhällets höjder.

Det är sålunda, som de i menskligheten ögon grymmaste brottslingar endast äro blinda

verktyg åt den eviga försyn, som leder folkslagen och menniskorna, det vare sig med eller mot deras vilja, *fritt* eller *tvunget*, efter sina oföränderliga *afsigter*.

En våldsam storm rensar luften och uppfriskar den förtorkade jorden; på samma sätt förhåller det sig med en nation efter den öfverståndna brytning, som hotat att skaka verlden i sina grundvalar; denna nation skall, likasom alla stora karakterer, hvilka blifvit luttrade i motgångens skola, finna sig starkare och mäktigare än någonsin tillförene. Denna storm har på en gång satt alla samhällets slumrande krafter i rörelse: Män af stark *förmåga*, *storsinnade och eldiga själar*, som annars skulle borttrånat i glömska, framträda i hast och gifva, i den gemensamma faran, impulsen till alla ädla och höga känslor; behofvet att godtgöra förderfliga missöden utbreder öfverallt den eldigaste täflan och verksamhet, hvilka åter leda till en snar utveckling af alla styrkans och framgångens elementer.

Det sträfvande till förbättring, som gjort sig gällande bland staterna, röjer sig förnämligast i en hastigt tillvexande folkmängd, *arbetsflit* och förkofran, allt förhållanden, dem en vis regering hastar att understödja, helst det beror af densamma att befordra dessa framsteg på förbättringarnas bana; hela hemligheten af dess konst består i en

god lagstiftning, som gynnar industrin, befrämjar undervisningen, renar sederna och minskar skattebördorna. Gören folken lyckliga, och de skola visa sig *tacksamma*; uppmuntren dem till kärlek för arbete, upplysning och enskilda dygder, och J skolen se ett slägte uppväxa, som är sitt fosterlands ära och prydnad.

Få länder hafva i högre grad än Sverige varit skakade af borgerliga oroligheter och främmande krig; men det finnes kanske knappast något land, som i sednare tider bättre uppfattat lifvets värde och menniskoflitens förmåga.

Svenska folket är af germaniskt ursprung. Landet synes i äldsta tider varit bebodt af den talrika och tvifvelsutan mäktiga finska stam, som då utbredt sig öfver hela det nordliga Europa och Asien, ända från Ural till gränsen af Polarländerna. Detta folk har, i likhet med så många andra, försvunnit; dess vanslägtade och spridda qvarlefvor framsläpa numera ett uselt lif kring norra ishafvets stränder. Krigiska stammar från Germanien *) underlade sig, i en aflägsen tid-

*) De germaniska stammarna utträngde de finska, eller blandade sig mer och mindre med dem. — Jordanes, som lefde i 6:te seklet, omtalar *Finnites* såsom ett folk, hvilket bebodde Sveriges område, och spår till denna stam, utan blanning af göthiskt blod, igenfinnes ännu inom åtskilliga landskaper; medeltidens historia lemnar härpå authentiska bevis. Vid denna tidpunkt kallades hela Småland för Finland, och ett härad af

punkt, skandinaviska *halfön*, och gjorde dess infödingar till *trälar*. Götherna bosatte sig i södra delen, som än i dag kallas Göthaland. Andra germaniska horder intogo de mellersta landskapen, hvarifrån de utbredde sig mer eller mindre mot norden. Deras efterkommande äro vår tids Svenskar, dessa fordna Skandinaver, som vunnit sådan ryktbarhet i historien genom deras obändiga och krigiska seder, deras eröfringslystnad och tilltagsna lynne.

Svenskarna, som bibehållit deras ursprungliga utseende i sin renhet, äro en vacker folkstam, med ljusa hår, hvit hy och blå ögon; de hafva än i *dag likhet med de germaner, hvilkas* utseende Tacitus för tvåtusen år tillbaka skildrade; men i stället för den bistra och hotande uppsyn han ger deras vilda förfäder, utmärka sig de nuvarande Svenskarna genom deras milda anletsdrag och fredliga lynne. Föröfrigt af en stark kroppsbyggnad och i allmänhet fria från lyten, uthärda de med största mod faror och brist. Man föreställe

---

denna provins bär ännu namnet *Finwald* (förmodl. menas Kinnevald, eller snarare Finweden, d. v. s. Östbo, Westbo och Sunnerbo härader). Ismael Abufeda, arabisk geograf, förlägger Calmar i Finmarken. I en gammal historisk notis, anföres att Sveriges konung, Birger, på sin väg från Skåne till Nyköping, hade passerat genom Finland, det vill säga genom Småland: Buggo, en af anförarne för det småländska upproret, är uti gamla svenska handlingar utmärkt med titeln af konung öfver Finland. *Förf:s not.*

sig derföre icke att hvarje Svensk är en Herkules eller en Antinous: Svenskarna äro, som vi hafva nämt, en vacker folkstam, väl vuxen och proportionerad; men det finnes i några europeiska länder, isynnerhet i Frankrike, såsom i Normandie, Languedoc, Franche-Comté, äfven befolkningar, som, hvad fysiska företräden beträffa, icke gifva dem efter. Slutligen och ehuru den ljusa hårväxten utgör ett af de skandinaviska folkens utmärkande kännetecken, öfvergår denna färg småningom i brunt, ju närmare man nalkas polen, så att det ljusa håret, ofvanom Hernösand, blir allt mera sällsynt; man varseblir derefter icke annat än *kastanjebrunt eller alldeles svart hår*, samt bruna och solbrända ansigten, hvilka här tyckas angifva öfvergången från den göthiska till finska stammen.

Folkökningen mötte imellertid stora hinder i den svenska jordens föga bördighet samt åkerbrukets långsamma och sena framsteg, hvilka försvårades af de statshvälfningar och inbördes krig, för hvilka detta land var en skådeplats under sekler af mörker och barbari. De härnadståg och eröfringar, hvilka utgjorde Norrmännens förnämsta sysselsättning, voro tvifvelsutan mindre följden af ett öfvermått i folkmängd, än den stora fattigdom, som rådde bland en krigisk nation, hvilken för detta ändamål använde sitt lands dyrbaraste afkast-

ning, jernet. Ända *till* våra tider fortplantades en eröfringsanda, hvars sista spår framlysa i Carl XII:s adertonårliga bragder och de sagolika men olyckliga händelser, hvilka omsider återförde samme konung till sitt fädernesland, på hvars gräns han fann en så kallad ärofull död. Denne furste, som med alla sina stora egenskaper, förenade en gränslös ärelystnad, och ett obändigt herrskarelynne, som ville sända sin stöfvel till Stockholm, för att styra rådets öfverläggningar, denne furste missbrukade nationens urgamla tapperhet samt uttömde dess folkmängd och tillgångar i förderfliga krig, samt nedsänkte det olyckliga Sverige i djupaste elände. Hans död medförde en stor förändring i tänkesätten; vidden af det onda han förorsakat förde maktens innehafvare på den öfvertygelsen, att folket hade större behof af inre lycka än yttre ära, att dess blod ej borde utgjutas för tillfredsställandet af en enda mans ärelystnad eller för ändamålslösa eröfringar, att det borde sparas till fosterjordens försvar. Man vinnlade sig om återöppnandet af de utsinade källorna till allmän förkofran, och det är ifrån denna tidpunkt, som landets folkmängd varit i, snart sagdt, beständigt stigande, under ett, med få afbrott, fortvarande fredslugn.

Sveriges folkmängd, som, med undantag af Finland, år 1751, utgjorde 1,785,000 personer,

uppgick, enligt senast gjord beräkning, år 1830, till ett antal af 2,871,252, hvaraf synes att densamma, under en tidrymd af åttie år, ökats med 1,086,000 själar, ett förhållande, hvilket, om det skulle fortfara på sätt, som under de senare åren ägt rum, kommer att, inom femtie år, fördubbla invånarnes antal.

Dessa resultater äro visserligen icke att jemföra med folkmängdens förvånande tillväxt inom Förenta Staterna, der den fördubblas med hvart tjugefemte år; men också befordras folkökningen i detta land af de mest gynnande omständigheter; en i sin första kraft och alltid bördig jordmån belönar odlarens möda med rika och ymniga skördar. I Sverige åter hejdas denna förkofran af ett motsatt förhållande; endast genom ytterliga ansträngningar och genom hinder, dem en upprorisk natur öfver allt ställer i hans väg, kan landtmannen aftvinga den hårdbrukade och oftast otacksamma jorden en sparsam bergning.

Man har anmärkt, att i Sverige, som på andra ställen, äro kustinvånarne, isynnerhet de, hvilkas hufvudsakligaste födoämne består af fisk, de mest afvelsamma.

De fem år, hvilka förflutit från 1820 till 1825, utgöra en ibland de lyckligaste epoker, som Sverige ägt på 80 år. Mellan 1805 och 1810 deremot, yppades en årlig minskning af 35,000

invånare, hvilket bör tillskrifvas Gustaf IV:s olyckliga krig och deras bedröfliga följder.

Sverige indelas ifrån urminnes tider i trenne stora hufvuddelar: Göthaland i söder, Svealand i midten, samt Norrland jemte Lappmarken i norr. Hvar och en af dessa trenne hufvuddelar äro fördelade i landskaper, af en olikhet i rymd och folkmängd, som är ögonskenligen stridande mot ett väl ordnadt förvaltningssystem, och hvars olägenheter, vid flera tillfällen, varit föremål för alla upplysta mäns reklamationer; icke dessmindre blef denna landskapsindelning med alla sina brister, troligen af vördnad för dess uråldriga ursprung, *bibehållen ända till en senare tidpunkt*, då Sverige erhöll den ändamålsenligare indelningen i tjugefyra län; likväl är denna icke heller utan felaktigheter, emedan den företer delar af det ena länet, hvilka omslutas af det andra, utan att det derföre saknas församlingar, hvilka äro söndrade mellan tvenne närgränsande län. De olikheter, som äro en naturlig följd af jordmånens högst skilda beskaffenhet, komma dock alltid att qvarstå. Sålunda uppgår folkmängden inom Malmö län ensamt till samma belopp, som den i Wisby, Östersunds, Umeå och Piteå län sammanräknad. Denna olikhet faller än mera i ögonen vid jemförelsen mellan församlingarnas vidd: Gellivare socken i norra delen af riket räknar 1,332 invåna-

re, spridda på en yta af 150 qvadratmil, eller på större vidd än provinserna Skåne, Blekinge och ön *Gottland* tillhopa. Hammerdals pastorat i *Jemtland* är nära lika stort som hela Skåne; *Skellefteå* socken i Umeå län räknar 9,570 personer, Leksands i Falu län 9,015, när invånarnes antal i många andra församlingar icke uppgår till 100 eller 150 personer.

Sällan ligga boningshusen inom samma församling på ett ställe, om ej i några härader af Småland, hvilket vi i det föregående haft tillfälse att anmärka. Socknarna bestå vanligtvis af spridda gårdar eller flere mindre byar. Denna afsöndring *mellan allmogens bostäder, som* öfverallt ger ett så stort behag åt utsigten, inträffar oftare i de norra och bergigare nejderna. Kring Stockholm finnes till och med ej en enda församling, der allmogens gårdar äro förenade till en hel stor by; de visa sig alltid i smärre flockar, liggande stundom nära någon herregård, oftast för sig sjelfva. Detta karaktersdrag i landets utseende är gällande för hela Sverige, med undantag af Skåne.

När man granskar tabellverkets uppgifter öfver invånarnes antal inom Sveriges olika län, åren 1751 och 1825, finner man att folkökningen synnerligast varit i stigande inom södra delen af riket, hvilken också är den bördigaste och, i af-

seende på åkerbruket, längst för sig komna; i Götheborgs län *samt* i Skåne *och* Blekinge har denna tillväxt visat sig betydligast; *sedan* förstnämde år *kan* folkmängden på dessa orter nästan i *allmänhet* anses såsom fördubblad.

Man finner med förvåning att de mellerst belägna landskaperna, i detta afseende, stå långt tillbaka; invånarnes antal har der, under samma tid, på sin höjd ökats med en femtedel. Vi sakna helt och hållit uppgifter, för att på ett tillfredsställande sätt förklara dessa afvikelser, som gifva så högst skilda resultater inom ett land, som står på samma höjd af välstånd, hvars invånare *lefva under enahanda samhällsförfattningar*, njuta lika rättigheter, och der jordmånen inom flera härader är äfven så bördig som den skånska.

Folkmängdens hastiga tillväxt i Sveriges norra delar, det vill säga Norrland och Lappmarken, förtjenar icke mindre uppmärksamhet; den är ett väl kändt resultat af en förbättrad samhällsordning, hvars närmaste följd har varit vidgade odlingar; en känsla af täflan synes hafva bemäktigat sig hela befolkningen: den ena *skogen* efter den andra nedfaller för yxans hugg; ständiga nyodlingar uppfåras af plogbillen, och innan kort skola dessa nejders olyckliga invånare, hvilka hittills nödgats blanda bark i deras ringa mjölförråd, för att deraf bereda sig en usel föda, fäg-

nas genom anblicken af de skördar, hvilka trygga deras bergning. Hvad Lappmarken beträffar, blir det oss svårt att uppgifva anledningen till dess lika förvånande som hastiga folkökning; den kan dock ej härflyta af andra orsaker än inträffade förbättringar äfven hos detta folk, som väcker deltagande ej blott genom sina milda seder, utan äfven genom den ytterliga fattigdom och fullkomliga brist på alla lifvets beqvämligheter, hvarmed dess tillvaro är förknippad.

Vid granskningen af det föregående, inhemtas att Sveriges befolkning, som i de södra landskapen är stark och hopträngd, aftar i den mån man kommer längre i norr; ty dess tillväxt i norra provinserna är endast relatif till äldre förhållanden. I Malmö län, som är det sydligaste, räknar man 5,055 invånare på qvadratmilen, i Vester- och Östergöthland varierar antalet från 1,500 till 2,500 och 3,000. De mellersta provinserna hafva 500 till 2,000 invånare på qvadratmilen. I Norrland räknas ej mer än 100 till 300 invånare på samma jordrymd, och slutligen i Lappland endast 38; då således Sveriges yta utgör 3,370 qvadratmil, följer häraf ett medeltal af 852 invånare på hvarje quadratmil.

Mellan invånarnes antal i städerna och på landet finnes ett betydligt missförhållande; man räknar ej flera än 86 städer öfver hela Sverige,

hvilkas sammanräknade folkmängd, år 1830, utgjorde 280,269 *personer*, det vill *säga* en tiondedel af hela *rikets*. Dessa städer äro *nästan* uteslutande *bebodde* af embetsmän, en del *af* adeln, *köpmän*, fabrikanter och handtverkare; med få undantag äro alla industriella yrken inskränkta inom de privilegierade städerna; på landsbygden utgöres derföre befolkningen till större delen endast af bergsmän, jordbrukare och dagsverkshjon; sällan finnas andra (synnerligast i de norra länen), som ej tillhöra denna allmänhet, än presten, klockarn och länsmannen samt någon gång förvaltaren af ett gods eller jernbruk. Stockholm är *rikets enda stora stad; den räknar 83,000 invånare*, det vill säga en tredjedel af befolkningen inom alla Sveriges städer, af hvilka sådana finnas, som ej hafva flera än tjugu hus och hundra invånare, t. ex. Borgholm på Öland.

Det egentliga borgerskapet utgjorde, år 1830, ett antal af 122,000 individer; medelklassen, som innefattar civila och militära embetsmän, så väl tjenstgörande som icke tjenstgörande, samt *bruks*- och säteri-ägare, steg till 87,000 *personer*, af hvilka 65,000 bodde på landet.

Af alla ekonomister antages att, i Frankrike, städernas befolkning icke fullt uppgår till tredjedelen af hela landets. I England är den lika fördelad imellan städerna och landsbygden. I båda län-

derna hafva städernas folkmängd, under en tid af femtie år, varit i oupphörligt stigande, och de naturliga *slutsatser*, som kunna hämtas af detta *förhållande*, antyda alla på en vidgad handelsrörelse och industri. I Sverige utgör, enligt hvad vi nyss anfört, antalet af städernas invånare icke mer än tiondedelen af landets folkmängd, det vill säga, att af nära tre millioner menniskor endast vid pass 300,000 bo i städerna. Gerna ville jag erfara huru stor folkökningen varit inom städerna på den senare tiden; jag har dock ännu ej lyckats erhålla de handlingar, som i detta ämne blifvit mig lofvade; men det synes temligen *afgjort att den varit stationär.*

Då fabrikerna och handtverkerierna, i deras närvarande tillstånd, ej kunna sysselsätta ett större antal händer, är det således på landsbygden, som folkökningen isynnerhet vunnit riktning till förkofran, hvilket får tillskrifvas den lättare utkomst och den mindre tryckande fattigdom, som derstädes äro rådande. Armodet företer ej i Sverige den ohyggliga blandning af elände och sedeförderf, som man finner i andra länder; tiggeriet har der ej blifvit ett lefnadsyrke, och den fattige är icke helt och hållit utestängd från all glädje af lifvet; sällan möter man, hvarken i städerna eller på landet, någon olycklig, som anropar den förbigåendes medlidande:

i Sverige äro armodets barn på långt när ej att jemföra med dessa eländiga *parias* utan bröd och skygd, som öfversvämma det öfriga Europas länder; säkra att, medelst biträde vid åtskilliga landtmannasyslor och i den allmänna välgörenheten, finna ej blott behofvet för dagen afhjelpt, utan äfven ett litet förråd till lifnäring under den strängare årstiden, kunna de med skäl fägna sig åt den öfvertygelsen, att det är äfven för dem, som jorden hvarje år bär sina skördar.

Bland en kraftig befolkning och under ett af naturen gynnadt luftstreck bör antalet af födda utgöra trettiotre på ett tusende invånare; i Frankrike, der *dessa vilkor i hög grad finnas för handen*, steg de föddas antal, år 1830, till 1,065,000 på ett antal af trettiotre millioner individer *); men i Sverige, der klimatiska förhållanden sätta gräns för slägtets fortplantning, kan man antaga multiplikationstalet för nativiteten till 28 eller 30. Den årliga nativiteten öfver hela Sverige går till 100,315, multipliceras detta tal med 28, får man 2,808,820, hvilket ungefär motsvarar folkmängdens belopp inom detta rike. Antalet af döda uppgår, enligt samma authentika uppgifter, af hvilka vi hemtat det föregående, till 62,930. Här måste ett ganska påtagligt misstag äga rum, hvil-

*) Således endast 31 på 1000.

ket ej lärer undfalla personer, som hafva någon vana vid dylika undersökningar. Genom detta förhållande skulle nemligen ett årligt öfverskott af 37,385 individer, till nativitetens fördel, uppkomma, då deremot folkmängdens tillväxt, enligt de under en tid af åttie år visade resultater, endast uppgår till ett medeltal af 12 till 14,000. Ett dylikt förhållande vore dessutom rakt stridande mot den orubbliga jemvigtslagen för all nativitet och mortalitet. Medeltalet af döda bör i Sverige utgöra omkring 84,000 *).

Det är ett ibland alla civiliserade folkslag allmänt fenomen, att de föddas antal öfverstiger de dödas, och att således folkökningen är i ett ständigt tilltagande. År 1752 räknade Frankrike ej mer än aderton millioner invånare; dess närvarande folkmängd är trettiotre millioner. Vid samma tidpunkt hade England ej mer än tolf och en half million invånare; nu finnes der tjugufyra millioner.

I Sverige uppnå menniskorna vanligtvis en hög ålder; af det ofvan anförda antalet 62,930 aflidna personer hade mer än fjerdedelen, det vill

*) Och likväl upptager Forsells Statistik de dödas antal, år 1825 (samma år som för den anförda nativiteten gäller), ej till mer än 56,465 individer, hvarigenom ett öfverskott på de föddes sida af icke mindre än 43,850 individer skulle uppkomma; dock tillägges att detta är det största, som inträffat sedan 1748; samt att folkökningen, mellan åren 1825 och 1830, aftagit med 53,000 personer, jemfört med förhållandet under de föregående fem åren, hvartill missväxter, sjukdomar och nöd varit orsaken.

säga 17,727, hunnit öfver 60 år. Icke dessmindre är antalet af dem, som uppnå 100 år, ej så stort, som man skulle förmoda; år 1825 funnos bland de med döden afgångne ej flera än fyra individer, hvilka voro öfver denna ålder, hvaraf följer att i hela Sverige endast 140 till 150 lefvande personer på en gång finnas, som innehafva densamma, ett förhållande, som inom åtskilliga delar af Frankrike till och med öfverträffas. De trakter af Sverige, der flesta exemplen på lång lifstid förekomma, äro Norrland, Dalarna och Wermland.

Mortaliteten bland båda könen är ungefär densamma; likväl dö flera gossebarn än flickor i den spädare åldern. Skillnaden mellan de till mognare år hunna väger åt ömse håll; men i en längre framskriden period af lifvet, bortom 60 år, äro de dödas antal af manliga slägtet vida större. Antalet af döda öfver denna ålder utgjorde, år 1825, 17,727, af hvilka 9,949 mankön och 7,788 qvinnkön.

Mängden af oäkta barn har i Sverige, liksom i det öfriga Europa, med hvarje år fått en tillväxt, som, i hänseende till den reform våra samhällsförhållanden undergått, ger ämne till ganska allvarliga betraktelser. Vi vilja dock inskränka oss till den enda anmärkningen att förhållandet här

kan

kan på långt när icke jemföras med det, som äger rum inom Frankrikes stora städer. Antalet af barn, födda utom ägtenskapet, steg, år 1829, i Sverige, på en befolkning af tre millioner, till 14,000, då det år 1831, i Paris ensamt, uppgick till 10,000 på en folkmängd af blott en million invånare.

SEXTONDE KAPITLET.

Klimat.

Jemförelse mellan klimatet i Sverige och Italien. — Temperatur. — Medel att skydda sig emot kölden. — Atmosferens ovanliga renhet alla årstider. — Norrsken. — Dagarnas längd. — Öfvergången från ena årstiden till den andra. — Klimatets utomordentliga stränghet i det nordliga Sverige. — Eldar, som under sommarn upptändas kring *åkerfälten*, *för att freda dem för* kalla vindar. — Tidpunkten för starkaste värme och strängaste köld. — Tiden för islossningen, svalornas återkomst samt löffallningen. — Wardöhus fästning nära Nordkap. — Rådande vindar. — Gränsorna för växtligheten och den ständiga snön; för Lapparnas tält samt björnen. — De vanligaste sjukdomar: lungsot, febrar, trånsjuka, slag, syphilis, m. fl.

Mången Svensk beklagar sig öfver strängheten af ett klimat, som endast skänker honom några få vackra dagar, och öfver ofruktbarheten af en jordmån, som nekar honom välsignelsen af de ymniga skördar, läckra frukter samt rika och mångfalldiga produkter, hvarmed naturen öfvergjuter andra länder; men denna öfverklagade natur, har hon ej i ersättning gifvit fiskrika strän-

der, floder och sjöar, skogar hvimlande af villebråd, samt en *jord*, som i *sitt* sköte gömmer outtömliga grufvor af jernets nyttiga och vinstgifvande metall. Dessa långa vintrar med deras klara dagar och ständigt rena temperatur, äro de ej en årstid för hvila och nöjen? Dessa ofantliga skogar, erbjuda de icke medel att trotsa strängheten af ett klimat, i hvilket man dessutom är uppfödd? och den friska luft man inandas, är den ej en källa till styrka och hälsa, samt en lång och från bräckligheter fri lifstid?

Och när vintern utbredt sin hvita duk och trädens snöhöljda grenar tindra af perlor och diamanter, äro väl fälten beröfvade all skönhet? förete de ej den herrligaste anblick? Och när, vid vårsolens första strålar, den sköna nejden, liksom genom ett trolleri, afkastar sin nordiska skrud och klär sig i grönska och blommor, har väl ej Svensken någon orsak till tacksamhet mot en natur, som röjer så mycken rättvisa vid fördelningen af sina håfvor.

Visserligen kan icke Sverige, med sina isar och sin kyla, göra anspråk på den milda temperatur, den lyckliga bördighet, som tillfallit länder, öfver hvilka söderns sol utbreder sitt välgörande inflytande; men om det ej njuter af den rika växtlighet och af alla dessa gåfvor, dem en frikostig natur slösar öfver andra luftstrek, är det

dock ingalunda vanlottadt eller beröfvadt alla dess välgerningar.

Skådom Italien, detta sångens hem, hvars doftande jord, hvars klara himmel så underbart hänföra vår inbillning; men detta sköna vällustrika land har tillika sina vulkaner, sina jordbäfningar, sina politiska skakningar. De häftiga lidelser, som bemäktiga sig dess invånare, finna ej väg till den lugna fredliga nordbon. Vandrarens blickar mötas ej i Sverige af dessa konstens minnesverk, som öfver allt hölja en klassisk jord; men han har ej heller något att befara af mördarens dolk; han kan natt och dag fortsätta sin vandring genom ett gästvänligt land i den *fullkomligaste säkerhet.*

Gån då, beundrare af det sköna, gån till Italien, att skåda dess prunkande monumenter, dess förtjusande natur, och J skolen, vid återkomsten, säga mig till hvad pris af faror och uppoffringar J förskaffaden er dessa njutningar på en af himlen välsignad jord. Italien skall tvifvelsutan ännu länge förblifva en valplats, der mer än en blodig strid kommer att utkämpas; i Sverige deremot kan jordbrukaren tryggt plöja sin teg, den skall ej nedtrampas af en fiendes fot; invånarnes mannamod och fosterlandskärlek och den store mans snille, åt hvilken de anförtrott

ledningen af sina öden, sätta dem i skydd för denna olycka, *den* största som kan träffa ett samhälle. Må Italien, förödmjukadt under despotismens *gissel* eller under oket af ett främmande herravälde, berusa sig af alla lyxens och konstens njutningar; den minsta planta, odlad af fria och lyckliga händer, äger dock större värde än alla de rikedomar, hvarmed himlen öfverhopar ett förslafvadt folk.

Om den svenska jorden icke prydes af yppiga orangelunder, om den ej frambringar silke, olja och vin samt åtskilliga andra dyrbara naturalster, är den åtminstone fredad för dessa rysliga *stormar* och härjande orkaner, *som* vid *så* många tillfällen *utbreda förstörelse och fasa* öfver söderns herrliga länder. Giftiga insekter och ödlor hafva ej här något tillhåll; högst sällan har Sverige varit hemsökt af de dödande farsoter, för hvilka folkslagen under ett varmare luftstreck äro blottställda; i stället för vulkaner hafva de om vintern sina norrsken, det praktfullaste skådespel, som naturen kan erbjuda till menniskans beundran.

Sveriges klimat är i hög grad utmärkt af sin rena atmosfer. Sommardagarna äro klara och milda; åskan höres sällan; solen, som i sexton till aderton timmar stannar öfver horisonten, fördubblar den för odlarens arbeten dyrbara tiden. Juli och

Augusti månader äro vanligtvis ganska varma, och den största olägenhet, af hvilken man denna årstid besväras, är en myckenhet stora flugor, som uppfylla boningsrummen och nedsätta sig på allt hvad ätbart är; också finner man om sommarn de flesta hus försedda med hårduksfönster, hvilka utestänga dessa oangenäma gäster.

Huru strängt Sveriges klimat än må vara, är kölden der mindre svår än i de flesta länder under samma polhöjd, en omständighet, som endast kan förklaras af svenska jordens bildning och, framförallt, riktningen af de bergskedjor, som omgifva och skydda den för nordliga vindar.

Vintern begynner i December, då en allvarsam köld merändels infinner sig, och inom få dagar höljer marken med snö och is, som utan några synnerliga afbrott blifva qvarliggande ända tills de försvinna för vårsolens verkningar, det vill säga till slutet af Mars eller början på April; man har väl exempel att det snögat den 14 Juni; men sådant inträffar icke två gånger på hundrade år.

I Sverige vet man ej af någon årstid, som skiljer vår och vinter: öfvergången från den senare till den förra är hastig och kort. Så snart snön bortsmält, i det ögonblick då isarna med dån lossna och bortföras af de från sina bojor befriade strömmarna och sjöarna, byter land-

skapet utseende alldeles som dekorationsförändringen i ett skådespel. Jorden framträder i hela sin växtliga yppighet, smyckande sig med grönska och blommor; alla föremål få i hast ett lif och en fägring som skulle en mäktig trollkarl svängt öfver dem sin staf, och de ej endast hafva åtlydt naturens långsamma och afmätta verkningskraft. Hösten är vanligtvis ganska vacker och räcker ibland ända till November. April månad, som annorstädes utgör öfvergångsperioden från vinter till vår, är oangenäm, regnig och mulen.

De medel man använder att utestänga kölden äro mångfalldiga och göra vintern här mycket drägligare än i länder, som äro belägna under ett mildare luftstreck, och der man, i följd häraf, uraktlåter alla dylika försiktighetsmått. Thermometern står merändels ständigt lika högt, åtminstone äro dess öfvergångar långsamma och nästan omärkliga; man är således högst sällan blottställd för de hastiga förändringar i atmosferen, som göra invånarne i mera tempererade länder så ömtåliga för minsta ombyte derutinnan. Boningshusen äro försedda på ett sätt, att kunna trotsa äfven den skarpaste köld: väl tillslutna dubbelfönster, täta golf, kakelugnar, hvilka eldas flera gånger på dygnet och i rummen underhålla en ständig och jemn värme, äro isynnerhet de medel, hvaraf man till detta ändamål betjenar sig.

Vintern, som en Fransman föreställer sig så förfärlig i de nordliga länderna, är der en årstid för nöjet och glädjen, isynnerhet försummas icke bordets njutningar, som för Svenskarna hafva ett så stort behag. Hvad skulle väl ock sammanlefnaden här vara förutan dessa talrika och muntra samqväm, hvilka dessutom så mäktigt bidraga att underhålla och fastare tillknyta vänskapsfulla förhållanden familjerna imellan? Främlingen, som besöker detta land, emottages i den glada kretsen på det mest förekommande sätt, och finner sig bemött med en uppmärksamhet och välvilja, som måste ingifva honom den lifligaste aktning för en nation, hvars gästfrihet han förgäfves söker i Spanien *och Italien eller hvilket land som* helst i det södra Europa.

Stockholm är beläget under 56:te latitudsgraden. Om vintern får hela staden ett annat utseende: den svåra och ojemna gatläggningen betäckes af en djup och fast snömassa, som innan kort jemnas af fotgångare och slädor; sjöar och vikar tillfrysa och lemna en obehindrad kommunikation mellan stadens skilda delar, samt öfverfaras med otrolig hastighet af en mängd åkande, som korsa hvarandra i alla riktningar på den blanka isen. Vagnarna nedflyttas på kälkar och förses inuti med pelsverk, hvilka skydda er för den skarpaste köld.

Jagt och slädpartier, skridskofart, spektakler, baler, gästabud äro de snart sagdt dagliga nöjen, som upptaga och förkorta tiden af en årstid, hvars stränghet synes främlingen så förfärlig. Likväl bör man göra skilnad mellan hufvudstaden och södra provinserna samt de nordliga, der en ännu starkare köld gör temperaturen odräglig till och med för invånarne på stället. Vi skola, angående detta ämne, af Hr Carl af Forsell låna några detaljer, dem vi anse högst intressanta, och som, bättre än allt hvad vi derom kunna yttra, gifva ett fullkomligt begrepp om klimatet i olika delar af Sverige.

I Sverige, säger han, tyckes olikheten i klimatiska *förhållanden äga en naturlig gräns* i Dalelfven, som delar riket i tvenne nästan lika stora hälfter. De sex norr om denna flod belägna län förete en någorlunda öfverensstämmelse i klimat, naturlig beskaffenhet och växtlighet, medan de aderton öfriga bättre lottade länen kunna, i hänseende till fördelarna af en mindre njugg natur, sins imellan jemföras.

Intensiteten af så väl köld som värme synes ha ökat sig, utan att klimatet deraf blifvit bättre. Tvertom har det märkligen försämrats i det fall att våren inkräktat mer af sommarens område än hösten af vintrens, och att årstiderna i allmänhet blifvit ostadigare. Huruvida denna försämring i

klimatet står i någon förbindelse med den 1815 till 1818 lossnade polarisen, jordbäfningarna i de södra länderna, eller de i senare åren talrikare vordne norrskenen: om den är periodisk, m. m. är för oss ännu okändt.

I Jemtland är klimatet så fiendtligt mot all odling, att folket nödgas släpa ihop på norra sidan af deras kornåkrar stora risknippor, för att, i händelse vinden om sommaraftnarna i Augusti månad går på nordlig eller nordvest med klar himmel, då kunna antända dem mot natten, för att dymedelst skydda säden mot frost. Klimatet i Jemtland är lika strängt som i Torneå, ehuru Jemtland är beläget tre grader sydligare; men det ligger *1000 fot öfver hafvet* samt nära intill fjellen, hvilket är mer än tillräckligt att frambringa en sådan verkan. Imellan 1743 och 1746 var det så kallt i denna provins, att småsjöarna icke gingo upp någon gång på hela sommarn. Det händer icke sällan än i dag att sommarvärmen icke förslår till sädens mognande, utan folket nödgas afberga henne grön, för att icke låta henne begrafvas under snön. Sådana år kallas *grön-år.*

Enligt mångåriga observationer är det funnit, att skörden, öfver hela riket tagit, vanligtvis förhåller sig på det sätt, att af sju år ha tre varit goda, tre medelmåttiga och ett missväxtår. För öfrigt har man, i afseende på klimat och växtlig-

het, tyckt sig finna detsamma hos oss, som i Frankrike och Tyskland, nemligen att ömtåligare trägårdsväxter få allt svårare att komma fort, och att gräsvallen får en större benägenhet för mosslöpning.

Den hetaste sommar man på hundrade år kan erinra sig i Stockholm inträffade 1811; den 3 Juli steg thermometern till 36 grader; den strängaste vinter inföll 1814, då thermometern sönk ned till 30 grader. Vanliga tiden för islossningen i Mälaren och saltsjön kring Stockholm infaller vid pass den 24 April. De första svalorna ha på 20 år visat sig i medlet af Maj. Löfträden *utspricka kring Stockholm den 20 Maj och aflöfvas* den 15 Oktober.

Vid Wardöhus går solen icke under horisonten ifrån den 21 Maj till den 21 Juli, samt höjer sig icke deröfver ifrån medlet af November till slutet af Januari; men under denna tid ersättes dagsljuset fullkomligt af den ljusa atmosferen och norrskenen. Wardöhus fästning är sannolikt den nordligast belägna militärstation, som finns i något land på jorden. Den ligger under samma polhöjd som Nordkap och en grad öster om denna udde. Garnisonen består af en löjtnant och 30 man norrskt artilleri, som aflösas hvar sjette månad.

Vid Öfver-Torneå, i Sverige, kan man se solen midsommarsnatten. I dessa höga latituder är

längsta dagen $21\frac{1}{2}$ timme och den kortaste $2\frac{1}{2}$. I Stockholm är längsta dagen $18\frac{1}{2}$ timme, samt den kortaste 5 timmar 54 minuter. I Lund, uti Skåne, är längsta dagen 17 timmar 28 minuter, samt den kortaste 6 timmar 56 minuter.

De rådande vindarna äro sydvestliga och vestliga. Nederbörden utgör årligen, enligt medeltal af 36 år, $17\frac{1}{2}$ tum.

Vid Nordkap frambringar jorden, på några med yttersta möda odlade ställen, endast potates och rödkål. Kålen är en stark växt, som trifves i alla klimat, äfven under de högsta latituder, men med en märkbar och progressif skilnad i storlek. *Vid 64:de graden upphör den att knyta* sig till hufvud, och nya frön behöfva årligen anskaffas. Naturen är alldeles utdöd på Magerö, der Nordkap är beläget; denna ö är höljd af kala klippor, och man blir der endast varse ett litet antal gräsartade växter. Det enda fruktslag man finner i några trakter af Lappland är krusbär.

Sockerärter odlas ända tills ett stycke norr om Gefle. Turska bönor finna ej trefnad ofvanom Stockholmstrakten. Välska bönor gå ej öfver 60:de graden. Vid Enontekis, under 68:de graden, sås korn och rofvor; der har på 30 år varit nie gifvande skördar, således nära hvart tredje. Råg lönar ej odlingsmödan ofvanför 66:te gr. Hampa upphör att växa vid samma latitud. Innan man

uppnått 62:dra gr. upphör hvete att med fördel odlas. Lin lyckas i Ångermanland, men förfryser i Westerbotten. Humle växer intill 62:dra gr. Tobak lyckas sällan norr om Gefle. Fruktträgårdar upphöra imellan 64:de och 65:te gr. Intill 63:dje gr. växa körsbär. Vindrufvan mognar i drifbänkar intill 60:de gr. Rönnen visar sig ända till 68:de gr. I Skåne trifvas valnötträdet och äkta kastanien; de komma jemväl fort i trakten kring Stockholm, der äfven mullbärsträdet växer i fria luften. Ett sällskap, hvars ändamål är silkesafvelns befrämjande, och som står under Kronprinsessans ledning, äger redan 5 till 6,000 hvita mullbärsträn, som hafva, fullkomligt oskadade, uthärdat *flera vintrars köld.*

Bokskog växer icke vild i Sverige ofvanför 57:de gr., dock träffas enskildta trän deraf på ett och annat ställe i Westergöthland eller på Wetterns stränder. Lind, alm och al gå ej öfver 61:sta gr. Ek slutar att växa vild vid Gefle, men planterad finnes den ännu vid Sundswall, under 63:dje gr. Ask, hassel, pil och lönn fortplantas ända till 62:dra och 63:dje gr. Granen upphör att växa 3,200 fot, tallen 2,800 fot och björken 2,000 fot nedom gränsen för den eviga snön. Blåbären komma väl fort vid förstnämde höjd, men ej särdeles. Högre går ej björnen. Små gårdar, hvilkas invånare lefva af fiske och boskapsskötsel,

finnas ända till 2,600 fot nära snögränsen. Rödingen är den sista fisk, som träffas i så högt belägna insjöar. Ännu 400 fot längre upp gå buskar, svartaktigt ris af dvärgbjörken (*betula nana*); hjortron mogna, men ej högre. Derefter upphöra alla buskar; backarna betäckas af mera bruna än gröna fjellörter; de enda bär som mogna äro kråkbär. Högre än 800 fot nedom snögränsen sätter ej gerna Lappen sina tält.

I allmänhet har en vis och förutseende natur, i samma mån man nalkas norden, försedt träden med en tjockare bark, för att skydda dem mot köldens ytterliga stränghet; äfven blir deras kärna mindre kompakt. Hvad åter beträffar växtlighetens *kraft i norden*, har man anmärkt, att samma slags växter gå i knopp 31 dagar förr i södra Frankrike än i Upsala, samt 25 dagar förr i England än i nämde stad, äfvensom att samma förhållande igenfinnes vid jemförelsen mellan växtligheten i Upsala och Lappland.

Svenska klimatet är i allmänhet sundt och gynnande för menniskans lifslängd. Bland orsaker, som dock i förtid afslita lefnadstråden, äro bröstsjukdomar de mest gängse. Imellertid är det icke, som man naturligtvis föreställer sig, i hufvudstaden de anställa största förödelsen: de bortrycka der endast en eller två invånare af tusende, då deremot i provinserna tre till fyra af samma

antal dö i lungsot. De hastiga omslagen i väderleken, för hvilkas verkningar landtfolket isynnerhet är blottställdt, strängt arbete och hämmade utdunstningar kunna, särskildt eller gemensamt, bidraga till denna olikhet.

Febrar hafva större intensitet i Stockholm, tvifvelsutan i anseende till denna stads läge mellan saltsjöns och Mälarens många vikar. De bortrycka derstädes tre till fyra individer af tusende, men endast en till två i det öfriga riket. På landet och isynnerhet i närheten af sjöar äro augustifebrar särdeles gångbara och dödande; de förorsakas framför allt af det myckna och ihärdiga arbete, hvartill allmogen ser sig föranlåten under den korta sommarn.

Ett i Stockholm synnerligen gångbart ondt är trånsjuka, emedan, af tusende invånare, tie till tolf deraf angripne dö, då i provinserna endast en till två så beskaffade patienter af samma antal individer gå bort. Denna lika utomordentliga som förvånande olikhet härrör sannolikt af de passioner, som i ymnigare mått yttra sina förstörande verkningar bland en hufvudstads talrika befolkning. Nästan samma förhållande äger rum med dem, som anfallas af slag, hvilket icke utan skäl kan tillskrifvas den omåttlighet i mat och dryck, som är rådande i Stockholm, och der drifves till en ytterlighet, som ty värr gynnas af

klimatet. Denna last skulle dock, genom goda och ändamålsenliga åtgärder, kunna om ej utrotas åtminstone hejdas. Man har funnit att icke mindre än 611 individer inom ett år omkommit af dryckenskap, ehuru detta antal endast gäller sådana, hvilkas omåttlighet omedelbart haft döden till följd; ty mängden af personer, hvilkas helsa långsamt och ohjelpligen undergräfves af bristande nykterhet, är tvifvelsutan lika oräknelig som föga känd.

Lapparna, detta bland sina berg irrande nomadfolk, bibehålla, oaktadt den ytterliga brist på alla lifvets beqvämligheter, hvaraf de omgifvas, en glättighet i lynnet, som gör dem otillgängliga för de sjukdomar vi anfört; endast skild från sin hembygd, angripes Lappen af en honom annars okänd trånsjuka.

Kopporna hafva i Sverige ofta anställt stora förödelser; men sedan koppympningen blifvit allmänt införd, så i städerna som på landet, hafva de nästan försvunnit. Denna sjukdom, som vid roten angriper vårt slägte, är hvarken mer eller mindre känd i Sverige än i andra länder; men går der, i anseende till klimatet, långsammare att bota. På de senare åren har man erhållit förträffliga resultater af sjukdomens behandling utan merkur, i hvars ställe dietiska och svettdrifvande föreskrifter användas. Detta system följes i Paris af dok-

tor Desruelles, vid dervarande kopphuset *Val-de-Grâce.* För ännu längre tid tillbaka, redan i slutet af 1700-talet, hade doktor Osbeck begynnt att i Stockholm behandla *syphilis* enligt samma grunder. Hr v. Weigel, Konungens förste lifmedikus och ordförande i Sundhetskollegium, har visat sig ganska nitisk för utbredandet af denna kurmetod, så att för närvarande mer än 6000 patienter, öfver hela riket, behandlas efter densamma.

På landet är den egentliga syphilis nästan okänd; men tre eller fyra provinser äro besvärade af ett ondt, som, ty värr, liknar den mer än mycket och som är än bedröfligare till sina följder. Dess kännetecken hafva någon likhet med spetelska, och synes vara en sammansättning af skörbjugg, syphilis samt skrofulösa åkommor; det är samma sjukdom, som i provinserna ofvankring Adriatiska hafvet är känd under namnen *grebinger* och *scherlievo,* och hvars utbredande franska arméns läkare sökte förekomma medelst de sjukas afskiljande från de friska; i Skottland benämnes den *sibbens* och i Norrige *radesyge.* Den uppkommer ej genom båda könens närmare umgänge och utmärkes aldrig af de primitiva kännetecken, som åtfölja syphilis, hvarföre äfven dess vetenskapliga namn är *syphilis insontium* (oskyldig syphilis). Den fortplantas genom arf och angriper oftast barn. Regeringen har vidtagit de kraftigaste åtgärder mot denna landsplåga. I de provinser, som lida deraf, äro särskildta kurhus för detta ändamål inrättade, och vederbörande på stället vaka strängt öfver, att alla individer, hos hvilka sjukdomen förmärkes, blifva genast ditförde. De anordningar, som Hr v. Weigel, i anledning häraf, träffat, äro ypperliga.

